ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 27 (2606)
ПЯТНІЦА
7
ліпеня 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

90 ГОД З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

ЯГО ПЕСНІ БУДУЦЬ ПЕРАХОДЗІЦЬ З ПАКАЛЕННЯ Ў ПАКАЛЕННЕ. ЯГО ВЕРШЫ БУДУЦЬ УЗОРАМІ ДЛЯ НОВЫХ ПЕСНЯРОЎ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА. ЯНЫ БУДУЦЬ АБУДЖАЦЬ У СЭРЦЫ ЛЮДЗЕЙ ЛЕПШАЕ ПАЧУЦЦЁ, І ЛЕПШЫЯ ЧАЛАВЕЧЫЯ ІМКНЕННІ ДА ЯСНЫХ СОНЕЧНЫХ ДЗЁН, АБ ЯКІХ ЧАСТА ПІСАЎ ПАЭТ І ДЗЕ ЗАЎСЁДЫ БУДУЦЬ ПРАЎДА І СПРАВЯДЛІВАСЦЬ.

Якуб Колас

ДА НОВЫХ СУСТРЭЧ!

Роўна месяц знаходзіўся ў Мінску Дзяржаўны акадэмічны ордэна Леніна Малы тэатр Саюза ССР. Праслаўлены драматычны калектыў паказаў мінчанам лепшыя пастаноўкі свайго асноўнага рэпертуару, у якіх былі заняты вядучыя майстры сцэны і прадстаўнікі маладога артыстычнага пакалення. Больш чым 50 тысяч гледачоў пабывалі на яго спектаклях.

У апошнія дні тэатр паказаў сваю новую работу — драму Г. Гауптмана «Перад заходам сонца». Спектакль, вырашаны ў цудоўных традыцыях калектыву, быў цёпла прыняты мінчанамі.

2 ліпеня Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Ф. А. Сурганаў прыняў групу вядучых артыстаў Малога тэатра Саюза ССР. Ён уручыў Ганаровую грамату Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, якой калектыў узнагароджаны за паспяховае правядзенне гастролей у Мінску і вялікую работу па мастацкім абслугоўванні працоўных рэспублікі. Ф. А. Сурганаў пажадаў тэатру новых поспехаў у яго вялікай творчай дзейнасці. Ад імя калектыву дырэктар тэатра, народны артыст СССР М. І. Цароў выказаў сардэчную ўдзячнасць за высокую ўзнагароду.

Вечарам, пасля заканчэння завяршаючага гастролі прадстаўлення, гледачы наладзілі ўдзельнікам спектакля працяглую авацыю. Ад імя Міністэрства культуры БССР, тэатральнай грамадскасці горада, дзесяткаў тысяч гледачоў міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч горача падзякаваў калектыву Малога тэатра за яго вялікае мастацтва, высокае сцэнічнае майстэрства, прыезд у Беларусь у пярэдадзень вялікага свята — 50-годдзя ўтварэння СССР.

На заключным спектаклі Дзяржаўнага акадэмічнага Малога тэатра Саюза ССР прысутнічалі кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Ф. А. Сурганаў, сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін.

БЕЛТА.

Беларусь урачыста святкуе слаўны юбілей свайго вялікага сына, народнага песняра Янкі Купалы. У рэспубліцы няма кутка, дзе б сёння не называлі з пашанай яго імя, дзе б не гучала яго пранікнёнае слова. Да нас у госці з прывітаннем шчырым прыбылі дэлегацыі — з Масквы і Ленінграда, з братніх саюзных рэспублік, з абласцей Беларусі. Іх першыя крокі былі да свяшчэнных мясцін, звязаных з памяццю вялікага паэта. Госці і ўдзельнікі купалаўскіх урачыстасцей прысутнічалі на навуковай сесіі АН БССР, прысвечанай 90-годдзю паэта. Сёння ў Мінску будзе адкрыты велічны помнік песняру, а затым грамадскасць сталіцы і госці збяруцца на ўрачысты сход, каб добрым словам ушанаваць памяць песняра нашага народа. Заўтра, 8 ліпеня, на радзіму Купалы, у Вязынку, з'едуцца прыхільнікі яго творчасці на свята паэзіі. Са сваімі чытачамі сустрэнуцца паэты Беларусі і братніх рэспублік, каля помніка Янку Купалу будзе гучаць слова яго паэтычных пераемнікаў... Адбудзецца святочны канцэрт. Удзельнікі паэтычнага свята пазнаёмяцца з фільмамі, прысвечанымі вялікаму песняру.

Іван НАВУМЕНКА

ВЯЛІКІ

Цяжка пераацаніць значэнне творчасці Янкі Купалы для нашай літаратуры. Калі акінуць мысленным позіркам тое, што мела беларуская літаратура да прыходу ў яе Купалы і Коласа, то карціна будзе не дужа радаснай. Суседнія братнія народы, асабліва рускі і польскі, дасягнулі бліскучых вышынь у развіцці свайго слоўнага мастацтва, а беларуская літаратура, па сутнасці, толькі складвалася. Мела, вядома, і яна яркія таленты: дастаткова назваць паэму «Тарас на Парнасе», імёны В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Янку Лучыну, але пісьменніка, які б выявіў карэнныя пласты народнай самасвядомасці, глыбіні народнага духу, веліч сацыяльных і нацыянальных імкненняў беларусаў яшчэ не з'явілася. Такімі пісьменнікаму суджана было стаць Янку Купалу і Якубу Коласу.

Як бы ва ўзнагароду за доўгае чаканне гісторыя падаравала нашай літаратуры адразу двух волатаў, што здзейснілі задачу незвычайнай важнасці, — з этнаграфічна-правінцыяльнай, мясцовай, у многіх адносінах абмежаванай, яны вывелі беларускую літаратуру ў шэраг развітых, мастацка дасканалых, па-філасофску глыбокіх, што ўжо не толькі роднаму народу неслі праўду аб яго жыцці, а і другім народам мовай яркага, высокага мастацтва расказвалі пра Беларусь. Працэс гэты мы ў першую чаргу звязваем з імем Янкі Купалы.

Цяжка пераацаніць з'яўленне магутнага таленту, даравання для лёсу нацыянальнага мастацтва. У такі час як бы адбываецца найвялікшы акт самапазнання народам сябе самога, свайго характару, сваіх стоеных унутраных сіл. У рускай літаратуры гэтую высокую місію здзейсніў геніяльны Пушкін, ва ўкраінскай — Шаўчэнка, у нас — Купала.

На хвіліну перанясёмся мысленным позіркам ў тыя ўяўленні, якія бытавалі пра Беларусь доўгія вякі, пакуль не прыйшоў у літаратуру Янка Купала. Адносна народа, які жыў на гэтай зямлі, думка была, бадай, аднадушная: забіты, занядбаны да самай апошняй ступені. Купала таксама не адвяргае такога погляду. Сотні момантаў вясковага побыту разгорне перад намі паэт, многа разоў паўстане ў вобліку свайго ўлюбёнага героя — селяніна-бедняка, не абміне ніводнай праявы ў тыпова сялянскім, беларускім жыцці-быцці, не раз звернецца з папрокам да селяніна за яго пасіўнасць, абыякавасць да свайго лёсу, інертнасць. Гэты герой-селянін на працягу ўсёй дарэвалюцыйнай купалавай творчасці не перастае скардзіцца на вузкі свой загон, на нястачу хлеба, солі, вопраткі, абутку для дзяцей і жонкі, сена для каровы, дроў для апалу хаты, на тое, што працякае саламяная страха ў хаце і ў хляве, што казна падціскае падаткамі, што цяжка зарабіць рубля на старане.

Беззямелле, страшэнная неўладкаванасць сялянскага жыцця, прыніжаная чалавечая годнасць селяніна-беларуса, і, нарэшце, трагедыя народа, якому адмаўляюць у праве называцца народам вось матывы шматлікіх купалаўскіх вершаў і паэм, якія ўбачылі свет у дарэвалюцыйную пару.

Але калі б Купала пісаў толькі пра беднае, занядбанае жыццё селяніна, пра яго шматлікія незадаволеныя матэрыяльныя патрэбы, неўладкаванасць побыту, калі б і падымаўся нават да пратэсту супраць сацыяльнага і нацыянальнага ўціску, то нічым істотным ад сваіх папярэднікаў ён бы не адрозніваўся. Такая паэзія па свайму значэнню наўрад ці выйшла б за межы мясцовага, нацыянальнага жыцця.

Купала ўзыйшоў да вяршынь паэзіі менавіта таму, што сваю горкую беларускую бяду ён узняў на паказ усяму свету, што, малюючы саламяную вёску, яе побыт, яе жыхара-селяніна, ён думаў адначасна пра ўвесь народ, з вышыні рэвалюцыйнага ідэалу бачыў ён свой народ, працоўнага чалавека раскутым, разняволеным; ён першы адчуў магутныя сілы, якія тояцца ў працоўным народзе. Так побач з чалавекам прыніжаным і занядбаным паяўляецца ў паэзіі Купалы і другі вобраз, — чалавека гордага, своеасаблівага, нераможнага. У адным шэрагу з галерэяй адвечных пакутнікаў «Янкаў ды Сымонкаў» пачэснае месца ў купалавай ліры зойме Гусляр з паэмы «Курган», які, не баючыся смерці, кіне бескампрамісны выклік сілам сацыяльнага прыгнёту і прымусу, гордая Бандароўна за лепшае выбера смерць, чым ганебнае існаванне ў панскіх пакоях. З той жа пароды свабодалюбцаў шматлікія «мужыкі», якія загаварылі ў Купалы з яўным усведамленнем сваёй чалавечай годнасці і непераможнасці.

> І кожны, хто мяне спытае,
> Пачуе толькі адзін крык:
> Што хоць мной кожны пагарджае,
> Я буду жыць, бо я — мужык!

«Людзьмі звацца» — гэты заклік стане лейтматывам паэзіі Купалы. Паэт высока ўзніме сцяг чалавека, «думнага цара зямлі», чалавека, які за свае ідэйныя перакананні ідзе на смерць, на эшафот. Паэзія Купалы як бы выконвае рэвалюцыйны заказ часу: менавіта такога героя і патрабавалі вызваленчыя сацыяльныя і нацыянальныя ідэалы, героя які б у першую чаргу адстойваў агульныя для ўсяго народа патрабаванні, забыў аб сваім асабістым, прыватным, гатоў быў аддаць уласнае жыццё, стаць ахвярай у імя ажыццяўлення народных, грамадскіх ідэалаў. Купалаўскі «Мужык» — вобраз абагулены, «сумарны», за ім як бы паўстае ўвесь працоўны беларускі народ.

Зноў на хвіліну задумаемся, каб вытлумачыць, як жа так здарылася, што з ліку паэтаў, якія прыйшлі ў літаратуру, толькі ў Купалы паяўляецца такі вялікі сваім размахам страсцей, імкненняў, сілы вобраз чалавека і народа? Адкуль выніклі гэтыя новыя якасці, невядомыя ўсёй папярэдняй літаратуры? Даказана даўно, што вялікага, геніяльнага паэта робяць дзве акалічнасці: асоба паэта і час, у які ён творыць. Пра асобу Купалы гаварыць не прыходзіцца, ён быў глыбока адораны ад прыроды, быў перадавым чалавекам свайго часу. З другога боку, паэзія Купалы ў сваёй шматфарбнай, рознагалосай плыні дум, пачуццяў, настрояў адлюстравала супярэчлівую яву першай рускай рэвалюцыі ва ўмовах Беларусі, калі ўпершыню асабліва востра праявіліся сацыяльныя і нацыянальныя спадзяванні беларускага народа. Час як бы трубіў у гераічныя трубы. Вядома, напрыклад, што па колькасці сялянскіх выступленняў, падпалаў панскіх маёнткаў, непаслушэнства ўладам Мінская губерня, у якой пачалося свядомае жыццё паэта, займала адно з першых месц у былой царскай імперыі. Водбліск гэтых пажараў як бы ляжыць на многім з напісанага Купалам.

Але ёсць яшчэ адна акалічнасць, якую нельга абмінуць, калі вытлумачыць з'яўленне ў беларускай літаратуры такога магутнага таленту, як Купала.

Да прыходу ў літаратуру Янкі Купалы духоўнае жыццё беларусаў, затаванае з прычыны пэўных гістарычных абставін пераважна ў вуснай народнай творчасці, ахоўніцай якога з'яўлялася вёска, было амаль не закранута кніжнай літаратурай. Быў адзін з багацейшых у славянскім свеце казачны эпас, незвычайна развіты і не менш багаты народны мелас, былі легенды, паняверкі, і Янка Купала, не могучы абмінуць гэтых бясцэнных скарбаў, першы зачарпнуў з народнай крыніцы поўна і шчодра. І сёння, калі мы здзіўляемся вышыні духоўных сяганняў многіх купалаўскіх герояў, калі захапляемся іх гераічнай прыродай, відаць, не трэба забываць, што іх стварыла, з аднаго боку, рэвалюцыйная ява на Беларусі, а з другога — народная памяць.

Янка Купала першы адчуў і ўвасобіў у мастацкім слове гераічную душу роднага народа, і ў гэтым яго найвялікшая заслуга перад беларускай літаратурай. Паэт быў своеасаблівым прарокам і як бы бачыў далёка наперад. У Вялікую Айчынную вайну беларускі народ здзейсніў такой агромністай сілы партызанскі подзвіг, якому здзіўляецца і будзе здзіўляцца свет. У гэтай сувязі варта сказаць аб тым, як многа ўвогуле даецца вялікім пісьменнікам. Да Купалы, да Коласа Беларусь лічылі краем балотным, хмурым, непрывабным. А прый-

...І СЛУХАЕ МАСКВА

ГАСТРОЛІ АКАДЭМІЧНАГА ТЭАТРА імя КУПАЛЫ У СТАЛІЦЫ

Пазаўчора спектаклем «Трыбунал» пачаліся ў Маскве выступленні лепшай драматычнай трупы Беларусі — Беларускага дзяржаўнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Напярэдадні ад'езду ў Маскву карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» гутарыў з заслужаным артыстам БССР Сцяпанам Хацкевічам. Вось што сказаў адзін з акцёраў так званага другога пакалення купалаўцаў.

— Хвалюемся. Бадай, інакш і не перадаць наш настрой. Масква будзе глядзець спектаклі нашага тэатра не ўпершыню. Амаль кожны раз, вяртаючыся са сталіцы дамоў, мы прывозім незабыўныя ўражанні. Ёсць нешта ў маскоўскай публіцы надзвычай своеасаблівае: яна ўмее тонка ацэньваць тое адметнае, што характарызуе нацыянальную сцэну а калі заўважыць навізну і непаўторнае аблічча ў мастацтве гасцей, ставіцца да гэтага з павагай. Ад нас, ад трупы, залежыць — ці здолеем мы на гэты раз глыбока і арыгінальна паказаць сябе менавіта так.

Пасля першых паказаў у Мінску вязём «Раскіданае гняздо» Купалы і «У ноч зацьмення месяца» Карыма. Спектаклі яшчэ не набылі той устойлівасці, якая так памагае артысту адчуваць сябе на сцэне «гаспадаром ролі»! Мы яшчэ толькі пачалі прыслухоўвацца да рэакцыі глядзельнай залы, толькі далучыліся да цяпла і непасрэднасці публікі.

Асабіста я ўзрушаны тым, што і на гэты раз (раней у сталіцу «ездзіла» адна «Паўлінка») мы пазнаёмім Маскву з жывым і гарачым словам народнага песняра. Купалаўскае «Раскіданае гняздо» — наша боль і радасць, наш скарб і... бездань філасофская, чалавечая, сацыяльная, мастацкая! Як атрымалася ў нас? Мне давялося стаць у драме Лявонам Зяблікам. Раней я бачыў у гэтай ролі Цімоха Сяргейчыка. Калі сам паспрабаваў прамовіць першыя словы Лявона, адчуў, што вобраз гэты зусім не такі просты, якім ён здаецца, калі ён «чужы», не «твой». Мабыць, мой герой больш за ўсіх дзейных асоб адчувае і сваім мужыцкім розумам усведамляе сапраўдны трагізм жыцця. Зямля... людзі... дзеці... І — такое мора слёз! Яму цяжка «зняць» з сэрца пэўныя словы, даць ясныя фармулёўкі тым з'явам, якія адбываюцца, але ён усё ведае. І пакутуе. І яго крыўдзіць тая асабістая бездапаможнасць, якой ён здзіўляецца, гледзячы на свае магутныя калісьці рукі, рукі аратага, каваля, цеслі... Бездапаможны і — вольны духам! Складана...

Калі паспрабаваць адным словам вызначыць, чым мы жылі, калі рэпеціравалі «Раскіданае гняздо», дык самае правільнае, мабыць, будзе такое — паглыбленне. У нетры, у сэрцавіну таго, што кажуць, таго, што робяць Зяблікі — і старыя, і малыя.

Канечне, кожны спектакль—адказны. І ўсё ж імя Янкі Купалы, якое носіць тэатр, абавязвае нас з трапяткім творчым нервам і на самым высокім узроўні іграць яго выдатную драму, яго шэдэўр, магчыма, шэкспіраўскай сілы — «Раскіданае гняздо». Масква сёлета ў ліпені слухае Купалу ў часе паказу гэтага спектакля. І хвалюемся. І — адчуваем прыліў нейкіх пачуццяў, якім я не знаходжу акрэсленага вызначэння. А можа гэта і ёсць натхненне?.. Сказаць так — боязна. І — хочацца. Бо хочацца, каб купалаўскі твор прагучаў там у Маскве, натхнёна. Як ён і напісаны... Народная драма. Народная па сутнасці, па настрою, па характарах.

З такім адчуваннем адказнасці перад патрабавальным гледачом выправіліся мы ў гастрольную паездку лета 1972-га...

НАРОДНЫ ПАЭТ

шлі яны, зірнулі на родныя краявіды, родную зямлю вачамі яе закаханых сыноў, і колькі адкрылі прыгажосці, чараў у нашых някідкіх, на першы погляд, пейзажах. Завучваючы звонкія купалаўскія і коласаўскія вершы, мы і самі другімі вачамі зірнулі на родныя палі, лясы, рэкі і азёры.

Янка Купала — паэт незвычайна шырокага дыяпазону. Струны яго душы ў першую чаргу адгукваліся на ўсё вялікаснае, гераічнае, але адным гэтым мы не вымяраем шырыні купалаўскага таленту. Побач з гордай Бандароўнай ёсць разумная, іскрамётная Паўлінка, побач з музыкай-гусляром — Мікіта Зносак з п'есы «Тутэйшыя». Усё, што можа змяшчаць чалавечае сэрца і розум, уся бясконцая гама чалавечых парыванняў, пачуццяў, узаемаадносін, якія мы вымяраем эстэтычнымі катэгорыямі высокага, трагічнага, камічнага, усё, што называем гераічным і будзённым, драматычным і лірычным, патэтыкай і гумарам, — усё гэта ёсць у спадчыне паэта. Думка Купалы можа лунаць у паднябессі і спускацца на зямлю, у звычайныя будні побыту; тварэнні паэта паўстаюць перад намі то прасякнутыя глыбокім філасофскім роздумам, то авеяныя мілай, грацыёзнай бесклапотнасцю. Муза Купалы ўмее плакаць і смяяцца, быць гнеўнай, па-грамадзянску бескампраміснай і адначасна па-сялянску ціхай, незласлівай, сузіральна-спакойнай.

Усё, аб чым пісаў Купала, вырашаецца на глебе беларускай рэчаіснасці — сацыяльнай і гістарычнай. Гэта паэзія — з'ява вялікай гістарычнай эпохі, гістарычнага скрыжавання, калі адыходзіў у нябыт свет стары, заснаваны на падаўленні, прыніжэнні «чалавечага ў чалавеку», на «адчужэнні чалавека ад яго сутнасці» (К. Маркс), і нараджаўся свет новы.

Сёння, на больш чым паўвекавой адлегласці ў часе, які аддзяляе нас ад гадоў, калі толькі закладваўся падмурак беларускай савецкай літаратуры, яшчэ выразней бачыцца роля, значэнне Янкі Купалы ў стварэнні прынцыпаў новага сацыялістычнага мастацтва.

Маладая беларуская савецкая літаратура мела патрэбу ў аўтарытэтах. Сам па сабе факт, што найбольш вядомыя, прызнаныя яшчэ ў дарэвалюцыйную пару пісьменнікі, такія, як Янка Купала, Якуб Колас, Змітрок Бядуля, Цішка Гартны, сталі на бок Кастрычніцкай рэвалюцыі, а ў хуткім часе занялі віднае месца ў народжанай ідэямі Кастрычніка літаратуры, меў для лёсу гэтай літаратуры велізарнае значэнне.

З тэмай Радзімы, цэлага народа, якому адмоўлена ў чалавечых правах, прыйшоў Купала ў савецкую літаратуру. Паэт, які меў велізарны вопыт мастацкага выяўлення сацыяльнай несправядлівасці, гуманістычных ідэалаў, даволі хутка прыйшоў да творчай гармоніі сацыяльнага і нацыянальнага — як толькі стаў сведкам рэальных вынікаў нацыянальнага будаўніцтва, якое ажыццяўляла сацыялістычная рэвалюцыя.

У лагер Кастрычніцкай рэвалюцыі прывяла Купалу глыбокая народнасць яго творчасці.

Паводле слоў Якуба Коласа, «мастком», па якім Купала прыйшоў у савецкую літаратуру, стала яго паэма «Безназоўнае».

Але і да паэмы з'явіўся шэраг вершаў, сваім паэтычным рэгістрам чуйна настроеных на рэвалюцыю.

Калі вызначаць накірунак, шлях станаўлення Купалы як паэта савецкага, то відавочнай заканамернасцю на гэтым шляху будзе зблiжэнне паняццяў радзімы і рэвалюцыі. Вершам «На смерць Сцяпана Булата» (1921) паэт пачаў лінію, якая стане вызначальнай у яго творчасці 20-х гадоў.

> Свет узняўся, схамянуўся...
> Вер, свабодны вецер дуне
> Па ўсёй чыста Беларусі!
> — Сні, таварыш, аб камуне!

Паэзія Купалы ў далягляды савецкай явы імкне на рамантычных хвалях. Калі прыгледзецца ўважлівей — яна нічога не адкідвае з ранейшых набыткаў.

Купала сцвярджае савецкае жыццё, тое новае, што народжана рэвалюцыяй. Але паэт яшчэ болей, чым раней, даражыць народнай думкай, народнай ацэнкай той ці іншай з'явы. Ён цяпер увесь у фальклорнай стыхіі, яе вобразнасцю прасякнуты кожны твор, якую б, няхай сабе самую сучасную, тэму паэт ні вырашаў.

Адгукаючыся на падзеі часу, у 1929 годзе Купала напісаў выдатны верш-гімн «Сыходзіш, вёска, з яснай явы...» Ён дарагі для нас і сёння той непадробленай, усхваляванай радасцю, з якой паэт развітваецца не толькі са старой вёскай, прытулкам сялянскай галечы, нэндзы, а і з вёскай, што была на працягу ўсёй яго творчасці асяродкам прыгожага, ахоўніцай паданняў, легенд. Наступае эпоха «новай долі, новай славы» («Гарбы тваіх нямых курганаў, дзе спяць нявольнікі і князі, парэжа сталь, як нож баранаў...»). Гэта верш-прадбачанне, верш-прароцтва. Купала глыбока адчуў і зразумеў сутнасць сацыялістычнай эпохі. Як не ўспомніць гэты верш сёння, калі Беларусь зрабілася высока індустрыяльнай рэспублікай, а за гады Савецкай улады так непазнавальна вырасла чалавечая асоба.

Купала ў сваёй паэзіі савецкага часу выдатна адчуў, што пры ўсёй грандыёзнасці сваіх намераў, імкненняў, патрабаванняў герой жыцця, які станавіўся героем літаратуры, вельмі чалавечны, ён ні ў якой ступені не пазбаўлены таго, што вызначала станоўчы маральны кодэкс народа ў мінулым. Новае ў вобліку гэтага героя, народжанае ці ўзмоцненае савецкімі ўмовамі жыцця, датычыць нязнанай раней злітнасці яго асобы з ходам грамадскага жыцця, герой перш за ўсё асоба эпічная, асабістае шчасце ён мысліць не як індывідуалістычнае, «вырванае» ў жыцця, а як звязанае са шчасцем грамадскім, агульным, калектыўным. Подзвіг героя ў такіх умовах выступае як служэнне ўсім. Нарэшце, Купала як бы завяшчаў няспынныя пошукі, распрацоўку вершаваных форм на аснове народнай паэтыкі, народнага ў вытоках сваіх светабачання, светаадчування.

Паэт выдатна адчуваў дух нястрымнага энтузіязму савецкай эпохі, яе наступальны пераўтваральны характар, паказваў свой народ, савецкага чалавека на гераічных, гістарычных пераважах жыццядзейнасці.

«Наша савецкая сучаснасць, нашы грандыёзныя дасягненні на ўсіх участках сацыялістычнага будаўніцтва, — пісаў Я. Купала ў 1933 годзе, — ёсць велізарны стымул для творчасці кожнага савецкага пісьменніка».

Купалу беларуская савецкая паэзія абавязана тым, што ён першы ўбачыў героя, сфарміраванага савецкімі, сацыялістычнымі ўмовамі жыцця, паказаў, што новае нясе ён у сваім душэўным складзе, ідэалах, імкненнях. Героі паэмы «Над ракой Арэсай», (1933), ляўкоўскага цыкла вершаў— перш за ўсё людзі дзеяння, веры ў свае сілы, ім у вышэйшай ступені ўласціва пачуццё грамадскай адказнасці за справу, яны ўмеюць прыносіць асабістае ў ахвяру грамадскаму. Купала ўбачыў і апеў новае ў духоўным вобліку савецкага чалавека, і ў гэтым заключаецца непераходзячае значэнне такіх твораў, як паэма «Над ракой Арэсай», вершаў «Беларусі ардэнаноснай», «Алеся», «Лён», «Выпраўляла маці сына», «Хлопчык і лётчык», «Сосны», для ўсёй беларускай паэзіі. З гэтых твораў пачынаецца новы герой беларускай літаратуры, сучаснік і ўдзельнік велічных, гераічных падзей, чалавек, які вырас у атмасферы савецкага жыцця. У сваіх учынках, паводзінах, імкненнях гэты герой увасабляў тыповы савецкі маральна-этычны кодэкс.

Калі ў дарэвалюцыйную пару паэт апяваў мілую яго сэрцу Беларусь, то ў савецкі час гарызонты яго паэзіі невымерна пашырыліся. Цяпер Радзіма для паэта — увесь шматнацыянальны Савецкі Саюз, шчасце свабоднай творчасці, здзейсненае савецкімі людзьмі. Мала ў якога другога паэта знойдзеш такія пранікнёныя, глыбока «асабістыя» вершы, прысвечаныя, скажам, Украіне, Грузіі, іншым савецкім рэспублікам, як у Купалы.

У беларускай паэзіі 20—30-х гадоў няма ніводнай больш-менш прыкметнай з'явы, якая б не брала вытокаў з творчай практыкі Купалы.

Купала бліскуча даказаў, што лірычная паэзія—зусім не абавязкова размова паэта аб самім сабе, што свет лірыкі абдымае незвычайна шырокае кола жыццёвых з'яў, убірае ў сябе тэмы грамадзянскія, сацыяльныя, палітычныя. Лірыка, паводле Купалы, перш за ўсё, адносіны, зацікаўленая ацэнка лірычным суб'ектам усяго таго, што робіцца ў вялікім, шырокім свеце, у навакольным жыцці. Беларуская паэзія ідзе купалаўскім шляхам. Было б, вядома, наіўным вытлумачваць бліскучыя поспехі беларускай паэзіі, якія праявіліся перш за ўсё ў творчасці П. Броўкі, М. Танка, П. Панчанкі і іншых, уздзеяннем на іх творчасць магутных талентаў Купалы ці Коласа. Кожны з памянёных паэтаў валодае сваім яркім, непаўторным дараваннем, пракладваючы ўласныя шляхі ў паэзію. Не баючыся перабольшвання, можна нават сказаць, што Броўка, Куляшоў, Танк, Панчанка пайшлі далей Купалы, Коласа ў паэтычным «асваенні» савецкай рэчаіснасці, у псіхалагізацыі лірыкі, у стварэнні вобраза лірычнага героя. Але старт беларуская савецкая паэзія ўзяла ад Купалы.

Лірыка Купалы заўсёды вяла размову аб самым істотным, значным у савецкім жыцці, як бы дэманструючы асноўныя духоўныя вартасці сацыялістычнага грамадства і чалавека. Гэтым прынцыпам, гэтым купалаўскім запаветам кіруюцца нязменна наступныя пакаленні беларускіх пісьменнікаў, памнажаючы творчыя поспехі і здабыткі роднай літаратуры.

АД СЭРЦА

Мікалай ЦІХАНАЎ:

МНОГАЕ можна сказаць у слаўнае свята, ва ўсенародную ўрачыстасць, прысвечаную выдатнаму сыну беларускага народа, цудоўнаму песняру, народнаму паэту Беларусі, нашаму старому другу і саратніку Янку Купалу.

Кожнаму культурнаму савецкаму чалавеку цяпер вядомы яго творы, такія задушэўныя, шчырыя, праўдзівыя, глыбокія. Ён дзяліў з народам усе яго выпрабаванні, усе яго няшчасці і радасці, ведаў і цяжкую долю селяніна і беспрасветныя будні дарэвалюцыйных рабочых.

Ён стварыў з вялікай верай у будучыню песню барацьбы, песню, якая сцвярджае нянавісць да прыгнятальнікаў народа, песню свабоды. І калі прыйшлі дні народнай перамогі, і згінулі мінулыя часы прыгнёту і бяспраўя, талент Янкі Купалы расквітнеў яшчэ шырэй, голас яго стаў чутны на ўсёй прасторы Савецкага Саюза.

У гісторыі засталіся такія яго творы, як «Песні беззямельнага», вершы аб роднай вёсцы — «Сыходзіш, вёска, з яснай явы...», з'явіліся творы, якія ўслаўляюць новае жыццё, перабудову быту і чалавека. Мы чытаем «Алесю», «Над ракой Арэсай» і «Ад сэрца» з удзячнасцю і радасцю, таму што гэтыя творы народжаны пачуццём гордасці за лёс роднага народа.

Янку Купалу мы называем адным з заснавальнікаў беларускай літаратуры, чый песенны подзвіг назаўсёды застаўся ў памяці народа.

Я ніколі не забуду і гатоў зноў паўтараць расказ аб тым непаўторным дні, калі ўпершыню, у зімовым Ленінградзе, у маёй кватэры на Звярынскай вуліцы, адчыніліся дзверы і ў пакой увайшоў незнаёмы мне чалавек. Я адразу зразумеў па добрай усмешцы, што госць не зусім звычайны. Гэта быў Янка Купала. Я цяпер ужо не магу ўспомніць усіх падрабязнасцей доўгай, сяброўскай гутаркі, але ў памяці захоўваецца, жыве гэтае аблічча паэта, што так чытаў вершы, як можа чытаць толькі паэт, што так гаварыў аб лёсе народа, як можа гаварыць толькі чалавек, які выпакутаваў права на гэта.

Я сядзеў госцем і ў яго родным Мінску, у маленькім доміку, што дыхаў паэзіяй, народнымі казкамі і легендамі, песнямі і расказамі, на якія быў заўсёды схільны гаспадар — выдатны знаўца народнага жыцця. А як цудоўна ён спяваў старыя народныя песні!

І дзе б, у якой з далёкіх рэспублік нашых я ні быў, усюды знаходзіліся людзі, якія з пашанай гаварылі пра Янку Купалу, таму што заўсёды знаходзіўся паэт або пісьменнік, які ў свой час пабываў у яго ў гасцях і ганарыўся знаёмствам з гэтым цудоўным чалавекам.

Ідуць гады. Пашыраюцца прасторы нашых дасягненняў. Расце новая змена, якая не ведала ў той жа Беларусі ні прыгнёту царскага часу, ні страшных год фашысцкага пекла.

Зусім іншыя мірныя пейзажы акружаюць маладых людзей у лясах і палях Беларусі. Квітнеюць гарады. І ў бліскучай сталіцы — Мінску, і ў перадавым сельскім калектыве, і на новым заводзе — усюды будуць праслаўляць імя Янкі Купалы, як выразніка народнай волі, песняра жыцця і славы свайго народа, песняра праўды і свабоды.

Многія, многія гады будзе жыць у нашых сэрцах слаўны Янка Купала і яго сумленнае, вялікае, мудрае паэтычнае слова!

г. Масква.

АД СЭРЦА АД СЭРЦА

Іван ШАМЯКІН:

ШЧАСЛІВАЯ тая нацыя, якая нарадзіла хаця б аднаго вялікага паэта. Беларусы на працягу сваёй шматвяковай і шматпакутнай гісторыі не мелі гэтага шчасця. Але жыў народны паэтычны геній, жыў у песнях і казках, у няспыннай барацьбе за лепшую будучыню, за шчаслівую долю. Ён, гэты геній, акумуляваўся ў канкрэтных людзях. Прыйшлі паэты, якіх народ назваў вялікімі, прыйшлі адразу два — Янка Купала і Якуб Колас. Гэта сапраўды вялікае шчасце для нацыі. Сваёй паэзіяй, сваёй літаратурай беларусы атрымалі права заняць пачэснае месца сярод народаў, якія далі свету Пушкіна, Шаўчэнку, Руставелі, Міцкевіча, Гётэ, Байрана...

Галасы Янкі Купалы і Якуба Коласа загучалі тады, калі пасля стыхійных сялянскіх выступленняў на арэну сацыяльнай барацьбы выйшаў самы рэвалюцыйны клас — пралетарыят, калі рос і набіраў сілы авангард гэтага класа—партыя бальшавікоў, створаная Леніным.

Зусім натуральна, што паэты з народа, паэты, якія цалкам аддалі свой талент народу, выдатна ведалі яго душу і мары, у пажары і віхуры найвялікшай рэвалюцыі — сацыялістычнай—адразу і цвёрда сталі на адзіна правільны і шырокі шлях — служэнне народу, які перамог, служэнне партыі, якая вяла народы, што аб'ядналіся ў Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, да новых перамог, да вышынь культуры і дабрабыту.

У гэтым шчасце народа, што нарадзіў паэтаў, і шчасце саміх Янкі Купалы і Якуба Коласа. Натхнёныя вялікімі ідэямі партыі, ідэямі дружбы і еднасці, яны стварылі такія ўзоры паэзіі, якія хвалявалі, заклікалі і ўздымалі не адных беларусаў. Галасы іх загучалі на ўвесь вялікі Савецкі Саюз, з трыбун цэнтральных газет, часопісаў, выдавецтваў, радыё, у перакладах на многія мовы.

Інтэрнацыянальную сутнасць творчасці вялікага нацыянальнага паэта асабліва варта падкрэсліць сёння, калі савецкія народы рыхтуюцца ўрачыста і радасна адзначыць 50-годдзе ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Мінула роўна трыццаць гадоў, як перастала біцца сэрца паэта, але слава Янкі Купалы няспынна расла і шырылася. Сёння паэзія яго — з'ява не толькі ўсесаюзная, але і сусветная, бо з года ў год расце колькасць перакладаў на многія мовы народаў свету.

Сёння палымяныя радкі народнага паэта Беларусі хвалююць гераічных байцоў В'етнама, сыноў Кубы, тысячы тысяч чытачоў братняй Балгарыі, Польшчы, ГДР, Чэхаславакіі.

90-годдзе з дня нараджэння Янкі Купалы набыло ў нас у рэспубліцы шырыню, змест і форму ўсенароднай урачыстасці. Аб гэтым сведчаць паведамленні з усіх куткоў Беларусі, з гарадоў і вёсак, з гігантаў індустрыі і калгасаў. На свята прыехалі прадстаўнікі ўсіх саюзных і некаторых аўтаномных рэспублік, яны прывезлі любоў і павагу да Янкі Купалы і да ўсяго гераічнага беларускага народа.

Выяўляючы волю народа, любоў да паэта, удзячнасць за яго неўміручую творчасць, Цэнтральны Камітэт Кампартыі Беларусі, урад БССР ажыццявілі такія мерапрыемствы па ўвекавечанні памяці народнага паэта, якія ў кожнага шчырага беларуса выклічуць захапленне і глыбокую радасць.

У Мінску будзе адкрыты велічны помнік Янку Купалу. На радзіме паэта ў Вязынцы будуецца цэлы мемарыяльны комплекс. Так ушаноўваць паэта могуць толькі ў краіне, дзе гаспадар — народ, які заўсёды свята захоўвае лепшыя здабыткі сваёй гісторыі і культуры.

Шчаслівы народ, які мае такіх паэтаў! Шчаслівыя паэты, што служаць сваім талентам народу, які здзяйсняе велічныя планы партыі Леніна!

АД СЭРЦА ▮ АД СЭРЦА ▮ АД СЭРЦА ▮ АД СЭРЦА ▮ АД СЭРЦА

Пімен ПАНЧАНКА:

ТВОРЧАСЦЬ Янкі Купалы, яго імя, яго асоба заўсёды былі сагрэты ўсенароднай любоўю і—думайце, што хочаце,— нейкім замілаваннем. Я сам гэта адчуў юнаком. Слухаў яго і нібыта не чуў. І расчулена ўсміхаўся. А ў сэрцы... Не, пра сваё сэрца лепш памаўчу.

Тыя, хто стаў «людзьмі звацца», шчодра адаралі паэта прызнаннем, удзячнасцю, любоўю. Бо і сам Купала любіў свой народ, сваю зямлю бязмежна. Лічу, што верш «Я ад вас далёка...», напісаны ў 1910 годзе, можна паставіць упоравень з шэдэўрамі Пушкіна і Шэкспіра.

Цёмная, гаротная старонка, якую многія нават Беларуссю не звалі. А паэт дзень і ноч горнецца да яе сэрцам:

> **А хоць дасць мне доля**
> **ў дамавіне месца,—**
> **Устане цень з зямлі мой,**
> **на крыж абапрэцца**
> **І ў той бок глядзеці будзе**
> **век нязводна,**
> **Дзе ляжаць загоны Беларусі**
> **роднай.**

Трэба ж так магутна напісаць!

Здаецца, мінулі тыя часы, калі некаторыя крытыкі і паэты гаварылі пра Янку Купалу, як пра таленавітага самародка. Песеннасць, ледзь не імітацыя фальклору; прастата, што мяжуе з прымітыўнасцю, — гэта не раз далікатна падкрэслівалі вучоныя «добразычліўцы».

Можна пагадзіцца, што паэзія Купалы ясная і простая, як народная песня. І ў той жа час яна складаная, мудрая і шматфарбная. А галоўнае: Купала — выразнік лёсу беларускага працоўнага народа. Паэт быў вельмі чуйны да ўсяго новага, сацыялістычнага. Сіла Купалы ў тым, што ён здолеў паэтычна вырашыць карэнныя тэмы, паказаць глыбінныя зрухі нашага грамадства, светаадчуванне беларускага селяніна на самых важных этапах.

Янка Купала быў паэтам высокай культуры, валодаў усімі сродкамі паэтыкі нашага часу. Ён мог, калі хацеў, так густа напоўніць верш яркай вобразнасцю, алітэрацыямі, падтэкстам, што дзіву даешся. Вось радкі з верша «Шоў я пушчаю...»:

> **За яснотай, каб не збочыць,**
> **Мкнуся, пруся, верас трушчу—**
> **Праз карчоўе, праз ламочча—**
> **Хай звяр'ё там пушчу лушча.**

Але Купала пісаў для народа, і асноўнае для яго было: думка, яснасць, ідэйная мэтанакіраванасць. Варта сказаць і пра незлічонае багацце Купалавай мовы. Уласна кажучы, Янка Купала і яго вялікі друг і паплечнік Якуб Колас былі стваральнікамі літаратурнай мовы беларускага народа, заканадаўцамі яе нормаў. Усе пілі і п'ём з крыштальнай Купалавай крыніцы: і лірыкі, і творцы эпічных паэм, камедый, драм.

У розныя гады Купалу ўспрымаеш па-рознаму. Многае мне дарага ў паэзіі Янкі Купалы. Але сёння я хачу расказаць пра вялікі ўплыў, што зрабілі на мяне яго грамадзянскасць, партыйная пазіцыя, яго палемічная публіцыстычнасць. Вазьму для прыкладу верш «На тэму крытыкі і самакрытыкі». Не магу ўстрымацца ад выпісак:

> **У век наш крытыкі сур'ёзнай**
> **І самакрытык агнявых**
> **Мы падыходзім вельмі грозна**
> **Не да сябе, а да другіх.**
> **Пылінку бачым у суседа,**
> **Ды што? — ў яго іх не адна!**
> **А ў сваім воку, даўнім следам,**
> **Не заўважаем бервяна.**

І яшчэ:

> **А крытыкі?.. Майстры**
> **з разборам,—**
> **Не ўзнімуць воч вышэй халяў;**
> **З гразёй змяшае, што йшчэ**
> **ўчора**
> **Так падхалімна выхваляў.**

Колькі ў гэтым вершы розуму, гнуткасці, дасціпнасці, іроніі. І які ён сучасны!

Прашу прабачэння: вялікая спакуса цытаваць і далей, бо лепш за Купалу не скажаш:

> **Мы інжынеры... А не ўмеем**
> **Рамантаваць сваіх жа душ...**

Купала глыбока адчуваў адказнасць пісьменніка перад народам і турбаваўся, з чым ідуць паэты да народа-гаспадара:

> **А ці падумаў лепшы-першы,**
> **Як прыме гэта гаспадар?**
> **Той гаспадар, што сее зёрны,**
> **Што косіць, жне, дае нам хлеб,**
> **Што сталь гартуе ў кузні**
> **горнах...**

Вось і сказана пра паэзію галоўнае. Не трэба і дакладаў.

Я многа разоў слухаў, як Янка Купала чытае вершы, выступае з прамовамі. Разы чатыры мне давялося ўдзельнічаць у гутарках з ім (не сам-насам, а ў кампаніі). Але пісаць успаміны пра гэта лічу нясціплым: быў я тады на самым пачатку літаратурнай дарогі.

І ўсё ж пра адно журботнае спатканне раскажу. Наш вялікі пясняр вельмі любіў Маскву, і Масква яго любіла і шчыра паважала.

Калі мы трохі аддыхаліся пасля вайны, урад БССР вырашыў перанесці урну з прахам Івана Дамінікавіча ў Мінск. Зрабіць гэта было даручана невялікай дэлегацыі пісьменнікаў, у склад якой уваходзіў і я.

Масква. Данскі манастыр. Цярушыцца золкі дожджык... Канстанцін Федзін, Аляксей Суркоў і нашы крыху пасівелыя вучні Купалы—Кандрат Крапіва, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка пасля жалобнага мітынгу нясуць да машыны урну... Народны паэт навекі будзе з роднай зямлёй.

А сёння да яго велічнага бронзавага помніка мы ўскладаем кветкі бязмежнай любві.

Пятрусь МАКАЛЬ:

Каб замкнуць пагарджанаму
люду раты,
У турэмшчыкаў рук не хапала.
Сумным плачам жалейкі
прарэзаўся ты,
Боль народа —
Купала.
Песня тая, што спела пакутна
ў душы,
Думнай долі сваёй
не праспала.
Пракаціўся, як гром перуновы
ў цішы,
Крык народа —
Купала.
Свет пытаў у здзіўленні:
— А хто там ідзе?
З воч заслона туману апала.
Вырастаў упярэймы
спрадвечнай бядзе
Меч народа —
Купала.
У граніт берагоў біў
маланкавы ўздым
Хвалі той, што як гнеў закіпала.
Дол і высь абручыліся з імем
тваім,
Лёс народа —
Купала.
Каб заўжды ты ўпрыгожваў
сабою зямлю,
Каб віхура цябе не шчапала,
Я любоўю сыноўняй цябе
атулю,
Сын народа —
Купала.
Сёння зноў на вялікай
штодзённай сяўбе
Слова-зерне, што ў сэрцы
запала.
Мы нясём пакаленням
наступным цябе,
Скарб народа —
Купала.

ШЛЯХАМ ЖЫЦЦЯ

1900 г.

1911—1912 гг.

1913 г.

1919 г.

ВЯЛІКІЯ ПАЭТЫ пашыраюць межы магчымага ў паэзіі. Тое, што ўносіць кожны з іх у літаратуру, індывідуальна і непаўторна. І ў той жа час гэта індывідуальная праца генія ўзнімаецца на ступень агульнага і ўсеагульнага, набывае шырокае тыпалагічнае значэнне, становіцца ўстойлівай літаратурнай традыцыяй.

Творчасць Янкі Купалы — цэлая эпоха ў мастацкім развіцці беларускага народа, сінтэз яго найбольш значных творчых дасягненняў. Яна ўвабрала ў сябе не толькі велізарныя нацыянальныя мастацкія скарбы, але і багацці сусветнай паэтычнай культуры.

Савецкае літаратуразнаўства раскрыла многія грані паэтычнага свету Купалы. Аднак да апошняга часу яго ўвага пераважна была засяроджана на высвятленні нацыянальных вытокаў Купалавай паэзіі, яе народных высноў. А вось якое месца ў паэтычнай спадчыне Купалы займаюць традыцыі рускай і славянскай літаратуры, якая іх роля ў станаўленні творчай індывідуальнасці паэта,— гэта пытанне пакуль што мала даследавана.

Між тым выхад беларускай літаратуры на ўсесаюзную і міжнародную арэны звязаны перш за ўсё з імем Купалы. Вось чаму даследаванне асаблівасцей яго мастацкага мыслення, яго паэтыкі ў святле еўрапейскага літаратурнага вопыту, у сувязі з традыцыямі славянскага рамантызму і рэалізму з'яўляецца адной з важнейшых задач купалазнаўства. І ў гэтым плане асаблівае значэнне набывае праблема нацыянальнага і агульначалавечага ў творчасці паэта.

Вялікі паэт тым і вялікі, што ў нацыянальным ён адчувае агульначалавечае, а ў агульначалавечым знаходзіць шмат нацыянальнага і стымул для свайго ўласнага росту і ўзмужнення. У век міжнародных літаратурных сувязей, калі «зона» агульначалавечага ва ўсіх літаратурах прыкметна пашыраецца, індывідуальнасць заўсёды ўключана ў непарыўны працэс культурнага абмену.

Купала змог стаць вялікім нацыянальным паэтам, выразнікам дум і спадзяванняў свайго народа, апрача ўсяго іншага, таксама і таму, што ён абапіраўся на найбагацейшую паэтычную культуру, выпрацаваную да яго найвялікшымі майстрамі паэзіі: Пушкіным і Міцкевічам, Някрасавым і Шаўчэнкам. Не было б гэтых паэтаў, Купала быў бы іншым, ва ўсякім разе не такім, якім мы яго ведаем.

Асаблівасцю свайго паэтычнага мыслення Купала звязан не толькі з фальклорам, з народным меласам, але і з традыцыямі грамадзянскай дэмакратычнай паэзіі, успрынятымі ад сваіх літаратурных папярэднікаў. З самага пачатку яго паэтычная «арбіта» знаходзілася ў цэнтры прыцягнення славянскіх літаратур: рускай, польскай, украінскай. Ужо адны пераклады даюць яскравае ўяўленне аб творчых схільнасцях і арыентацыях маладога паэта. Кальцоў, Някрасаў, Крылоў, Шаўчэнка, Міцкевіч, Канапніцкая, Пілецкая, Кандратовіч, Яскулка — вось далёка не поўны пералік тых пісьменнікаў, творчасць якіх найбольш імпанавала яго ўласным імкненням. Перакладаючы гэтых паэтаў, Купала пранікаў у свет паэзіі блізкіх народаў, рабіў здабыткам сваёй індывідуальнасці тое, што трывала ўвайшло ў агульначалавечую духоўную скарбніцу.

Імкнучыся да шырокага мастацкага сінтэзу, Купала побач з рэалістычнымі традыцыямі арганічна засвойваў і традыцыі славянскага прагрэсіўнага рамантызму. Але вось што характэрна: засвойваючы гэтую спадчыну, Купала не імкнецца «перанесці» на нацыянальную глебу які-небудзь літаратурны вобраз ці форму, тады як Багдановіч свядома ставіць перад сабою такую задачу.

На гэтай падставе некаторыя даследчыкі манапалізуюць права на агульначалавечае і еўрапейскае за М. Багдановічам, а на Купалу глядзяць як на ўвасабленне ўсяго спрадвечна нацыянальнага ў паэзіі. Заслугу Багдановіча яны бачаць у тым, што ён прывіваў беларускай паэзіі еўрапейскія формы, парадніў яе з агульначалавечай культурай. Што ж, гэта правільна. Але хіба заслугі Купалы ў далучэнні беларускай паэзіі да класічных традыцый меншыя, чым Багдановіча? Як вялікі народны і нацыянальны паэт, ён разам з Коласам зрабіў так многа для таго, каб узняць беларускае слова на ступень агульначалавечай культуры. Цяжка пераацаніць яго працу па стварэнні сучаснай літаратурнай мовы, па «рэфармацыі» беларускага верша, па ўзбагачэнні агульначалавечага зместу нашай паэзіі.

Васіль ІВАШЫН

ЧАЛАВЕКУ,

Агульначалавечае ў мастацтве не зводзіцца да так званых вечных тэм і матываў. Нацыянальныя формы яго выяўлення мнагастайныя. Аднак у якой бы форме ні выступала агульначалавечае, яно заўсёды носіць сацыяльны, канкрэтна-гістарычны характар. Маштаб яго вымяраецца глыбінёй адлюстравання гістарычнага жыцця і духоўнага свету чалавека, мастацкай праўдай, што заўсёды тоіць у сабе агульналюдскі змест.

Літаратура, якая выяўляе сацыяльныя і нацыянальныя спадзяванні свайго народа, яго вызваленчыя імкненні, яго парыў да свабоды, не можа не несці ў сабе ідэал агульначалавечага. Хіба агульначалавечы змест не нараджаецца з паэтычнага ўспрымання Радзімы, з пачуцця патрыятызму, з усяго таго, што складае канкрэтна-гістарычнае жыццё нацыі? Толькі выяў-

Мікола НАГНІБЯДА:

ЯНКА КУПАЛА... Якуб Колас...

Адразу перад табой паўстае цэлая краіна, яе народ, яго звычаі, подзвігі, культура і, вядома, паэзія. А толькі прыгадаеш Беларусь, і сярод многіх яе слаўных сыноў мінуўшчыны і сучаснасці ўзвышаюцца два баяны. Сапраўды, не аддзяліць ад беларускага народа песняроў, ім жа народжаных, услаўленых і ўвекавечаных. Не многім наканавана такая пашана, памяць і любоў народная. Але ж і не многім паэтам удавалася так глыбока ўвайсці ў свет жыцця народнага, пранікнуцца яго духам, паэтычным светапоглядам і аддаць усяго сябе барацьбе за шчасце народа.

Максім Горкі, разумеючы гэтае адзінства беларускіх песняроў са сваім краем, яшчэ даўно сказаў сваё ўсхваляванае высокае слова пра Янку Купалу і Якуба Коласа. А ў дзень трыццацігоддзя літаратурнай дзейнасці Янкі Купалы буравеснік рэвалюцыі, які ў свой час пераклаў Купалаў верш «А хто там ідзе?», прыслаў юбіляру тэлеграму:

«Сардэчнае прывітанне нястомнаму саратніку, паэту-рэвалюцыянеру...»

Нястомнасць натхнення, шырыня інтарэсаў, палымянасць і стойкасць у барацьбе за шчасце народа азараюць усю творчасць Янкі Купалы. Яна даўно ўжо стала славаю не толькі беларускай літаратуры, але і багаццем усіх народаў нашай Айчыны, аздобаю славянскай паэзіі. Свет ведае Янку Купалу. А дзеці многіх народаў ужо з буквара, з чытанак знаёмяцца з паэзіяй выдатнага беларуса.

Янку Купалу шануе і любіць Украіна. Не аднойчы і не двойчы выдаваліся ў нас яго кнігі. Мы з удзячнасцю чытаем вершы і паэмы, прысвечаныя нашай зямлі, нашаму народу і яго генію Тарасу Шаўчэнку.

Янка Купала сардэчна любіў Украіну. Ён быў у нас у гасцях. Яго слухалі Кіеў, Харкаў, Запарожжа, Канеў, Крым...

Я меў шчасце сустрэцца з Іванам Дамінікавічам у Харкаве. Ён вяртаўся з поўдня і спыніўся ў Тэрэня Масэнкі. Падвечар гаспадар запрасіў нас — групу маладых паэтаў — на спатканне з Янкам Купалам. Вялікі беларус сустрэў нас ветліва і проста. І літаральна праз некалькі хвілін размовы мы адчулі яго шчырасць і непрыхаваную зацікаўленасць літаратурнаю моладдзю Украіны. Менавіта пра яе на пачатку гутаркі распытваў госць. А потым, усміхаючыся нам, запытаў:

— А, можа, вы пачытаеце свае вершы? Кожны па некалькі вершаў?.. Згода?..

Мы добрую гадзіну частавалі госця сваёй паэзіяй. Ён слухаў уважліва, прыплюшчыўшы свае журботныя вочы.

Памятаю, як хораша тады складвалася гаворка. Янка Купала не раз прыгадваў Тараса Шаўчэнку — з пяшчотнасцю і глыбокай пашанай, як удзячны вучань найдаражэйшага свайго настаўніка. Госць прачытаў нам некалькі сваіх перакладаў з Кабзара. Яны ўразілі нас дакладнасцю карцін і полымем шаўчэнкаўскага слова, пералітага ў слова беларускае. Да глыбокай ночы мы слухалі вершы Янкі Купалы...

Перада мной паўставалі вобразы палешукоў, зялёная зямля Беларусі з азёрамі і лугамі, з непраходнымі пушчамі. І ўсё бачылася так маляўніча і яскрава, нібыта я ўспамінаў ужо знаёмае, нібыта ішоў пройдзенымі ўжо дарогамі... Хоць да таго не быў на зямлі Янкі Купалы.

Гэтую чароўную маляўнічасць і празрыстасць купалаўскага верша я адчуў яшчэ глыбей, калі пасля ад'езду дарагога госця пачаў перакладаць яго вершы для тома выбраных твораў. Гэтая кніга стала першым выданнем Янкі Купалы на Украіне.

Усхваляваным лістом-падзякаю адгукнуўся паэт на выхад гэтай кнігі...

А неўзабаве паэзія Янкі Купалы паклікала мяне ў дарогу. Я праплыў на лодцы па Дняпры праз усю Беларусь. Пабыў у многіх вёсках і гарадах, любаваўся харастовам прыроды, наслухаўся песень беларускіх... І зноў жа ў вандроўцы не пакідала мяне пачуццё даўняга знаёмства з гэтым краем, даўняй дружбы і любві да Беларусі... Такое моцнае было чарадзейства паэзіі Янкі Купалы.

Я згадаў пра гэта сёння, упэўнены, што многіх, многіх людзей падружыла з беларусамі песня Купалы.

Душа паэзіі Янкі Купалы — у народнасці і перш за ўсё — у пастаноўцы праблем, якія хвалявалі не групу людзей, а мільёны працоўнага люду. А адсюль — і форма, стыль, мова — усё невычэрпна разнастайнае багацце Купалы, якое ён падарыў людзям для барацьбы за шчасце працаўніка, для ўзбагачэння яго культуры, эстэтычных поглядаў. І так — ад першага верша аж да апошняга, недаспяванага...

Паэзія і жыццё Купалы — творчы подзвіг любві і адданасці роднаму народу. Яны сталі вялікім прыкладам і школай для літаратараў многіх пакаленняў і не толькі Беларусі.

Незабыўны Максім Рыльскі назваў свайго пабраціма паэтам-рыцарам. Менавіта такім ён жыве ў сваіх творах, у памяці народаў. Рыцар паэзіі. Такім ён жыве і ў абдымках Украіны.

г. Кіеў.

Канстанцыя БУЙЛО:

О не, ты не памёр! Не мог бы з гэткай сілай
Твой голас хваляваць, бо ўсё ж маўчаць магілы...
А песні гук тваёй, што навакол плыве,
Нам кажа: з намі ты, ты тут, між нас жывеш!
Ты не памёр, о не! Мы помнім, як бывала
Твая жалейка нам змагання марш іграла,
І мы змагаліся, каб надышоў той дзень,
Калі не быць ні ўціску, ні бядзе.
І мы прыйшлі да яснай мэты гэтай.
Усю сілу звонкую Народнага паэта
Аддаў «ад сэрца» ты радзімае зямлі —
І нашы дзеі так багата расцвілі...
О не, ты не памрэш, не змоўкнеш ты, Купала!
Радзіма узняла цябе, ушанавала,—
Жыве паэзіі вясновы крыгаход!
Ты ад народа, і ты сам—народ.

АД СЭРЦА АД СЭРЦА АД СЭРЦА АД СЭРЦА

1926 г.

1928 г.

1929 г.

1936 г.

1939 г.

ЧАЛАВЕЦТВУ

ляючы сапраўды нацыянальныя інтарэсы народа, яго гістарычныя задачы, літаратура можа стаць упоравень з векам і ўзбагаціць чалавецтва сваімі мастацкімі каштоўнасцямі.

Чым большы паэт, чым паўней і глыбей раскрывае ён аблічча нацыі, тым большае значэнне мае яго дзейнасць для чалавецтва, тым большы яго ўклад у агульначалавечую скарбніцу культуры.

Купала — паэт, які для ўсяго свету «адкрыў» беларускі народ, яго духоўны свет, нацыянальны характар, найбольш ярка ўвасобіў яго культуру, і таму яго творчасць заключае ў сабе глыбокі агульначалавечы змест. І гэтым тлумачыцца няўхільнае ўзрастанне на працягу апошняга паўстагоддзя яе міжнароднага аўтарытэту і значэння.

Мы часамі забываем, што не толькі Багдановіч, але і Купала звяртаўся да старых класічных форм (напрыклад, у ранні перыяд «Спроба актавы»), што ён стварыў цудоўныя санеты («Жніво», «На суд», «Чаму?», «Маё цярпенне», «Бацькаўшчына»), якія можна паставіць побач з лепшымі творамі гэтага жанру ў сусветнай паэзіі.

Купалаўская паэзія ўбірае ў сябе не толькі сацыяльны пафас, але і лірыку прыроды, і самыя інтымныя чалавечыя перажыванні. Ці мала знойдзецца ў Купалы твораў, дзе ставяцца хвалюючыя пытанні людскога лёсу, сэнсу жыцця, кахання і дружбы, творчасці, барацьбы за чалавечае шчасце.

Купала — выразнік рэвалюцыйна-дэмакратычных імкненняў народа — стварае высокія ўзоры натхнёнай палітычнай лірыкі, накіраванай супраць прыгнятальнікаў народа. У яго палітычных вершах на ўсю моц гучыць трыбунны голас паэта-грамадзяніна. А побач з гэтым ён піша творы, дзе ўсё глыбей пранікае ў сферы інтэлектуальныя і маральна-этычныя. У сваёй філасофскай лірыцы Купала паўстае як паэт не толькі патрыятычнай тэмы, але і глыбокіх філасофскіх роздумаў аб трагічным лёсе чалавека. І тут з найбольшай сілай выяўляецца яго майстэрства перадаваць найтанчэйшыя адценні пачуцця, «дыялектыку душы», рух чалавечай думкі.

Прыгадайце хоць бы вершы «Нашто?», «Па шляху», «Вечар», «Песняй толькі», «За свабоду сваю», «Мая вера». Усе яны кранаюць сваім багатым філасофскім зместам. Паэт пяе хвалу чалавеку, яго ўсемагутнаму розуму, таму, што прачытаў зорную кнігу прыроды, але хто яшчэ бяссільны перад «голасам духу начэй». Якім нязначным, мізэрным здаецца паэту яго цярпенне перад мукамі мільёнаў, і ўсё ж яно бязмежна, таму што ў ім адбіваюцца пакуты чалавецтва.

Купала адчувае сябе мільённай часцінкай Радзімы, і гэта не перашкаджае яму абвясціць:

Я сын зямлі, і сонца вольны сын!

Ні адзін беларускі паэт не раскрыў так магутна і так маштабна імкненне чалавека да свабоды, як Купала. З якой рамантычнай узнёсласцю, з якой акрыленасцю паэтычнай думкі выявіў ён сваю запаветную мару, сваё паэтычнае крэда: служыць чалавеку, яго шчасцю на зямлі:

Сонца ўзяўшы агністае ў рукі,
Што гарыць над бязмерам палёў,
Я на млечным тым шляху без мукі
Чалавека да шчасця бы вёў.
(«Песняй толькі»).

Мы па справядлівасці лічым верш Янкі Купалы « А хто там ідзе?» нацыянальным гімнам беларусаў на этапе буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, таму што зместам яго з'яўляецца ідэя сацыяльнага і нацыянальнага вызвалення, але яна набывае тут глыбокі агульначалавечы сэнс, сцвярджаецца як права народа «людзьмі звацца». Не выпадкова М. Горкі падкрэсліваў гуманістычны пафас гэтага верша, а Людас Гіра назваў яго жамчужынай сусветнай паэзіі, адным з найпрыгажэйшых гімнаў адраджэння чалавецтва.

«Адвечная песня» — твор пра мужычае жыццё. Але, якая шырыня погляду, які маштаб паэтычнай думкі. Доля селяніна, трагедыя яго лёсу ўзнімаецца тут на ступень агульначалавечай праблемы. Пафас услаўлення чалавека, яго стваральнай сілы складае жывую душу гэтай глыбока гуманістычнай паэмы, прасякнутай непрымірымымі адносінамі да варожага імкненням чалавека грамадскага ладу.

А паэма «Курган»? Хіба можна звесці змест гэтага класічнага твора да вузка нацыянальнай тэматыкі? Не, зусім не. Ідэя паэмы нацыянальная і ў той жа час агульначалавечая, звязаная не толькі з фальклорнай, але і сусветнай літаратурнай традыцыяй.

Паэзія Купалы прасякнута рэвалюцыйна-вызваленчымі, інтэрнацыянальнымі матывамі. Паэт заклікаў працоўныя масы да адзінства ў барацьбе супраць царызму. Праз усю дакастрычніцкую творчасць ён пранёс ідэю барацьбы за народнае шчасце. Ён хацеў бачыць сваю радзіму свабоднай,

У роўнай волі, ў роўным стане,
Між усіх народаў.

Пасля Кастрычніка Купала стаў песняром сацыялістычнага брацтва і дружбы народаў. У хвалюючых вершах, поўных высокага грамадзянскага пафасу, ён услаўляў усенароднае, усечалавечае шчасце камунізма. У савецкую эпоху на аснове сацыялістычнай ідэйнасці паглыбіўся і ўзбагаціўся агульначалавечы, інтэрнацыянальны змест Купалавай паэзіі, узрасло ўсесаюзнае, а тым самым і міжнароднае яе значэнне.

Максім ЛУЖАНІН:

СЯРЭДЗІНА ЛЕТА.

У дзесяткі белых труб трубяць пад вокнамі лілеі на высокіх кустах. І як быццам зноў ідзеш росным агарэдчыкам у глыбіню саду, у дом, і з ганку махае рукою той, для чые ўсмешкі цвітуць і трубяць лілеі, развіваюцца ў наквецях прывезеныя аднекуль з поўдня ружы, румяніцца ранні яблык з-пад ліста. Разам з садам і сонцам віншуеш яго з днём нараджэння і ты...

Гэтак было і, здаецца, зусім нядаўна.

І не агледзяцца нашы нашчадкі, а ўжо давядзецца ім збірацца на стагоддзе Купалавай песні, як не паспелі аслухацца мы, калі ў дзверы пастукала сённяшняе свята.

Свята песні! Не салодзенькага і шчымлівага мармытання з транзістара ў час адпачынку, не гэтай.

Свята магутнай сілы, песні, з якою скінуў працоўны чалавек ярмо з гарба, распрастаўся, стварыўшы дзяржаву рабочых і сялян, разбудаваўся на сваёй радзіме, надаставаў усялякага дабра з нетраў, абхадзіў, аб'ездзіў неаглядныя прасторы, каб пасябраваць з іншымі насельнікамі зямлі, і вырваўся за межы яе прыцягнення.

Вялікае дзіва Купалава песня! Усю гэтую работу прарабіла яна разам з народам на нашых вачах. І паказала ў новым абліччы чалавека, што горда і горка некалі назваў сябе «пан сахі і касы», а потым непахісна абвясціў адзіна справядлівую дыктатуру, «дыктатуру працы».

Нялёгкі шлях пераадольвала песня. То апальвала людзей заклікам да суровай барацьбы з прыгнятальнікамі, калі «свінням будзе крыві не пабраць», то рвала сэрца горкім крыкам Паўлінкі супраць сляпых і звяроў, якія кінулі за краты яе каханне, то падымала народ на крылах «вольным гоманам хвоек высокіх».

Мы шчаслівыя і дужыя Купалавай песняй. Напэўна, людзі будучага адчуюць сябе яшчэ дужэйшымі і яшчэ шчаслівейшымі, за кожным разам адкрываючы ў ёй усё больш і больш нацыянальных і агульналюдскіх рыс і скарбаў. Ім, тым наступнікам нашым, будзе даступна глыбей сягнуць у пабудаваны паэтам свет паэзіі, бо ім дадзена будзе больш.

Мы не ў зайздрасці і не ў крыўдзе нз сваіх наступнікаў. Не малая радасць выпала і на нашу долю. Падумаць толькі: пад нашы дахі заходзіў сам пясняр і з яго вуснаў мы чулі не адну слаўную песню. Гэта ж адсюль пайшлі яны ў свет.

На скрыжаванні далёкіх стагоддзяў з усіх дарог будзе добра відно, як палае і палыскуецца нязгаснае святло паэзіі — Янка Купала.

Ігар МУРАТАЎ:

СЕЙ-ТОЙ з маіх украінскіх калег па пяры здзівіўся, калі па просьбе нашага «Держлітвидаву» (так тады называлася выдавецтва «Дніпро») я пераклаў адну з самых вядомых паэм Янкі Купалы «Безназоўнае», амаль не карыстаючыся слоўнікам. А «сакрэт» гэты тлумачыўся тым, што мяне з чароўнай паэзіяй беларускага класіка звёў шчаслівы выпадак яшчэ ў сёмым класе — тады яны называліся «групамі». Наш кіраўнік групы і выкладчык рускай мовы і літаратуры Мікола Сямёнавіч Федароўскі быў палымяным прыхільнікам паэзіі Янкі Купалы і звыш праграмы пазнаёміў нас з многімі яго вершамі, а адначасова і з асноўнымі правіламі беларускага правапісу. Я ўжо тады спрабаваў свае сілы на паэтычнай ніве і разам з «Левым маршам» Маякоўскага і рамантычнымі вершамі Багрыцкага ў захапленні паўтараў завучаныя напамяць Купалавы радкі «Гэй, узвейце сваім крыллем...».

Ці трэба тут гаварыць, з якой асалодай перакладаў я «Безназоўнае», прасякнутае высокім рэвалюцыйным пафасам і багатае разнастайнай наватарскай рытмікай.

Няма сумнення ў тым, што як у Маякоўскага, Тычыны, Багрыцкага, Святлова, так і ў Купалы, я вучыўся арганічнаму спалучэнню смелага наватарства з класічнай бессмяротнай традыцыйнасцю, адкрытага рэвалюцыйнага пафасу з філасофскай развважнасцю, чыстых гукаў прызыўнай баявой сурмы з элегійнасцю лірычнай флейты.

Мяне глыбока ўсхвалявала разуменне Купалам сваёй гістарычнай місіі як заснавальніка беларускага літаратурнага слова і адначасова арганічная сціпласць, уласцівая толькі вялікім паэтам. Мімаволі, калі я чытаў «Няхай жа хоць будзе Янка Купала», усплывалі ў памяці падобныя зместам радкі Тычыны «І от якомусь гімназистику вкраїнську Музу віддали». Колькі ў гэтай сціпласці шчырага болю, колькі любові да роднага слова і як яна, гэтая сціпласць, і ў Купалы, і ў Тычыны далёкая ад эфектнай позы!

Паўтараючы яшчэ юнаком Купалавы радкі, я, вядома, і не марыў асабіста сустрэцца з ім. Але ў 1932 годзе гэтая незабыўная для мяне сустрэча адбылася ў Мінску, куды я прыехаў з Харкава разам з Тэрэнем Масэнкам у складзе ўкраінскай дэлегацыі, якая павінна была прывітаць Купалу з пяцідзесяцігоддзем. Здарылася так, што прадстаўнікі з Кіева на чале з Паўлом Тычынам, якія ехалі ў Мінск аўтамашынаю, запазніліся, і вітаць Купалу прыпаў гонар мне. Ад хвалявання я забыў свой прывітальны верш і прачытаў яго толькі тады, калі Масэнка ў прысутнасці шматлікай публікі тут жа каля трыбуны «абшукаў» усе мае кішэні і даў у рукі паперку з вершам. Ён быў кароткі і канчаўся так:

> **Мені, молодому,**
> **це щастя припало**
> **І слово від серця**
> **захоплено лине —**
> **Для Янкі Купали,**
> **для Янкі Купали**
> **Принести в шанобі**
> **уклін України.**
> **То ж хай, наче в коси**
> **вплітаються русі,**
> **Напоєні медом**
> **і солодом квіти,**
> **До горлиці-пташки,**
> **сестри-Білорусі**
> **Летять з України**
> **сердечні привіти.**

Надоўга засталася ў памяці гасціннасць беларускай зямлі, якая святкавала юбілей найвыдатнейшага свайго паэта і драматурга. Ужо значна пазней, калі ў Харкаве гастраляваў тэатр імя Янкі Купалы, я тройчы запар глядзеў бессмяротную «Паўлінку» з удзелам народнага артыста Глебава і пераканаўся, што Іван Дамінікавіч умеў і ў драматургіі, як у паэзіі, поўнымі прыгаршчамі чэрпаць з бяздоннай крыніцы народнай творчасці. Іменна тады я канчаткова зрабіў для сябе як для літаратара выснову, што наследаваць народнай творчасці — гэта перш за ўсё ўмець арганічна яднаць драматычнае з камічным, не баючыся «змяшэння жанраў».

З таго часу, як я пераклаў прыгаданую паэму Купалы, мне не раз даводзілася перакладаць беларускіх паэтаў і я заўжды рабіў гэта з вялікай асалодай. Але пры гэтым заўсёды памятаў, што першай маёй любоўю на ніве беларускай паэзіі быў незабыўны Янка Купала.

г. Харкаў.

Восіп КОЛЫЧАЎ:

ПАЗНАЁМІЎСЯ я з паэзіяй Янкі Купалы і пачаў яе перакладаць у пачатку трыццатых гадоў. Незвычайная задушэўнасць і натуральнасць яго вершаў адразу пакарылі мяне, пра што я і сказаў яму асабіста, упершыню ўбачыўшы яго ў дні аднаго з пісьменніцкіх пленумаў, які адбываўся ў Мінску.

Ён быў вельмі падобны на свае вершы: вялікая сціпласць, спакой, летуценнасць былі ўласцівы яму.

Больш глыбокія сувязі нашы ўзніклі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У Маскве ў 1941 годзе мы амаль штодзённа сустракаліся ў гасцінным клубе пісьменнікаў на вуліцы Вароўскага. Вялі тут ажыўленыя літаратурныя размовы вядомыя беларускія пісьменнікі і паэты Кандрат Крапіва, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Аркадзь Куляшоў і іншыя.

Гэта былі абпаленыя вайною і блізкасцю фронту дні, усе былі ў зялёных гімнасцёрках і салдацкіх ботах, ды і не дзіва: сёння тут, у пісьменніцкай сталоўцы, а заўтра на самалёце — у партызанскі лагер...

З беларускімі сябрамі і з Янкам Купалам, які нібы ўзначальваў гэта беларускае зямляцтва, мы не аднойчы гутарылі, творча-зацікаўлена спрачаліся.

Янка Купала катэгарычна пярэчыў супраць славутай фармуліроўкі: «Калі гавораць гарматы, маўчаць музы».

— Наадварот, — сказаў ён мне, —у дні баёў музы працуюць з двухсотпрацэнтнэй нагрузкай...

І ён мякка ўсміхнуўся.

І, сапраўды, Янка Купала нямала напісаў у гэтыя суровыя дні, але яшчэ больш раілася ў яго ўяўленні творчых планаў, на жаль, неажыццёўленых з-за трагічнай гібелі паэта.

Ён расказаў мне адзін з эпізодаў Вялікай Айчыннай вайны, калі беларусы адмовіліся капаць магільны дол для сваіх братоў па патрабаванні эсэсаўцаў і былі за гэта расстраляны разам з асуджанымі.

— Дазвольце ў Вас запазычыць гэты сюжэт, — сказаў я.

Янка Купала ласкава згадзіўся і пажадаў поспеху.

Але можа варта перадаць слова самім вершам...

> **Мне рассказывал Янка Купала**
> **Этой горестной были сюжет.**
> **Я его записал как попало,**
> **Положил в свой походный**
> **планшет.**
> **И далёко-далёко на запад**
> **Я понес белорусскую быль.**
> **А теперь я нашел эту запись,**
> **Всей Европы смахнул с нее**
> **пыль.**
> **И заветной поэмы страницы**
> **Посвящаю я вам, зеленя,**
> **Вам, поющие тихо криницы,**
> **Что в походе встречали меня.**
> **И дубравам, воспетым**
> **Купалой,**
> **И речушкам, бегущим**
> **с вершин,**
> **Чья вода на шляху закипала**
> **В радиаторах наших машин...**

Так пачынаецца мая паэма «Беларуская быль», напісаная значна пазней нашай размовы з Купалам, у 1950 годзе і апублікаваная ў маёй кнізе «Заходы і світанні». Для мяне прыемна ўсведамленне таго, што я выканаў сваё слова і рэалізаваў падказаны Купалам сюжэт.

У 1944 годзе я ўдзельнічаў у паходзе 3-га Гвардзейскага Кацельнікаўскага танкавага корпуса, які ўваходзіў у састаў 5-й танкавай арміі. 3 ліпеня быў вызвалены Мінск.

У жорсткіх гэтых баях я часта ўспамінаў Янку Купалу і гутаркі з ім у 1941 годзе пад гасцінным дахам пісьменніцкага клуба. Тэма паэмы доўга выспявала ва мне, і праз многія гады я прысвяціў яе Янку Купалу.

Мне дарагія гэтыя ўспаміны, як і каштоўныя думкі, выказаныя вялікім паэтам пра задачы паэтычнага перакладу.

— Я не патрабую, — гаварыў ён, — ад перакладчыка літаральнага, рабскага пералажэння маіх вершаў. Вельмі дакладна на гэты конт сказаў Васіль Жукоўскі: «Пераклад — гэта спаборніцтва». Але, вядома, перакладчык не можа сабе дазваляць неўтаймаванай адсябяціны.

У сваіх перакладах я прытрымліваўся гэтага погляду, Янка Купала ўключаў сам, асабіста, мае пераклады ў свае зборнікі на рускай мове.

Перакладаць Янку Купалу — творчая асалода.

Яго паэзія будзе жыць вечна. Народны мелас, фальклор, якія ляжаць у аснове яго паэтыкі, прынясуць шчодры плён, натхняць новыя паэтычныя пакаленні.

г. Масква.

Анатоль ВЯЛЮГІН

МНЕ СНЯЦЦА СНЫ АБ БЕЛАРУСІ...

РАЗДЗЕЛ З ДАКУМЕНТАЛЬНАЙ КІНАПАЭМЫ

На сонечным кургане сланечнік.

Сланечнік. Зямны брат сонца. Сонцапаклоннік.

> **Вось так шляхамі год дагэтуль я ішоў.**
> **З адною думкаю аб шчасці Беларусі;**
> **То блукаўся паміж амшараў і крыжоў,**
> **То, як сланечнік, к сонцу яснаму імкнуўся.**

У стоптаным жыце гарацць танкі. Ідуць, закасаўшы рукавы, чужынцы з аўтаматамі.

Гарыць Мінск... У ройных іскрах фотаздымак: за таполяй, за клумбамі кветак у глыбіні саду Купалава хата. Разнасцежаны вокны.

За сталом Бянігна Іванаўна. Купала стаіць і курыць. Развітанне...

> **Паедзем жа, мамка! —**
> **Да шчок хвартушок**
> **Яна прыціскае:**
> **— Я — клопат нявелькі...**
> **І больш не кажы, не прасі, Янучок,**
> **Чаго я за свет? Мне бліжэй у зямельку.**
> **Цярпелі мы з ёю, яшчэ пацярплю, —**

гэта закадравы голас Максіма Лужаніна, страфа з паэмы «Па дарогах Купалы».

Максім Лужанін расказвае, як тою парою сустрэўся ў маскоўскай гасцініцы з Янкам Купалам. «Чатыры сцяны... Толькі ўсяго — пасля цэлага краю...» Цяжка было дабрацца ў Маскву. «Развітваючыся з улюбёнымі мясцінамі над Дняпром у Ляўках, едучы па бясконцай магістралі ў сталіцу... нібы ўкамянеў... Колькі горкіх дум перадумаў. Усё з месца рушылася. Толькі кветкі цвітуць па дарозе... Сінія... як чалавечыя вочы. Здаецца, зямля глядзела табе ўслед... І тая, што на свет пусціла, засталася там, — Купала сказаў «маці» і праглынуў даўкі камяк. — Абедзве ў няволі апынуліся. І тая, што нарадзіла, і тая, што слова ў рукі дала. Аднае можа жывое няма. А другая зноў у крыві. І хто яе не крывавіў!.. І мы паўміраем, можа, не дачакаўшыся, калі мінецца гэтае няшчасце. А зямля наша — будзе... З Дняпром яшчэ зробім па чарачцы!..»

Масква трагічнага лета. Усеславянскі мітынг. Выступае Янка Купала. За сталом Аляксей Талстой, курачы люльку, падаўшыся да трыбуны, слухае прамоўцу. «Калі вораг сарве яблык, даспелы ў нашым садзе, ён разарвецца ў яго руках гранатай!».

Па дарогах паўзе танкавая армада, пазначаная крыжамі. «Калі ён сажне горсці нашага цяжкога калосся, зярняты выляцяць і праніжуць яго свінцовым дажджом!.. Калі ён падыдзе да нашых чыстых сцюдзёных крыніц, яны перасохнуць, каб не даць яму вады!..»

Падпісваецца зварот да славян. Стаяць Янка Купала і Ванда Васілеўская. Побач з Аляксеем Талстым сядзіць брыгадны камісар Аляксандр Карняйчук.

Белы бляск вапняных узбярэжных гор. На гары пасёлак Печышча — паўгадзіны (калі плыць Волгай) ад Казані.

Домік з мемарыяльнай дошкай... «Цёмныя ночы бяссоння над Волгай».

Гара над ракою. На абрыве лавачка Купалы.

Татарскі паэт Закі Нуры ў самы цяжкі час вайны, калі ў Печышчы жыў і працаваў Янка Купала, партызаніў на Віцебшчыне, нават паблізу Ляўкоў хадзіў з байцамі брыгады Заслонава. Ён чытае на беларускай мове гімн пушчанскай эпапеі «Беларускім партызанам».

> **Цень забітых матак, дзетак,**
> **Дзедаў вашых і бацькоў,**
> **Акрываўлены палетак**
> **Клічуць мсціць крывава гэтак,**
> **Як не мсцілі ад вякоў.**
>
> . . . .
>
> **Няхай ваша перамога**
> **Не кідае вас нідзе,**
> **Не шукае хай трывога —**
> **Ваша чыстая дарога**
> **Да свабоды прывядзе.**

Цёмная Масква. Мечы пражэктараў крыжуюцца ў небе. Зноў засвеціцца маладзіком воблік Станкевічанкі. «Дарагая Уладка! Даехаў добра. Затрымаўся ў гасцініцы «Масква»... Бачыў Лынькова, Кузьму, Крапіву. Бывай здарова. Цалую. Твой Янка». — Гэта апошні ліст Купалы, апошнія словы, напісаныя ім.

На сонечным кургане сланечнік з прабітай галавой.

«Уздымаецца прабітай галавой апалены сланечнік — няскоранай краіны гэтай вымпел...» — то верш з колішняга салдацкага дзённіка нямецкага паэта Вальтэра Вернера, верш, напісаны пад час вайны ў Беларусі.

Сланечнік з прабітай галавой.

Франтавое лета. Чырвонаармейцы ў акопе чытаюць газету. Партрэт у чорнай рамцы: памёр Янка Купала. «З песнямі Янкі Купалы, з яго шчырым задушэўным словам мы ідзём у бой за вызваленне бацькаўшчыны, роднай беларускай зямлі».

Салдаты бягуць за танкамі. Атака... «З Дняпром яшчэ зробім па чарачцы».

Зняў фуражку падпалкоўнік у доўгім шынялі — пустка, зарослая палыном. Аляксандр Твардоўскі дастаўся дахаты. А хаты... У той час пісаў ён: «І ў Мінску сярод вялікіх і малых пажарышчаў першага і чацвёртага года вайны не адразу і знойдзеш папялішча сціплага доміка Купалы, які мінчане з гордасцю, бывала, паказвалі прыезджым: «Тут жыве наш Янка».

Героі Вялікай Айчыннай вайны ў майстэрні скульптара. Заір Азгур ля партрэта Купалы: «Няўжо я ніколі не дасягну той вяршыні май-

З калейдаскопа паэтава жыцця

НЕВЫЧЭРПНЫ...

З НАРОДНЫМ ПАЭТАМ кінематаграфісты пры яго жыцці вялі толькі перагаворы: маўляў, было б добра экранізаваць «Паўлінку» ці які другі твор. Самога яго здымалі дакументалісты ў розныя гады, але недаравальна мала. Ды і гэтыя лічаныя кінасюжэты не ўсе захаваліся...

Кінаакцёры Павел Ражыцкі і Сцяпан Барысаў успаміналі, што Купала ў снежні 1926 года прысутнічаў на прэм'еры першага беларускага мастацкага фільма «Лясная быль», пастаўленага па аповесці Міхася Чарота. У гэты ж дзень на прыёме з выпадку прэм'еры яго бачылі разам з першым беларускім кінарэжысёрам Юрыем Тарычам. Кінаактрыса Галіна Краўчанка сцвярджае, што яны гаварылі аб нейкай сумеснай рабоце.

На рэпетыцыях і ў вольны час паміж здымкамі мастацкага фільма «Да заўтра» (1929 год) — аб рэвалюцыйнай барацьбе моладзі Заходняй Беларусі — Ю. Тарыч праз вершы Я. Купалы знаёміў маскоўскіх і ленінградскіх артыстаў з жыццём Беларусі. Былы драматычны акцёр Тарыч тады бліскуча напамяць чытаў Купалу. Аб гэтым добра помніць заслужаны артыст РСФСР Георгій Самойлаў з Акадэмічнага тэатра імя Пушкіна ў Ленінградзе. З таго далёкага часу жыве ў ім вялікая павага да Беларусі, яе мовы і літаратуры...

У ліпені 1933 года, калі Купала знаходзіўся ў Ленінградзе, Асацыяцыя работнікаў рэвалюцыйнай кінематаграфіі і дырэкцыя Ленінградскай студыі «Савецкая Беларусь» арганізавалі сустрэчу паэта з рэжысёрамі, сцэнарыстамі, рэдактарамі і іншымі творчымі работнікамі. Купала расказваў кінематаграфістам пра свае ўражанні ад наведання заводаў, тэатраў, ад гутарак з жыхарамі горада Леніна, у якім ён да рэвалюцыі працаваў, вучыўся, пісаў свае першыя творы.

Пасля сустрэчы на стомленага Купалу навялі шматлікія асвятляльныя прыборы, нацэлілі кінакамеру, уключылі гуказапісваючы апарат і папрасілі прачытаць урывак з новай паэмы «Над ракой Арэсай». Недзе ёсць гэтая стужка. Але дзе? Можа, хто ведае?

Як паведаміла «Літаратура і мастацтва» 28 ліпеня 1933 года, Я. Купала даў у той дзень кінематаграфістам таварыскае абяцанне выступіць з лістом да пісьменнікаў БССР і заклікаць іх дапамагчы ў стварэнні савецкай кінематаграфіі.

Сам паэт у інтэрв'ю, якое змешчана ў «Литературной газете» 10 лютага 1939 года, паведамляе: «Працую і над сцэнарыем кінакарціны па сваёй паэме «Над ракой Арэсай». На жаль, фільма не знялі. І кінасцэнарый паэта недзе загінуў у час вайны.

«...Не памятаю зараз дакладна, — расказвае заслужаны дзеяч мастацтваў БССР рэжысёр-аператар Уладзімір Цяслюк, — у якім гэта годзе было, але я з аператарам Мікалаем Стрэшневым здымаў Янку Купалу дома. У той дзень да песняра прыйшлі Л. Александроўская, І. Любан павіншаваць ці то з юбілеем, ці то ў сувязі з узнагароджаннем ордэнам Леніна. Мы так-сама яго павіншавалі і пачалі ўсталёўваць апаратуру. Мне давялося здымаць Купалу яшчэ на Мінскім вакзале, калі ён сустракаў пісьменнікаў з братніх рэспублік. Памятаю яго заўсёды сціплым, хлебасольным, прыветлівым, хоць дакучалі мы яму страшэнна. Па просьбе Уладзіславы Францаўцы давялося здымаць адкрыццё музея ў Вязынцы...».

Маскоўскія кінааператары здымалі Купалу з М. Горкім на пасяджэннях І з'езда Саюза савецкіх пісьменнікаў, з А. Талстым, знялі выступленне на ўрачыстым пасяджэнні, прысвечаным 80-годдзю з дня нараджэння Шолам-Алейхема. Украінскія кінематаграфісты — у Харкаве на адкрыцці помніка Т. Шаўчэнку (сакавік 1935 года), латышскія — чэрвені 1941 года на І з'ездзе пісьменнікаў Латвійскай ССР.

«...Купала, мне здаецца, адносіўся да кіно ці з ірoніяй, ці нейкай добрай бояззю, — успамінае заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі кінарэжысёр І. Шульман. — Так глядзелі на новы від мастацтва многія пісьменнікі. Але ў той жа час паэт разумеў, што дзякуючы экрану можна размаўляць з мільёнамі. І значыць трэба для яго працаваць. Я сустрэўся з ім у 1940 годзе, прасіў, каб даў згоду экранізаваць «Паўлінку». Але ж хутка пачалася вайна».

Фільм-спектакль «Паўлінка» быў створаны ў 1952 годзе. Ён зрабіў галоўнае: пазнаёміў мільёны савецкіх і замежных гледачоў з выдатнымі беларускімі акцёрамі, з класічнай нацыянальнай камедыяй.

Цяпер, праз 20 год, зноў з'явілася патрэба ў новай экранізацыі «Паўлінкі». Сцэнарый мастацкага музычнага каляровага тэлевізійнага фільма па матывах п'есы стварыў А. Макаёнак, рэжысёр карціны — Ю. Цвяткоў.

Купалаўская паэма «Магіла льва» дала матэрыял для стварэння новага беларускага мастацкага фільма з такой жа назвай (сцэнарыст Ю. Лакербай, рэжысёр В. Рубінчык, аператар Ю. Марухін, мастак Я. Ігнацьеў). Паэма вызначыла мастацкае гучанне кінатвора, жывіць яго сваім духам...

Першая дакументальная біяграфічная кінастужка пра паэта была створана да 80-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы. Зараз здымачная група (сцэнарыст А. Вялюгін, рэжысёр В. Дашук, аператар Г. Масальскі, кампазітар А. Янчанка) закончылі работу над кінапаэмай, прысвечанай песняру, — «А зязюлька кукавала»...

— Мы ва ўсім кіраваліся купалаўскімі творамі, — гаворыць В. Дашук, — і праз іх стараліся паказаць аблічча народнага паэта. У фільме слова даецца самому Купалу — яго паэзіі, публіцыстыцы, лістам. Надзвычай цяжка і радасна было працаваць...

І ўсё ж тое, што дагэтуль створана для самага масавага мастацтва — кіно і тэлебачання — пра класіка беларускай літаратуры, гэта далёка не ўвесь Купала. Яго жыцця і творчасці хопіць не на адзін фільм. Бо ў людзей заўсёды будзе патрэба «слухаць» песняра. Бо Купала — невычэрпны...

І. РЭЗНІК.

стэрства, каб перадаць не толькі знешняе падабенства, але і тыя ўражанні, якія ў мяне склаліся за многія гады знаёмства з паэтам... Памятаю, я сустрэў неяк летам сорак другога Купалу на лесвіцы ў гасцініцы «Масква». Ён быў сумнаваты. Падышоў да мяне, абняў і сказаў: «Прыедзем у Мінск, плошчаў будзе многа, і помнікаў трэба будзе рабіць шмат». «Хутчэй бы прыехаць!» — кажу. «Не так проста, — задумліва адказаў Купала. — Не спяшайся, прыедзем абавязкова». — І, падумаўшы, параіў: «Ужо цяпер ты можаш рыхтавацца да гэтай работы. Многа будзе спраў. У гэтым выпрабаванні нарадзілася столькі герояў, што табе на ўсё жыццё хопіць працы».

Бронзавы Купала ў зялёнай засені... Шуміць, гамоніць, ззяе вокнамі высозных святліц сталіца.

Ажывае бронза ў засені... задуменны, з мяккай усмешкай Янка Купала: «Цяпер беларускай я песні ўладар... Мне бацькаўшчынай цэлы свет...».

Раніца на возеры. Сонца йграе. То разбягаецца сонца, распадаецца на некалькі сонцаў. То злучаюцца сонцы ў адно сонца... «Пакінуў ён нас на Купалле»... Блішча возера. Гэта Лукомль, беларускае Лукамор'е. Рана сонца йграе на добрыя годы, на цёплыя росы, на буйное жыта. Жыта падышло да вокан юнага горада, дзе столькі песень, смеху... Дзе нават кінатэатр называецца «Электронам».

З усмешкай мы жыццю глядзім у вочы —
Судзіла доля шчасце на вяку, —
Збіраем кветкі папараці ўночы,
Днём з ясным сонцам ходзім пад руку.

На шыракашумнай галоўнай магістралі сталіцы плыве паціху бронзавы Купала, плыве на месца сталай прапіскі да сваёй хаты ў зялёным парку. Некалі везлі цвярской дарогай на доўгіх санкахразвалках, дванаццаць коней цугам, з Санкт-Пецярбурга ў Маскву на Цвярскі бульвар бронзавага, заінелага на лютым марозе Пушкіна. На лютым марозе...

А сёння лета, пагоднае аблічча Купалы ў сонечных блісках. Паэт усміхаецца сонцу і людзям, і ясны воблік яго люструецца ў сініх завадзях высокіх вокан. «Абавязкова стаў бы мулярам, калі б не быў паэтам і можна было б хоць крыху скінуць год. Я кожны дзень думаю, як будзем мы ісці зноў па Беларусі. Я часта бачу ў сне вясковыя вуліцы, усыпаныя свежымі трэскамі, новыя дамы ў спаленых гарадах...»

Як успамін — трымціць на галінцы яблыні самотны лісточак, толькі адзін. Займаецца агнём чорная крона дрэва...

Як белакіпеннае воблака, стаіць у багатым цвеце яблыня, асвятліўшы шэрую раллю.

Гнуцца долу галіны пад цяжарам белых, налітых сонцам яблыкаў. Тысячы сонцаў...

За ўсё, што сёння маю,
Што даў мне мой народ:
За кут у родным краю,
За хлеб-соль без клапот, —
Я адплаціў народу,
Чым моц мая магла:
Зваў з путаў на свабоду,
Зваў з цемры да святла.

Яблыня аддаляецца, выпростваюцца галіны, і мы бачым:

уся зямля ўсеяна белымі-белымі яблыкамі-

Генрых ДАЛІДОВІЧ

СУСТРЭЧА

АПАВЯДАННЕ

Гэтым жніўнем спаўняецца 60 гадоў з часу першага спаткання заснавальнікаў сучаснай беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа ў цяпер славутай Смольні.

...і што мы сёння маем такую літаратуру, культуру, што цяперашняя Беларусь — адна з яркіх зорак у сузор'і савецкіх рэспублік, вялікае значэнне мела і тая даўняя першая сустрэча вялікіх нашых пісьменнікаў, як і іх уся багатая і плённая літаратурная і грамадская дзейнасць.

Сустрэчы 1912 г. і прысвечана гэта апавяданне.

Аўтар.

Прысвячаецца памяці Янкі Купалы і Якуба Коласа.

СТАРЫ ПАРАВОЗ, сапучы і пускаючы клубы гаркаватага белага дыму, цяжка дачухкаў да станцыі, моцна і раптоўна тармазнуў, лязгнуў жалезам.

Пасажыры, якія паспелі нагаварыцца, паспаць, стаміцца за дарогу, даўно ўжо чакалі гэтае хвіліны, пабралі цяпер свае валізкі, сумкі, клункі і падаліся да дзвярэй. Апошнім улегцы выходзіў з вагона малады, прыгожы, з моднай прычоскай і вусікамі мужчына.

Ён паволі на выйшаў на перон, з цікавасцю агледзеўся, абышоў двух вусатых стрэлачнікаў, што горача дзяліліся нейкімі сваімі навінамі, і падаўся следам за пажылымі цёткамі. Угнуўшыся, яны неслі за плячыма цяжкія сумкі з гарадскім хлебам, мукою, крупамі.

Мястэчка падалося маленькім, пабітым на вузенькія агароды, цёмным і ціхім.

«Стоўбцы! — падумаў малады мужчына. — Дык вось вы якія! Не дзіўна, што вас ніхто не ведае, у каго я толькі пра вас ні пытаўся».

На маленькай пыльнай местачковай плошчы старыя кабеты прадавалі агуркі, цыбулю, ля іх стаялі пасажыры, таргаваліся, побач балаголы — плячыстыя хмурыя дзядзькі — сядзелі на вазах, трымалі лейцы ў руках, смалілі цыгаркі і ляніва, размораныя ад сонца, паглядалі, што рабілася вакол. Відаць, яны лічылі сябе тут важнымі людзьмі, ганарыліся, што да іх падыходзілі добра апранутыя мужчыны і кабеты, прасілі падвезці ў тое ці іншае месца. Балаголы не спяшаліся згаджацца, цярпліва вырывалі большую плату; дабіўшыся свайго, памагалі «кліентам» садзіцца на вазок, цмокалі на коней, сцёбалі іх доўгай пугай і, крануўшыся з месца, гучна тарахцелі коламі па бруку праз усё мястэчка.

«Мусіць, мне давядзецца адмовіцца ад гэтай раскошы, — падумаў малады мужчына, — і не таму, што не люблю праехацца на конях... У мяне засталося столькі грошай, каб толькі заплаціць за білет і вярнуцца адсюль назад дадому. Прыйдзецца цяпер ісці пехатою. Божа, ты мой божа, калі ўжо буду мець я якія грошы?»

Важна і ганарліва, як заможны панок, выйшаў з-за вугла бліжэйшага дома вусаты нізкарослы паліцэйскі, на тратуары спыніўся, выцер хустачкай спацелы лоб, тоўстыя губы і бараду, відаць, недзе глынуў куфаль піва або гарэлкі і выплыў на вуліцу «исполнять свои служебные обязанности».

«Можа, у яго запытацца, як дайсці да Мікалаеўшчыны? Але не, лепш з ім не знацца, — падумаў малады чалавек. — Пачне яшчэ дапытвацца: куды, да каго я іду і сам хто такі? Лепш спытаю ў людзей». Ён падышоў да адной старэнькай, змучанай гадамі і жыццём, учарнелай ад работы бабулі і запытаў:

— Вы не скажаце, як мне прайсці да Смольні?

Старая паглядзела на яго, на паношаны, але чысты, выпрасаваны, не такі ўжо танны, «панскі» гарнітур, на белую свежую кашулю, на модны гальштук, на плашч, што ляжаў, згорнуты на яго руцэ, і сказала:

— Вы, пане, каляску найміце, балаголы ведаюць, як завезці. Пехатою вам дасца ісці. Гэта нашы мужыцкія ногі трывушчыя і вялікія дарогі любяць.

— Хворы я, не магу на калясцы трэсціся, хачу сваёю хадою зайсці, ды люблю вельмі пешкам хадзіць, — хітравата ўсміхнуўся мужчына.

— Маладыя, а ўжо хворыя, — здзівілася старая, — калі не сакрэт, да каго вы хочаце трапіць?

— Да Міцкевіча Канстанціна.

— У Мікалаеўшчыне гэтых Міцкевічаў, панок, паўсяла.

— Ён настаўнік, піша вершы на тутэйшай мове, па-вашаму.

— А, пачакайце: гэта Васілёў Іван ды Міхалаў Кастусь — настаўнікі. Ну, Кастусь недзе далёка, туды пад Польшч, дзяцей вучыў і ў турме сядзеў за нешта. Кажуць, што ён піша, панам хоча быць.

— Вось гэтага «пана» мне і трэба ўбачыць.

Старая разгаварылася, сказала, што сама да замужжа жыла непадалёку Альбуці, добра ведала бацькоў і ўсю радню Кастуся — Міхала, Ганну, Антося, дзяцей старэйшых; расказала нават, як некалі перад смерцю Міхал адпусціў ёй колькі бярвенняў з панскага лесу, пасля падвяла крыху і паказала дарогу.

Мужчына падзякаваў і пайшоў паволі сваёю хадою. Старая ўскінула на плечы свой клунак і, не азіраючыся, таксама патупала сваёю сцежкай, здзівіўшыся, якімі цікавымі бываюць гэтыя вяльможныя, чысценькія паны: любяць для пацехі пяшком хадзіць, па лесе са стрэльбамі ды сабакамі гойсаюць і па-дзіцячы радуюцца, калі ўдасца падстрэліць зайца ці птушку якую... Але так, з усмешкай, могуць сцебануць бізуном, пацвельвацца з якога «мужыцкага» слова... Дзіўныя яны, гэтыя паны!

За надзеламі зжатага і яшчэ не кранутага сярпом жыта пачаўся лес — спачатку малады сасоннік, пыльны, парыты дзікамі, са скошанаю, відаць, яшчэ ў чэрвені ці ліпені травою, а цяпер ужо рыжаю, высахлаю сухадзяроўкаю. Затым за лагчынамі пачало цямнець і душнець — лес падняўся, пастарэў, стаяў высакаствольны, медны; ён засцілаў невысокае ўжо сонца, з-за яго амаль не было відаць высветленага вечаровага неба.

«Вось так, Янук. Янка Купала, — сказалася само сабою, — каб ты слухаўся пані Анджыеўскую, такіх разумных паноў Каломенскіх ці «адукаваную» мадам Русакову, пісаў па-польску ці па-руску, а не па-мужыцку, хваліў мілага царабацюхну, «бацькоўскія, законныя» парадкі яго, то, напэўна, меў бы гучнае імя, тытулы, грошы і ордэны, і паліцэйскія былі б самымі лепшымі калегамі ды сябрамі... Як яны любяць дыфірамбы, оды, гэтыя цары, царкі і царочкі, і ўсе вакол пішуць ва ўгоду, і як табе, Янук, праціўна ўсё гэта. І трэба не вельмі паказваць гэта, бо не ацярэбішся ад даносаў, праборак ды павучэнняў. Ой, божа, ты мой божа, як цяжка быць паэтам, ды яшчэ «мужыцкім»!

Янка Купала ішоў па вузкай, выезджанай калёсамі дарозе і думаў пра сябе. Потым прыгадалася, што напісаў ужо, як адгукнуліся пра гэта людзі, добрыя і нядобрыя, што трэба яшчэ напісаць.

Настрой быў добры. Зусім нядаўна, у чэрвені, паэт дапісаў «Паўлінку». І цяпер шчасліва, без вялікага гонару, але радасна падумаў, што яна не горшая за «Пінскую шляхту». Хіба ж гэта дрэнна? Цяпер і ён, і ўсе беларусы могуць ганарыцца, што маюць такія п'есы на сваёй мове... Цікава, як там, у Пецярбурзе, будзе з яго паэмай «Сон на кургане», з трэцім зборнікам вершаў «Шляхам жыцця», можа, болей ужо не будуць прыдзірацца і прымушаць папраўляць, як папраўляюць часта ў «Нашай ніве», а то баяцца і зусім нішчаць, не друкуюць...

І ў каторы раз думка — трэба ж яшчэ нешта напісаць, што задумалася новае, але ці хопіць часу? Ды і ведаў яшчэ малавата. А яго даўно мучыць і просіцца ў харошую паэму легенда пра ўкраінскую прыгажуню, яе няшчасную, як і жыццё ўсяго ўкраінскага, беларускага народаў, смерць ад лютага пана, што хацеў подла дабіцца яе любві. Даўно хочацца сказаць пра сваю сям'ю, суседзяў, іх вечную беднасць, цягу да сваёй зямлі. Але пра гэта цяжка расказаць у паэме, лепш, мусіць, будзе напісаць драму ў прозе. Ды і пра мужыкоў-дзівакоў, што пераблыталі сваіх жонак, даўно варта напісаць жартаўлівую п'есу, прыгодзіцца, можа, слаўнаму Ігнату Буйніцкаму, які паставіць яе і пацешыць людзей.

«Ды, божа мой, колькі ёсць чаго напісаць! — думаў Янка Купала. — Дай мне толькі добрую страху над галавой, каб не думаць, дзе ноч сустрэць, кавалак хлеба, каб не глытаць сліну, гледзячы на розных Каломенскіх ды Русаковых...»

Купала заўсёды моцна перажываў, што беларусы не маюць сваёй мовы, літаратуры, такія забітыя і пагарджаныя людзі, і ён спяшаўся хутчэй, каб сустрэцца з сваім аднадумцам і выліць сваю горыч. Падумалася, які гэты Колас, ці такі ён сялянскі, «мужыцкі», як уяўляецца па сваіх вершах, апавяданнях, па пісьмах?

Пачало цямнець. А лес гусцеў, гонка выносіўся верхавінамі, і не было яму канца. Акрамя лясных, птушыных, больш не чуваць было галасоў, і Купала ўважліва азіраўся, каб не заблудзіцца. У каго ж спытаць дарогу? Мо ў гэтых высокіх, з падсечкаю хвоек, пацямнелага чарнічніку з высахлымі ад сонца ягадамі?

Смактанула ў жываце, калі ўспомніў пра яду, так заныла, забалела душа па чорнай лусце хлеба, кусочку сала, што ён глытнуў сліну, не вытрымаў, нагнуўся, сабраў колькі ягадак і з радасцю з'еў, але голаду гэтым не сцішыў, а яшчэ больш распаліў.

«Што ж, прыйдзецца, відаць, заначаваць у чужым лесе, — падумаў Купала, — нідзе яму ні канца, ні краю не відно».

Сонца ўжо, відаць, зайшло: у лесе сцямнела, пачала брацца раса, — па-начному здаравець; была пара, блізкая да восені. Збоку тонка, ледзь чутна пацягнула вільгаццю, сырым пахам луга, сенам, рэдкім туманам.

«Ды гэта ж, відаць, Нёман, — узрадаваўся ён. — Колас пісаў, што Мікалаеўшчына стаіць на беразе гэтай ракі».

Купала прыкметна павесялеў, бадзёра збочыў з дарогі — раса пагусцела, акрапіла чаравікі; пах вады, асакі таксама пагусцеў — праз колькі хвілін паказаўся тут яшчэ зусім плыткі, спакойны, аброслы лазою ды алешнікам Нёман.

Купала пайшоў берагам, абыходзячы заплеслыя старыцы, густыя, непралазныя кусты лазы, убачыўшы спутаных коней, што спакойна скублі траву, здагадаўся, што блізка вёска, што ён не заблудзіўся.

...Смольня, здаецца, была такая, як яму і апісваў Колас. Спачатку Купала прыблукаў да Мікалаеўшчыны, распытаўся ў людзей і пайшоў па вузкай палявой сцежцы. Нават вечарам было відаць — лета ўжо збіралася адыходзіць: абкідвалася жоўтаю фарбаю, халаднела. Ля невысокай хаты яму насустрач выскачыў маленькі руды сабачка, кінуўся да ног, моцна і злосна забрахаў, але кідацца бліжэй баяўся. Калі Купала прыдумаў ужо, як адагнаць сабаку, з хаты выйшла пажылая жанчына, паклікала сабаку, махнула на яго галінаю — той сцяўся і шуснуў кудысьці за вугал, а жанчына падышла да варотцаў.

— Праходзьце, — сказала яна Купалу. — Наш сабака толькі палохае, а зачапіць баіцца.

— Добры вечар, — прывітаўся госць. — Скажыце, тут жыве Якуб Колас? — пасля паправіўся: — Міцкевічы тут жывуць?

— Тут, — адказала жанчына. — Добры вечар!

Запахла хлевам, сенам; Купала даўно не жыў у вёсцы, блытаўся па гарадах, але добра помніў усё вясковае і цяпер адразу адчуў, што гаспадары трымаюць карову, свіней, авечак; прайшоўшы бліжэй да хаты, ён убачыў за агародамі калёсы з сенам, відаць, яго нядаўна прывезлі і не паспелі скінуць.

Купала зайшоў за гаспадыняю ў хату, зажмурыўся ад святла газоўкі, што дыміла на прыпеку.

— Кастусь! — паклікала жанчына. — Да цябе тут прыйшлі. — У другой палавіне заскрыпела крэсла. Купала аж захваляваўся, не мог дачакацца, калі ўвойдзе Колас, не мог уявіць, як можа выглядаць чалавек, з якім ён так моцна пасябраваў па вершах ды пісьмах, але яшчэ не бачыў яго.

Дзверы скрыпнулі — і зайшоў не вельмі высокі, барадаты, з шырокім вялікім ілбом малады мужчына. Ён таксама пільна ўглядаўся. Пазнаў ці не пазнаў?

— Ну, здароў, Янка! — сказаў ён і працягнуў руку.

— Здароў, Якуб! — Купала моцна паціснуў дужую Коласаву руку, паглядзеў яму ў шыракаватыя вочы, і абодва паэты ўсміхнуліся, радасна падаліся і прыпалі адзін да аднаго, не зусім умела, але моцна пацалаваліся.

— Гэта ж, мама, Янка Купала, — сказаў пасля Колас.

Маці не назвалася, падышла і падала руку. Купала таксама падаў сваю, пасля схамянуўся і — пацалаваў. Жанчына разгубілася, відаць, не прывыкла да такога далікацтва; разгубіліся і мужчыны, разгублена пазыркалі вачыма па хаце. Першаю апамяталася гаспадыня, сказала: «Мяне завуць Ганнаю», — і запрасіла госця прысесці з дарогі.

— Вы ціха так пад'ехалі, што я і не чула, — сказала яна.

— Я пехатою са Стоўбцаў прытупаў.

— А, божа, ці нашых людзей, мікалаеўцаў, у мястэчку не было, — паспачувала гаспадыня. —

якую нясе гэты вобраз. А вось у старога Зябліка верш неяк не дарэчы: разбураецца па-жыццёваму трагічная скандэнсаванасць ролі. І Марылю ў таленавітым выкананні С. Станюты можна было б, здаецца, дзе-нідзе пазбавіць такой «раскошы». І Лявонку — таксама. Яго пастаянная думка пра скрыпачку гаворыць куды болей, чым «раешныя» вершы, укладзеныя ў ягоныя вусны. Ды і надта ж не па гадах жыццёва-вопытным выглядае ён тут. У тэмпераментнага цікавага В. Белахвосціка (Сымон) паэтычнае слова гучыць паўнаважка і ярка, хоць не заўсёды псіхалагічна апраўдана.

Самае ж, мусіць, галоўнае — гэта вытрымаць стыль і рытм спектакля. Дзе мяжа паміж сцэнічнай, жанравай умоўнасцю і псіхалагічнай дакладнасцю, бытам? Такое пытанне задаеш сабе на працягу ўсяго спектакля.

Неяк бянтэжыць Зоська ў акцёрскім (В. Кліменка) і рэжысёрскім вытлумачэнні. Надта прыземленая яна нейкая, залішне практычная для той летуценнай, падлеглай да таго ж рэлігійнаму пачуццю Зоські (нездарма ж яна і словы Невядомага ўспрымае як прароцтва), якую намаляваў Купала. Ды яшчэ і забываць не трэба, што Зоська — аўтаномны, абагулены свет, які супярэчыць і супрацьстаіць іншым светам, выказаным іншымі персанажамі. Прыземленасць, звычайнасць толькі на шкоду вобразу. Бо вось жа як упэўнена, мудра, манументальна вядзе, напрыклад, ролю Старца Л. Рахленка! Адчуваеш, гэта — цэлы свет, цэлая жыццёвая філасофія.

СПЕКТАКЛЬ, вядома, яшчэ ў працэсе шліфоўкі і даробкі. Нешта будзе адкінута, нешта будзе знойдзена нанова. А ўвогуле ён—сур'ёзная заяўка на сталае сцэнічнае вытлумачэнне аднаго з самых складаных купалаўскіх твораў.

паводзін Кутаса захоўваецца і ў сцэне з Даміцэляй, асабліва, калі кожны з іх намерваецца загубіць сябе. Думаю, што тут ёсць і пэўны пастановачны пралік—за «драмай» слаба праглядаецца яе яркі вадэвільны падтэкст.

Праўда, «драма» трохі нейтралізуецца гумарыстычна хітраватымі рэплікамі Кацярынкі. І Л. Кучарэнка, якая малюе Даміцэлю баявой, галасіста напорыстай, вырываецца зноў і зноў у вадэвільна лёгкую плынь спектакля. Яе гераіня, напрыклад, вельмі эмацыянальна дакладна «аплаквае» свайго «саколіка Трахімку». Некаторая стылявая стракатасць тут усё ж застаецца.

Спраўляюцца са сваімі задачамі самыя маладыя гродзенскія артысты Л. Волкава і А. Фядотаў (Кацярынка і Мацейка). У сваім паэтычным дуэце яны жыццярадасныя і бесклапотныя, рухавыя і лёгкія. Кацярынка Л. Волкавай абаяльная, мілая, знешне прывабная, стройная. Л. Волкава змагла шчыра перадаць наіўна-хітраватую насмешлівасць гераіні. Хочацца аднак пажадаць актрысе большай гарэзлівасці ў гэтай ролі, у адносінах з Мацейкам большай гуллівасці. А. Фядотаву сям-там перашкаджае пэўная ўнутраная скаванасць у сцэнах з Кацярынкай.

У спектаклі гродзенцаў героі шмат танцуюць. Танцы-скокі, пастаўленыя заслужаным работнікам культуры БССР Л. Ляшэнка, пакідаюць прыемнае ўражанне. Праўда, Л. Волкавай і А. Фядотаву трохі бракуе ў скоках лірызму, цеплыні, лірычнага ўзаемадзеяння паміж сабой, іх героі скачуць не столькі «для сябе», колькі на публіку...

Хораша, чыста, правільна (калі не лічыць асобных дэталей) гучыць у маладых артыстаў арыгінальнае купалава слова. Асабліва натуральна прыгожая мова ў У. Мішчанчука, Л. Юзафовіч, М. Малахава, Л. Кучарэнка. Вось толькі Л. Волкавай не зусім удаюцца асобныя моманты вымаўлення — мяккія Д, Т, некаторыя спалучэнні галосных. Варта перасцерагчы яе і ад скорагаворкі, пры якой слова траціць выразнасць, свае арфаэпічныя фарбы. Зрэшты, агрэхі ў спектаклі, лічу, дробныя, іх не цяжка выправіць у працэсе прадстаўленняў.

Галоўнае творчаму калектыву ўдалося: «Прымакі» жывуць паўнакроўным сцэнічным жыццём і пойдуць да шырокага гледача ў час летніх гастроляў.

АД СЭРЦА АД СЭРЦА АД СЭРЦА АД СЭРЦА АД СЭРЦА

Уладзімір ДУБОЎКА:

УПЕРШЫНЮ я пазнаёміўся з творамі Янкі Купалы ў мястэчку Мядзелі, дзе некаторы час выпісваў і чытаў газету «Наша ніва» (1912—1913 гг.). Праз колькі часу давялося чытаць і першыя зборнікі нашага вялікага паэта.

Гэтыя творы проста зачаравалі мяне сваім хараством, мілагучнасцю, сваім цудоўным зместам. Першае ўражанне толькі ўзмацнялася ў далейшым, яно засталося на ўсё жыццё.

Не магу выказаць усяе радасці і гордасці, якія поўнілі маю душу пры чытанні паэтычных твораў на роднай мове, якую паліцэйска-чыноўніцкае кодла нахабна звала «хамскай» альбо «мужыцкай».

Які цуд! Мая родная любімая мова гучыць у вершах, так яскрава і дакладна перадае хараство жыцця, роднай прыроды, нашыя пачуцці, імкненні...

Для мяне і маіх сяброў кожная новая кніга Янкі Купалы была сапраўдным святам.

Праз некалькі гадоў, калі я сам пачаў пісаць вершы, мне давялося асабіста пазнаёміцца з нашым вялікім паэтам, бываць у яго са сваімі тагачаснымі сябрамі Адамам Бабарэкам і Кузьмой Чорным.

Асабістае знаёмства яшчэ больш узмацніла маю пашану да Янкі Купалы, шчырага чалавека, адданага ідэі адраджэння і развіцця беларускай культуры. Непахісная была яго вера ў тое, што беларуская літаратура дасягне вялікага росквіту і красавання. Мабыць таму ён вітаў новае літаратурнае папаўненне, цікавіўся кожным сапраўды таленавітым літаратарам.

Моладзь таксама заўсёды гарнулася да Я. Купалы, звярталася да яго са сваімі справамі, пытаннямі. Нават сустрэўшыся дзе на вуліцы, прасілі разважыць спрэчку наконт якога мудрагелістага слова, вобраза альбо звароту мовы. Ніколі ён не адмовіўся выказаць сваю думку, даць параду. Чаго і каго не любіў — розных халтуршчыкаў, плеткароў, інтрыганаў. Ім ён «прысвяціў» свае радкі:

Куды ні глянеш—людзі, людзі,
Куды ні глянеш—шэльмы,
шэльмы.
Куды ні глянеш—б'юцца ў грудзі,
Што значыць: правільныя
вельмі...

Як бы ён быў рады цяпер, сягоння, пабачыўшы ўзмужнелую таленавітую грамаду беларускіх паэтаў і пісьменнікаў, якая ўпэўненым крокам ідзе да новых, выдатных дасягненняў.

Найлепшым помнікам вялікаму нашаму паэту будуць новыя выдатныя творы гэтай цудоўнай паэтычнай змены.

Алекса ЮШЧАНКА:

МНЕ здаецца, што з творчасцю Янкі Купалы я пазнаёміўся ў самым раннім дзяцінстве, што яго імя ўвайшло ў маю свядомасць яшчэ тады, калі я прымаў удзел са сваімі аднагодкамі ў народных святах — на Івана Купалу... Тады ж, у дзяцінстве, я прысутнічаў на вясёлым купальскім свяце — гулянцы: з вянкамі, кветкамі, зяленівай, агнём, песнямі... Шмат пазней, у даволі сталым узросце, удзельнічаў у Купалаўскіх чытаннях у Мінску...

Купала для мяне роднае і дарагое імя. Купала — першы з беларускіх песняроў, які зачараваў мяне сваёю прастатой, сардэчнаю размовай-песняй. Паэзія Купалы гэта, перш за ўсё, споведзь вернага, шчырага сына беларускага народа. Паэзія — у кожным творы Купалы: ці ў вершаваным — вершы, песні, ці ў драматычным, як «Раскіданае гняздо», ці ў дасціпнай камедыі «Паўлінка», у якой цэлы россып жыватворнага народнага гумару ды разлівы цудоўных песень...

Ой, ляцелі гусі ды
з-пад Беларусі,
Селі яны, палі на
сінім Дунаі.

Ну, хіба ж гэта не гучыць так, як шмат якія ўкраінскія песні на тую ж тэму — пра Дунай, разлуку, пра глыбокае каханне, людскія перажыванні...

Бодай тії гуси марно
запропали,
Як ми любилися —
тепер перестали...

Каго не ўсхвалюе такое непасрэднае сардэчнае прызнанне... Янка Купала — паэт, ад глыбокага разумення народнай песні. І сам — творца песні. Прыгадаўшы неяк «Паўлінку», якую пераклалі на ўкраінскую мову Паўло Тычына з Тэрэнем Масэнкам, Паўло Рыгоравіч радасна ўсміхаўся.

— Якая ж блізкая яна духу нашай «Наталкі-Палтаўкі» — дзівіўся ён. — І іграе, праменіць смехам-радасцю народнаю...

...Яшчэ ў школьныя гады запомніліся мне словы любімага паэта Украіны Уладзіміра Сасюры:

Білорусь ти моя,
Білорусь,
Синьоока сестра
України...

Наш паэт напісаў такія сардэчныя радкі, пабываўшы на зямлі братняй рэспублікі разам з групаю таварышаў. Нібы ў адказ прагучалі словы Янкі Купалы:

Україна, цвеце любы,
Сонцам гадаваны...

Мне таксама за сваё жыццё пашчасціла наведаць некалькі разоў Беларусь. Знаёмства з жыццём народа Янкі Купалы, з прыродай, сяброўскія сувязі з многімі паэтамі — усё гэта для мяне дарагое. Я з вялікім задавальненнем слухаў канцэрт народнага хору Беларусі. І з вялікім задавальненнем пераклаў «Вечарынку» Янкі Купалы, песню, якую нельга не любіць за яе дасціпнасць, радасць, мелодыю...

Песня Украіны і Беларусі мае шмат агульнага — тэматыка іх, сюжэты, кампазіцыя часта збягаюцца. Вось хоць бы гэта:

Ой, у лузі, лузі,
Червона калина стояла,
А на тій калині
Сірая зозуля кувала...

Або «А ў полі вярба»... Памятаю, аднойчы мы наконт гэтага нават жартавалі: я, Антон Бялевіч, Іван Няхода.

— Гэта наша песня, — казалі мы.

— Не, наша! — настойваў Бялевіч.

Потым ён пра гэта напісаў добры гумарыстычны верш! За народнай песняю, вясёлай частушкай я заўсёды бачу вобраз Купалы. Яшчэ ў 1949 годзе ў сваім вершы «Украіна-Беларусь» я пісаў:

За чернігівським
поліссям,
На ўзліссі — Білорусь.
На ўзліссі, на зеленім,
Скільки голосів живих:
«Про калину» — йде
від мене,
«Пра каліну» —
йде від них.
Наче сестри, без
печалі,
Зустрічаються в ці дні
Сонячні пісні Купали
І Шевченкові пісні.

Паэзія Янкі Купалы хвалюе песеннасцю, злітнасцю дум суседзяў-народаў...

У 1957 годзе разам з жонкаю Янкі Купалы Уладзіславай Францаўнай Луцэвіч мы з Тэрэнем Масэнкам ды з нашым сябрам Рыгорам Няхаем падарожнічалі па Беларусі, наведалі шмат якія родныя мясціны Янкі Купалы, былі ў вёсцы, дзе ён нарадзіўся, былі таксама ў Вільнюсе, каб пабачыць усё тое, што звязана з імем вялікага песняра. Пасля той паездкі я напісаў нізку вершаў «Песеннай зямлёю». Яны друкаваліся ў розных маіх кнігах, а некаторыя, перакладзеныя на беларускую мову, увайшлі таксама ў зборнік «Калі ласка!», які выдадзены ў 1963 годзе.

Іхав я по Білорусі
У весінню любу пору,
Чув я пісню,
що лунала
Із незайманого бору.
То берези зашуміли
І душа моя співала
Думу, що лишив
назавжди
Нам на радість
Наш Купала.

Мне пашчасціла пабываць у Беларусі разам са сваімі кіеўскімі сябрамі ў маі гэтага года. Мы былі сведкамі, як рыхтаваліся да юбілею свайго вялікага песняра мінчане. Пра гэта гаварылі нам Іван Мележ, Іван Шамякін, Пімен Панчанка, Анатоль Вялюгін, Аляксей Слесарэнка і Анатоль Астрэйка... 90-годдзе з дня нараджэння Янкі Купалы прыпадае на 7 ліпеня, але мы як бы пабывалі ўжо на гэтым свяце ў зялёным, па-веснавому расквечаным Мінску. Свята адчувалася ва ўсім, што мы бачылі. Наведалі мы і музей Янкі Купалы.

Усё тут жыве, дыхае ім... Не, не адчуваецца, што ў музеі жыццё прыпынілася, а экспанаты толькі ілюструюць колішняе, мінулае. У вітрынах музея бачым аўтограф верша Максіма Рыльскага «Янка Купала», Тэрэня Масэнкі «Кабзар Беларусі». А вось здымак — Пятро Іосіфавіч Панч і Платон Варанько стаяць каля старога музея ў Вязынцы. Экспануюцца зборнікі Янкі Купалы, што выходзілі на Украіне.

Хадзілі па залах музея і з хваляваннем адзначалі: як пераплялася доля двух народаў-братоў, як шчыра і поўна квітнее сапраўдная дружба людская...

У музеі Янкі Купалы мне далі вершы паэта, якія яшчэ не былі перакладзены на ўкраінскую мову. Уласна, гэта адзін верш «Крым», разбіты на тры невялікія часткі. Напісаны ён у верасні 1923 года ў Гаспры, дзе адпачываў Купала. З вялікай радасцю пераклаў яго да купалаўскага свята... Адзін яго твор — моваю, якую любіў ён, бы сваю родную.

г. Кіеў.

Альфас ЛЯПСНОНІС:

БЫЎ 1935 год. На роднае неба, на Нёман давялося пазіраць праз краты каўнаскай турмы: толькі што ваенны суд прыгаварыў мяне да 10 год зняволення... Выкрэслілі 10 год майго юнацтва за тое, што я звязаў свой лёс з камсамолам Літвы. Але як ні было цяжка, я верыў у сваю справу, у хуткае вызваленне.

Час ад часу палітзняволеныя нелегальна атрымлівалі выразкі з савецкіх газет. Так да мяне трапілі вершы Янкі Купалы і Якуба Коласа. Як я абрадаваўся! Гэта ж вершы цудоўных беларускіх паэтаў, іх герой — будаўнік сацыялізма, таго грамадства, дзеля якога я і мае сябры не шкадавалі жыцця... Мне здавалася, калі я чытаў гэтыя вершы, што я зноў на свабодзе, што крочу па вуліцах Мінска, чую шум беларускіх лясоў... Вершы надзвычай бадзёрылі, настройвалі на аптымістычны лад. Яны дапамагалі праз краты бачыць зару новага дня над нёманскім краем.

І гэты дзень прыйшоў... Летнім днём 1940 года выйшаў я разам з іншымі палітзняволенымі з каўнаскай турмы. Выйшаў з вершамі Купалы за пазухай... А ўжо роўна праз год радасная вестка абляцела наш горад: Янка Купала ў Каўнасе. Ён — госць літоўскіх пісьменнікаў. Як хацелася яго ўбачыць, прывітаць... Але — пачалася вайна...

Потым ужо на фронце я чытаў палкія купалаўскія радкі, яго страсны заклік абараніць сацыялістычную Радзіму, адпомсціць ворагу. І калі аднойчы мяне камандзіравалі з фронту ў Маскву і пры сустрэчы мой стары сябра пісьменнік А. Венцлова з горыччу паведаміў: «Днямі не стала Купалы... Марыў жа вярнуцца ў родную Беларусь!», я не паверыў... Праз усё маё жыццё прайшлі дарагі вобраз гэтага чалавека, яго палымяныя вершы. І калі я цяпер чытаю іх, прыгадваю гады змагання і з вялікай удзячнасцю думаю аб выдатным песняры беларусаў.

г. Каўнас.

Леанід ХАУСТАЎ:

Мокне на даху счарнелая
дранка,
Буслава пёрца на сцежку
упала.
Людзі ідуць і увечар і зранку
Ў хату, дзе колісь радзіўся
Купала.

Зімы і вёсны, і леты мінаюць—
Песня адна у душу мне запала:
«А беларусы нікога ж
не маюць,
Няхай жа хоць будзе
Янка Купала».
Звонка зязюля ў бары
закувала,
Сцежку пазнаў я—і стома
прапала.
Родная стала зямля
п'едэсталам
Хаце, ў якой нарадзіўся
Купала.

З рускай мовы пераклаў
г. Ленінград. С. ГРАХОЎСКІ.

Максім ЛУЖАНІН:

Сярэдзіна лета.

У дзесяткі белых труб трубяць пад вокнамі лілеі на высокіх кустах. І як быццам зноў ідзеш росным агародчыкам у глыбіню саду, у дом, і з ганку махае рукою той, для чые ўсмешкі цвітуць і трубяць лілеі, развіваюцца ў нажвецях прывезеныя аднекуль з поўдня ружы, румяніцца ранні яблык з-пад ліста. Разам з садам і сонцам віншуеш яго з днём нараджэння і ты...

Гэтак было і, здаецца, зусім нядаўна.

І не агледзяцца нашы нашчадкі, а ўжо давядзецца ім збірацца на стагоддзе Купалавай песні, як не паспелі аслухацца мы, калі ў дзверы пастукала сённяшняе свята.

Свята песні! Не салодзенькага і шчымлівага мармытання з транзістара ў час адпачынку, не гэтай.

Свята магутнай сілы, песні, з якою скінуў працоўны чалавек ярмо з гарба, распрастаўся, стварыўшы дзяржаву рабочых і сялян, разбудаваўся на сваёй радзіме, надаставаў усялякага дабра з нетраў, абхадзіў, аб'ездзіў неаглядныя прасторы, каб пасябраваць з іншымі насельнікамі зямлі, і вырваўся за межы яе прыцягнення.

Вялікае дзіва Купалава песня! Усю гэтую работу прарабіла яна разам з народам на нашых вачах. І паказала ў новым абліччы чалавека, што горда і горка некалі назваў сябе «пан сахі і касы», а потым непахісна абвясціў адзіна справядлівую дыктатуру, «дыктатуру працы».

Нялёгкі шлях пераадольвала песня. То апальвала людзей заклікам да суровай барацьбы з прыгнятальнікамі, калі «свінням будзе крыві не пабраць», то рвала сэрца горкім крыкам Паўлінкі супраць сляпых і звяроў, якія кінулі за краты яе каханне, то падымала народ на крылах «вольным гоманам хвоек высокіх».

Мы шчаслівыя і дужыя Купалавай песняй. Напэўна, людзі будучага адчуюць сябе яшчэ дужэйшымі і яшчэ шчаслівейшымі, за кожным разам адкрываючы ў ёй усё больш і больш нацыянальных і агульналюдскіх рыс і скарбаў. Ім, тым наступнікам нашым, будзе даступна глыбей сягнуць у пабудаваны паэтам свет паэзіі, бо ім дадзена будзе больш.

Мы не ў зайздрасці і не ў крыўдзе нз сваіх наступнікаў. Не малая радасць выпала і на нашу долю. Падумаць толькі: пад нашы дахі заходзіў сам пясняр і з яго вуснаў мы чулі не адну слаўную песню. Гэта ж адсюль пайшлі яны ў свет.

На скрыжаванні далёкіх стагоддзяў з усіх дарог будзе добра відно, як палае і палыскуецца нязгаснае святло паэзіі — Янка Купала.

Ігар МУРАТАЎ:

Сей-той з маіх украінскіх калег па пяры здзівіўся, калі па просьбе нашага «Держлітвидаву» (так тады называлася выдавецтва «Дніпро») я пераклаў адну з самых вядомых паэм Янкі Купалы «Безназоўнае», амаль не карыстаючыся слоўнікам. А «сакрэт» гэты тлумачыўся тым, што мяне з чароўнай паэзіяй беларускага класіка звёў шчаслівы выпадак яшчэ ў сёмым класе — тады яны называліся «групамі». Наш кіраўнік групы і выкладчык рускай мовы і літаратуры Мікола Сямёнавіч Федароўскі быў палымяным прыхільнікам паэзіі Янкі Купалы і звыш праграмы пазнаёміў нас з многімі яго вершамі, а адначасова і з асноўнымі правіламі беларускага правапісу. Я ўжо тады спрабаваў свае сілы на паэтычнай ніве і разам з «Левым маршам» Маякоўскага і рамантычнымі вершамі Багрыцкага ў захапленні паўтараў завучаныя напамяць Купалавы радкі «Гэй, узвейце сваім крыллем...».

Ці трэба тут гаварыць, з якой асалодай перакладаў я «Безназоўнае», прасякнутае высокім рэвалюцыйным пафасам і багатае разнастайнай наватарскай рытмікай.

Няма сумнення ў тым, што як у Маякоўскага, Тычыны, Багрыцкага, Святлова, так і ў Купалы, я вучыўся арганічнаму спалучэнню смелага наватарства з класічнай бессмяротнай традыцыйнасцю, адкрытага рэвалюцыйнага пафасу з філасофскай разважнасцю, чыстых гукаў прызыўнай баявой сурмы з элегійнасцю лірычнай флейты.

Мяне глыбока ўсхвалявала разуменне Купалам сваёй гістарычнай місіі як заснавальніка беларускага літаратурнага слова і адначасова арганічная сціпласць, уласцівая толькі вялікім паэтам. Мімаволі, калі я чытаў «Няхай жа хоць будзе Янка Купала», усплывалі ў памяці падобныя зместам радкі Тычыны «І от якомусь гімназистику вкраїнську Музу віддали». Колькі ў гэтай сціпласці шчырага болю, колькі любові да роднага слова і як яна, гэтая сціпласць, і ў Купалы, і ў Тычыны далёкая ад эфектнай позы!

Паўтараючы яшчэ юнаком Купалавы радкі, я, вядома, і не марыў асабіста сустрэцца з ім. Але ў 1932 годзе гэтая незабыўная для мяне сустрэча адбылася ў Мінску, куды я прыехаў з Харкава разам з Тэрэнем Масэнкам у складзе ўкраінскай дэлегацыі, якая павінна была прывітаць Купалу з пяцідзесяцігоддзем. Здарылася так, што прадстаўнікі з Кіева на чале з Паўлам Тычынам, якія ехалі ў Мінск аўтамашынаю, запазніліся, і вітаць Купалу прыпаў гонар мне. Ад хвалявання я забыў свой прывітальны верш і прачытаў яго толькі тады, калі Масэнка ў прысутнасці шматлікай публікі тут жа каля трыбуны «абшукаў» усе мае кішэні і даў у рукі паперку з вершам. Ён быў кароткі і канчаўся так:

> Мені, молодому,
>   це щастя припало
> І слово від серця
>   захоплено лине —
> Для Янкі Купали,
>   для Янкі Купали
> Принести в шанобі
>   уклін України.
> То ж хай, наче в коси
>   вплітаються русі,
> Напоєні медом
>   і солодом квіти,
> До горлиці-пташки,
>   сестри-Білорусі
> Летять з України
>   сердечні привіти.

Надоўга засталася ў памяці гасціннасць беларускай зямлі, якая святкавала юбілей найвыдатнейшага свайго паэта і драматурга. Ужо значна пазней, калі ў Харкаве гастраляваў тэатр імя Янкі Купалы, я тройчы запар глядзеў бессмяротную «Паўлінку» з удзелам народнага артыста Глебава і пераканаўся, што Іван Дамінікавіч умеў і ў драматургіі, як у паэзіі, поўнымі прыгаршчамі чэрпаць з бяздоннай крыніцы народнай творчасці. Іменна тады я канчаткова зрабіў для сябе як для літаратара выснову, што наследаваць народнай творчасці — гэта перш за ўсё ўмець арганічна яднаць драматычнае з камічным, не баючыся «змяшэння жанраў».

З таго часу, як я пераклаў прыгаданую паэму Купалы, мне не раз даводзілася перакладаць беларускіх паэтаў і я заўжды рабіў гэта з вялікай асалодай. Але пры гэтым заўсёды памятаў, што першай маёй любоўю на ніве беларускай паэзіі быў незабыўны Янка Купала.

г. Харкаў.

Восіп КОЛЫЧАЎ:

Пазнаёміўся я з паэзіяй Янкі Купалы і пачаў яе перакладаць у пачатку трыццатых гадоў. Незвычайная задушэўнасць і натуральнасць яго вершаў адразу пакарылі мяне, пра што я і сказаў яму асабіста, упершыню ўбачыўшы яго ў дні аднаго з пісьменніцкіх пленумаў, які адбываўся ў Мінску.

Ён быў вельмі падобны на свае вершы: вялікая сціпласць, спакой, летуценнасць былі ўласцівы яму.

Больш глыбокія сувязі нашы ўзніклі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У Маскве ў 1941 годзе мы амаль штодзённа сустракаліся ў гасцінным клубе пісьменнікаў на вуліцы Вароўскага. Вялі тут ажыўленыя літаратурныя размовы вядомыя беларускія пісьменнікі і паэты Кандрат Крапіва, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Пятро Глебка, Аркадзь Куляшоў і іншыя.

Гэта былі абпаленыя вайною і блізкасцю фронту дні, усе былі ў зялёных гімнасцёрках і салдацкіх ботах, ды і не дзіва: сёння тут, у пісьменніцкай сталоўцы, а заўтра на самалёце — у партызанскі лагер...

З беларускімі сябрамі і з Янкам Купалам, які нібы ўзначальваў гэта беларускае зямляцтва, мы не аднойчы гутарылі, творча-зацікаўлена спрачаліся.

Янка Купала катэгарычна пярэчыў супраць славутай фармулёўкі: «Калі гавораць гарматы, маўчаць музы».

— Наадварот, — сказаў ён мне, —у дні баёў музы працуюць з двухсотпрацэнтнэй нагрузкай...

І ён мякка ўсміхнуўся.

І, сапраўды, Янка Купала нямала напісаў у гэтыя суровыя дні, але яшчэ больш раілася ў яго ўяўленні творчых планаў, на жаль, неажыццёўленых з-за трагічнай гібелі паэта.

Ён расказаў мне адзін з эпізодаў Вялікай Айчыннай вайны, калі беларусы адмовіліся капаць магільны дол для сваіх братоў па патрабаванні эсэсаўцаў і былі за гэта расстраляны разам з асуджанымі.

— Дазвольце ў Вас запазычыць гэты сюжэт, — сказаў я.

Янка Купала ласкава згадзіўся і пажадаў поспеху.

Але можа варта перадаць слова самім вершам...

> Мне рассказывал Янка Купала
> Этой горестной были сюжет.
> Я его записал как попало,
> Положил в свой походный
>   планшет.
> И далёко-далёко на запад
> Я понес белорусскую быль.
> А теперь я нашел эту запись,
> Всей Европы смахнул с нее
>   пыль.
> И заветной поэмы страницы
> Посвящаю я вам, зеленя,
> Вам, поющие тихо криницы,
> Что в походе встречали меня.
> И дубравам, воспетым
>   Купалой,
> И речушкам, бегущим
>   с вершин,
> Чья вода на шляху закипала
> В радиаторах наших машин...

Так пачынаецца мая паэма «Беларуская быль», напісаная значна пазней нашай размовы з Купалам, у 1950 годзе і апублікаваная ў маёй кнізе «Заходы і світанні». Для мяне прыемна ўсведамленне таго, што я выканаў сваё слова і рэалізаваў падказаны Купалам сюжэт.

У 1944 годзе я ўдзельнічаў у паходзе 3-га Гвардзейскага Кацельнікаўскага танкавага корпуса, які ўваходзіў у састаў 5-й танкавай арміі. 3 ліпеня быў вызвалены Мінск.

У жорсткіх гэтых баях я часта ўспамінаў Янку Купалу і гутаркі з ім у 1941 годзе пад гасцінным дахам пісьменніцкага клуба. Тэма паэмы доўга выспявала ва мне, і праз многія гады я прысвяціў яе Янку Купалу.

Мне дарагія гэтыя ўспаміны, як і каштоўныя думкі, выказаныя вялікім паэтам пра задачы паэтычнага перакладу.

— Я не патрабую, — гаварыў ён, — ад перакладчыка літаральнага, рабскага пераладжэння маіх вершаў. Вельмі дакладна на гэты конт сказаў Васіль Жукоўскі: «Пераклад — гэта спаборніцтва». Але, вядома, перакладчык не можа сабе дазваляць неўтаймаванай адсябяціны.

У сваіх перакладах я прытрымліваўся гэтага погляду, Янка Купала ўключаў сам, асабіста, мае пераклады ў свае зборнікі на рускай мове.

Перакладаць Янку Купалу — творчая асалода.

Яго паэзія будзе жыць вечна. Народны мелас, фальклор, якія ляжаць у аснове яго паэтыкі, прынясуць шчодры плён, натхняць новыя паэтычныя пакаленні.

г. Масква.

Анатоль ВЯЛЮГІН

МНЕ СНЯЦЦА СНЫ АБ БЕЛАРУСІ...

РАЗДЗЕЛ З ДАКУМЕНТАЛЬНАЙ КІНАПАЭМЫ

На сонечным кургане сланечнік.

Сланечнік. Зямны брат сонца. Сонцапаклоннік.

> Вось так шляхамі год дагэтуль я ішоў.
> З адною думкаю аб шчасці Беларусі;
> То блукаўся паміж амшараў і крыжоў,
> То, як сланечнік, к сонцу яснаму імкнуўся.

У стоптаным жыце гараць танкі. Ідуць, закасаўшы рукавы, чужынцы з аўтаматамі.

Гарыць Мінск... У ройных іскрах фотаздымак: за таполяй, за клумбамі кветак у глыбіні саду Купалава хата. Разнасцежаны вокны.

За сталом Бянігна Іванаўна. Купала стаіць і курыць. Развітанне...

> Паедзем жа, мамка! —
> Да шчок хвартушок
> Яна прыціскае:
> — Я — клопат нявельні...
> І больш не кажы, не прасі, Янучок,
> Чаго я за свет? Мне бліжэй у зямельку.
> Цярпелі мы з ёю, яшчэ пацярплю,—

гэта закадравы голас Максіма Лужаніна, страфа з паэмы «Па дарогах Купалы».

Максім Лужанін расказвае, як тою парою сустрэўся ў маскоўскай гасцініцы з Янкам Купалам. «Чатыры сцяны... Толькі ўсяго — пасля цэлага краю...» Цяжка было дабрацца ў Маскву. «Развітваючыся з улюбёнымі мясцінамі над Дняпром у Ляўках, едучы па бясконцай магістралі ў сталіцу... нібы ўкамянеў... Колькі горкіх дум перадумаў. Усё з месца рушылася. Толькі кветкі цвітуць па дарозе... Сінія... як чалавечыя вочы. Здаецца, зямля глядзела табе ўслед... І тая, што на свет пусціла, засталася там, — Купала сказаў «маці» і праглынуў даўкі камяк. — Абедзве ў няволі апынуліся. І тая, што нарадзіла, і тая, што слова ў рукі дала. Аднае можа жывое няма. А другая зноў у крыві. І хто яе не крывавіў!.. І мы паўміраем, можа, не дачакаўшыся, калі мінецца гэтае няшчасце. А зямля наша — будзе... З Дняпром яшчэ зробім па чарачцы!..»

Масква трагічнага лета. Усеславянскі мітынг. Выступае Янка Купала. За сталом Аляксей Талстой, курачы люльку, падаўшыся да трыбуны, слухае прамоўцу. «Калі вораг сарве яблык, даспелы ў нашым садзе, ён разарвецца ў яго руках гранатай!».

Па дарогах паўзе танкавая армада, пазначаная крыжамі. «Калі ён сажне горсці нашага цяжкога калосся, зярняты выляцяць і праніжуць яго свінцовым дажджом!.. Калі ён падыдзе да нашых чыстых сцюдзёных крыніц, яны перасохнуць, каб не даць яму вады!..»

Падпісваецца зварот да славян. Стаяць Янка Купала і Ванда Васілеўская. Побач з Аляксеем Талстым сядзіць брыгадны камісар Аляксандр Карняйчук.

Белы бляск вапняных узбярэжных гор. На гары пасёлак Печышча — паўгадзіны (калі плыць Волгай) ад Казані.

Домік з мемарыяльнай дошкай... «Цёмныя ночы бяссоння над Волгай».

Гара над ракою. На абрыве лавачка Купалы.

Татарскі паэт Закі Нуры ў самы цяжкі час вайны, калі ў Печышчы жыў і працаваў Янка Купала, партызаніў на Віцебшчыне, нават паблізу Ляўкоў хадзіў з байцамі брыгады Заслонава. Ён чытае на беларускай мове гімн пушчанскай эпапеі «Беларускім партызанам».

> Цень забітых матак, дзетак,
> Дзедаў вашых і бацькоў,
> Акрываўлены палетак
> Клічуць мсціць крывава гэтак,
> Як не мсцілі ад вякоў.
>
> . . . .
>
> Няхай ваша перамога
> Не кідае вас нідзе,
> Не шукае хай трывога—
> Ваша чыстая дарога
> Да свабоды прывядзе.

Цёмная Масква. Мечы пражэктараў крыжуюцца ў небе. Зноў засвеціцца маладзіком воблік Станкевічанкі. «Дарагая Уладка! Даехаў добра. Затрымаўся ў гасцініцы «Масква»... Бачыў Лынькова, Кузьму, Крапіву. Бывай здарова. Цалую. Твой Янка». — Гэта апошні ліст Купалы, апошнія словы, напісаныя ім.

На сонечным кургане сланечнік з прабітай галавой.

«Уздымаецца прабітай галавой апалены сланечнік — няскоранай краіны гэтай вымпел...» — то верш з колішняга салдацкага дзённіка нямецкага паэта Вальтэра Вернера, верш, напісаны пад час вайны ў Беларусі.

Сланечнік з прабітай галавой.

Франтавое лета. Чырвонаармейцы ў акопе чытаюць газету. Партрэт у чорнай рамцы: памёр Янка Купала. «З песнямі Янкі Купалы, з яго шчырым задушэўным словам мы ідзём у бой за вызваленне бацькаўшчыны, роднай беларускай зямлі».

Салдаты бягуць за танкамі. Атака... «З Дняпром яшчэ зробім па чарачцы».

Зняў фуражку падпалкоўнік у доўгім шынялі — пустка, зарослая палыном. Аляксандр Твардоўскі дастаўся дахаты. А хаты... У той час пісаў ён: «І ў Мінску сярод вялікіх і малых пажарышчаў першага і чацвёртага года вайны не адразу і знойдзеш папялішча сціплага доміка Купалы, які мінчане з гордасцю, бывала, паказвалі прыезджым: «Тут жыве наш Янка».

Героі Вялікай Айчыннай вайны ў майстэрні скульптара. Заір Азгур ля партрэта Купалы: «Няўжо я ніколі не дасягну той вяршыні май-

Я. ХАРЫТОНЕНКА. Сябры сустрэліся ўпершыню.

Але, праўда, вы ж нікога не ведаеце, вас не ведаюць. Трэ было балагола тады ўзяць.

— Хацеў прайсціся, — усміхнуўся Купала,— у вас тут так хораша, што аж зайздросна. Грэх не паглядзець такога харасства.

Колас усміхнуўся, але нічога не прамовіў, відаць, здагадаўся, што Купала хітрыць.

— Праўда, хораша ў нас,—сказала Коласава маці, — любяць у нас і паны бываць: павывальваюцца на беразе Нёмана, ляжаць, купаюцца, па лясах з сабакамі гойсаюць.

— Думаў, што заблуджуся, заначую ў лесе,— сказаў Купала.

— Забраліся во, ды дзе мы ні былі — у Акінчыцах, Сухоншчыне, Альбуці, — гаварыла гаспадыня.—цяжка жыць на свеце беззямельнікам.

— Мы таксама паездзілі па свеце,—сказаў Купала,—шукалі зямлі, лепшай долі.

— Бо не з багатай сям'і, мусіць?

— Не.

— Цяжка жыць, калі бедны. Наш бацька і памёр, а на гаспадарку сваю не ўзбіўся. — Маці Коласа прыбрала стол і пачала завіхацца ля печы. Колас маўчаў, толькі прыслухоўваўся да гутаркі; Купала, сказаўшы ўсё, што можна сказаць пры першым знаёмстве, таксама памаўчаў, абвёў позіркам сцены хаты, пасля зноў загаварыў:

— Маленькія вашы Стоўбцы.

— Маленькія, — адказаў Колас, апусціў вочы, і Купала зразумеў, што сябра яго не з гаваркіх, відаць, любіць больш прыслухоўвацца, разважаць з сабою. А ў пісьмах ды ў вершах Колас выдаваў кампанейскім, удумлівым чалавекам, які ва ўсім разбіраўся, умеў паразважаць, пасумаваць і тонка паджартаваць.

— Вы, можа, шчаслівейшыя па сваёй рабоце ды з вершыкамі сваімі?—спытала гаспадыня.— Бо як Костусь наш... — яна, мусіць, хацела сказаць пра арышт, тры гады турмы сына, але прамаўчала.

— Які там шчаслівейшы, цётка, — сказаў Купала, — часта таксама прыходзіцца сустракацца з паліцыяй, больш слухаць, чым гаварыць, ды і за кніжку першую ледзь не пасадзілі.

— Я цёмная, у вашым надта не разбіраюся, але як пачне мне расказваць Костусь, цяжкая справа ваша, дзеці. Не стаць вам панамі, не пажывяце вы па-чалавечы.

— Нічога, цётка, — сказаў Купала, — але хіба вам добра, што вас за чалавека не лічаць, а мову вашу — горшай, мужыцкай?

— Дзе ж яно добра, — згадзілася гаспадыня, — бацькі нашы так жылі, і мы жывём, вы ўжо вучоныя, узбіваліся б на лепшае.

— Мы не хочам такога «панства», — сказаў Купала, — мы дабіваемся, каб усе людзі роўнымі былі, і мова наша роўная сярод роўных была.

— Калі тое будзе, дзеткі. Я то, мусіць, не дажыву да той часіны.

— Дажывём, цёця. Калі не мы, то нашы дзеці. Але само гэта не зробіцца, трэба цяпер старацца і пацярпець часам крыху...

— Мне ад маці за настаўніцтва маё ды за вершы нямала чосу было, — азваўся, нарэшце, Колас.

— Я ж, дзіця маё, зла табе не жадаю, вучу, як трэба лепш жыць, не так, як мы пражылі і нічога добрага не ўбачылі, — адказала на гэта маці, — мы цябе з астатняга вучылі, цяпер ты вучоны, не маладзёнак ужо, глядзі сам. Я не раз пазайздрошчу Каплёнку, то ж дзяцей вучыць, але добра жыве, сам поп, ураднікі з ім за руку вітаюцца.

— Гэта настаўнік тутэйшы, —сказаў Колас,— такі падліза ўжо, халуй царскі і шпіён.

— Яго-то людзі, праўда, вельмі не любяць,— згадзілася маці, — але па-панску жыве... Але ж вы згаладаліся, мусіць, за дарогу, а я, такая спагадлівая, стаю тут і талкую сабе...

— Дык, прызнацца, прагаладаўся,—усміхнуўся Купала.

— Праўда, прабачце, сала свайго не маем, кончылі сенакосам,—гаварыла гаспадыня. Прынесла хлеб, агуркі, маленькі гліняны глячок: — Выпіце во, ды я зараз мёду наллю.

Колас моўчкі наліў па чарцы гарэлкі, падняў сваю, сказаў: — Ну, давай, Янка, за тое, што ты прыехаў сюды.

— За сустрэчу нашу, Якубе, — сказаў Купала, стукнуўся, але не выпіў, пачакаў гаспадыню, што вярнулася з місаю мёду, запрасіў выпіць яе.

Агуркі, і свежыя, і маласольныя, былі вельмі смачныя, і Купала ледзь стрымліваўся, каб не накінуцца на іх і не з'есці за якую хвіліну. Адразу зашумела ад гарэлкі ў галаве, і так было добра, што ён прыехаў сюды, сядзіць во за гэтым сталом, глядзіць на свайго сябра. Ён усміхаўся сабе, і яму з кожнай хвілінай рабілася лепш, весялей, так лёгка забывалася ўсё благое, і думалася толькі пра харошае.

Колас крыху прыкусіў і наліў яшчэ па адной чарцы.

— Дай, Кастусь, паесці чалавеку, — сказала маці, — вы ешце, Янка, агуркоў у нас хапае сёлета, дзякуй богу.

Колас не стаў прымушаць госця выпіць, узяў агурок і пачаў таксама есці.

«Негаваркі, як і наш селянін. Паглядае так разумна, вочы, здаецца, гавораць: «Я ўсё разумею, ведаю», — але сам маўчыць».

Маці прынесла яшчэ свежых агуркоў, палажыла іх на стол і палезла на печ. Купала і Колас засталіся, выпілі, і сама завязалася гаворка. І так было добра, што іх ніхто не чуе, не запісвае іх слоў сабе ў блакноцік, і можна сказаць, што думаеш, што набалела на душы, параіцца з сябрам, як жыць, рабіць далей.

Купала прачнуўся назаўтра позна ды і ад таго, што чуйна скрыпела крэсла; ён працёр сонныя вочы і ўсміхнуўся: Колас сядзеў босы на крэсле і, нізка апусціўшы галаву, хутка пісаў. Купала сам ведаў, што такое натхненне, калі пішаш і нічога не чуеш, не разумееш, не бачыш другога на свеце, калі хораша і так лёгка пішацца, і, калі адарвешся, зоймешся іншым — можа не быць ужо такой хвіліны, лёгкасці і спору. Таму Купала ляжаў і маўчаў, баяўся нават паварухнуцца, каб не скрыпнуць і не перабіць чужой думкі.

На двары голасна заскуголіў сабака, закудакталі, відаць, знёсшыся, куры, і ля акна прайшла маці, нешта несучы ў прыполе. Колас абярнуўся, убачыў Купалу, вінавата, нават неяк сарамліва паклаў на стол пяро і прывітаўся.

Купала ўсміхнуўся, устаў з пасцелі, памыўся; гаспадыні адказаў, што смачна і моцна спаў ноччу, нават ні адзін сон не прыбіўся. Паснедаўшы, Купала і Колас пайшлі пагуляць, паглядзець Смольню, схадзіць на Нёман, туды, дзе некалі адбыўся настаўніцкі з'езд.

— Дзе ты цяпер будзеш рабіць? — спытаў Купала.

— Мусіць, у Пінску, у трэцяй прыходскай школе, — адказаў Колас, — летась нікуды не хацелі браць без «свидетельства о благонадежности». Каб не Філіповіч, даўні сябра мой, дык туга мне прыйшлося б. Але, дзякуй богу, добра пісалася, напісаў пяць раздзелаў «Казак жыцця». Якраз няблага пішацца, задумалася многа, асабліва завабіў мяне Сымон-музыка, нават запусціў праз яго «Новую зямлю».

— Ну, а я закончу восеннюю свае курсы і, відаць, пайду ў «Нашу ніву»,— сказаў Купала,— працаваў я там у восьмым і дзевятым. Не вялікая гэта соладзь, але не хочацца выпускаць з рук такую газету. Яна б магла харошую службу саслужыць, вялікія сілы вакол сябе згрупаваць, многа што даць, каб не гэты Часовы камітэт па справах друку. Без яго ніводзін твор не пойдзе, такія тупіцы, зусім глухія да літаратуры людзі, Цяжкая ў іх рука...

— Ды хто нам толькі не шкодзіць, — сказаў Колас, — ведае хто ці не ведае, але вучыць, як хваліць «царя и отечество», душаць усё жывое...

Колас змоўк: наперадзе паказаўся малады, інтэлігентнага выгляду мужчына.

— Каплёнак, — шапнуў ён, — толькі ты не счэплівайся з ім, сволач ён, адразу данясе.

— Здравія жалаю, Канстанцін Міхайлавіч!— здалёку прывітаўся Каплёнак, сыценькі, з невялікім, але добра азначаным брушкам.

— Знаёмцеся, Янка Купала, — сказаў Колас.

— А, беларускі Шаўчэнка! — усклікнуў Каплёнак, мусіць, па прывычцы лісліва, дабрадушна ўсміхнуўся, падаў руку, прадэкламаваў:

— А хто там ідзе, а хто там ідзе
У агромністай такой грамадзе?
— Беларусы.

Стаяў, усміхаўся і чакаў, відаць, пахвалы свайму розуму, адукаванасці, але Колас і Купала прамаўчалі.

— Прыехалі пагасціць на радзіму Канстанціна Міхайлавіча ці рыхтуеце тут які пісьменніцкі з'езд?

— А вы гатовы прадухіліць «антигосударственное сборище»? — не выцерпеў і спакойна падкалоў Каплёнка Купала, хоць Колас неўпрыкмет і шчыпаў яго за руку, каб прамаўчаў лепш.

— Вы зневажаеце мяне, пан Купала, — пакрыўдзіўся Каплёнак. — Дарэмна. Я сам беларус і шчыры сябра беларусаў. Вы вось, я так лічу, два самыя вялікія таленавітыя беларускія паэты, стараецеся адрадзіць беларускую пісьмовасць, стварыць беларускую літаратуру, якой ніколі не было, і некаторыя думаюць, што яе і не будзе. Толькі дазвольце спытаць вас, пісьменнікаў: няўжо вы шчыра верыце, што яна калі-небудзь будзе, што і беларусы змогуць калі-небудзь падняцца як нацыя?

— Калі вы сапраўды наш шчыры сябра, то я скажу вам па вялікім сакрэце: верым і дабіваемся гэтага, — знарок таямніча адказаў Купала.

— Прашу не пакрыўдзіцца, пан Купала, — Каплёнак адводзіў вочы. — І многа беларусаў вас чытае, падтрымлівае?

— Гэта і ад вас залежыць. Навучыце народ чытаць, тады ўсе будуць нас ведаць.

— І вы лічыце, што ўсе беларусы хочуць беларускасці? — ледзь не пасміхоўваўся Каплёнак.

— Трэба не забіваць дарэшты гэтага пачуцця, а выхоўваць яго, даказваць, што і мы людзі, і мова наша як мова, — пачынаў ужо злавацца Купала.

— Прашу прабачэння. Вы — ўтапіст, і паэзія ваша, хоць і таленавітая, праз дваццаць ці трыццаць гадоў будзе вывучацца толькі этнографамі ды фалькларыстамі: агонь, які вы раздуваеце, хутка затухне, ды і ў вас саміх ненадоўга хопіць запалу. Я шчыры ваш сябар, але... векавую цемру цяжка рассеяць, народ страціў сваё імя!

— Народ не страціў сваё імя, ён толькі забыў яго, — сказаў Купала.

— Вам, канечне, крыўдна, што стараецеся, але што зробіш, пан Купала, калі такая рэчаіснасць, — нібы паспачуваў Каплёнак, пасля спытаў:

— Як ваша здароўе, Канстанцін Міхайлавіч?

— Дзякую, добра, — адказаў Колас.

— Маю чэсць, жадаю поспехаў на ніве беларускасці, — Каплёнак пакланіўся і адышоў.

— Ён штодня спраўляецца аб маім здароўі і перадае, мусіць, гэта ў паліцыю, — сказаў Колас, — нешта часта бачылі яго нашы людзі ў паліцэйскім участку.

— Відаць, што ён дрэнь, але ў адным ён мае рацыю: сапраўды цяжка нам, — сказаў Купала, — цёмны і забіты наш мужык, замучаны царом і панамі. Літоўцы ды ўкраінцы і то смялей неяк патрабуюць газет, кніг, школ на сваёй мове.

— Але абуджаецца і наша Беларусь, — сказаў Колас.

— Абудзіцца, — згадзіўся Купала, — крыніца не можа быць вякамі пад зямлёю, рана ці позна яна мусіць прабіцца.

— І мы паможам, — усміхнуўся Колас.

— Памагаем, — абняў сябра за плечы Купала, сціснуў іх.

Сябры выйшлі з луга на вузкую, зарослую калючай, сухой дзікаю травой сцяжынку і пайшлі поруч шырокай пыльнай дарогаю.

Міхась СТРАЛЬЦОЎ

ДРАМА СЯМ'І ЗЯБЛІКАЎ

«РАСКІДАНАЕ ГНЯЗДО» У АКАДЭМІЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ Я. КУПАЛЫ

НЕЧАКАНА, знянацку (юбілей купалаўскі падагнаў?) — прэм'ера «Раскіданага гнязда» ў тэатры імя паэта.

...Знаёмы акцёр гаворыць нешта накшталт таго, што вось як гэта складана: кваліфікавана, па-новаму вытлумачыць такую рэч, як «Раскіданае гняздо», і тым часам не надта спадзявацца на поспех у гледача. Бо гэта ўсё ж «Раскіданае гняздо», а не «Паўлінка», і, маўляў, мы, спакушаныя ў сваёй справе, «асцеты» (іранічнае ад «эстэты») можам успрымаць і разумець усё не так, як звычайны глядач, і г. д.

Гаварыць пра поспех спектакля ці пра няўвагу да яго з боку гледача яшчэ, вядома, рана. Пакажа час. Зразумела адно: паставіць сёння, па-сённяшняму сцэнічна вытлумачыць драму Купалы — справа сапраўды складаная і амаль непазбежна наватарская, бо п'есе гэтай, у параўнанні з іншымі купалаўскімі, неяк дагэтуль не шанцавала, яна лічылася несцэнічнай, да таго ж дзіўнаватай па сваёй драматургічнай і ідэйнай канцэпцыі — «рэч у сабе» і ўсё тут.

Драму ставіў у 1951 годзе Беларускі дзяржаўны тэатр імя Я. Коласа (рэжысёрам быў А. Скібнеўскі, галоўныя ролі выконвалі Ц. Сяргейчык, М. Звездачотаў, Е. Лагоўская, А. Шэлег, Л. Лічыніцар, афармляў спектакль Я. Нікалаеў). З цягам часу ўражанні ад той пастаноўкі адыходзяць у мінулае. Многае помніцца як сапраўды новае ў трактоўцы п'есы. Прыгадваецца артыкул П. Глебкі пра «Раскіданае гняздо» у Віцебску — «П'еса прачытаная па-новаму». Многае цяпер «гучыць» як спрэчнае.

Рыгор Шкраба, даючы сваю, на мой погляд, пераканаўчую і слушную інтэрпрэтацыю асаблівасцей драматургіі купалаўскай п'есы, заначае, што ў ёй «...няма загадзя зададзенай сіметрыі: завязка — кульмінацыя — развязка. Пісьменнік малюе само жыццё, паказвае людзей, лёс якіх залежыць ад несправядлівых законаў. Сапраўды, якой логікай вы вытлумачыце, што сям'ю, якая даўно сплаціла пану за зямлю сваёй крывавай працай, выганяюць у бяздомны свет? Чаму, паводле якіх законаў малыя дзеці і старая хворая маці павінны надзець торбы і ісці ў свет жабраваць? Чаму Паніч не толькі не хоча хоць бы паспачуваць сям'і, якая з-за яго жорсткасці і нечалавечнасці страціла кармільца, але яшчэ плоціць чорнай няўдзячнасцю за чыстае каханне Зоські, плюе ў яе адкрытую і шчырую душу?»

Удала, вельмі ўдала падабраны ключык да п'есы. Сапраўды, адкуль гэтыя асіметрыя, алагізм? «Сіметрыі» (завязка — кульмінацыя — развязка) няма, і ўсё ж ёсць, ёсць яна, гэтая сіметрыя! Яна ў свядомым адчужэнні Купалы ад законаў «бытавой» псіхалогіі, у імкненні даследаваць механізм дабра і зла, залежнасць чалавека ад «несправядлівых законаў» — і гэтыя законы хоча разумець аўтар не толькі сацыяльна-адназначна, дэтэрміністычна, так сказаць, а шырэй, шыбаючы ў філасофскія прасцягі, у законы адвечнай барацьбы явы і мары, думкі і справы — у законы таго ж дабра і зла. Купалу ў дадзеным выпадку можна было б папракнуць у пэўным ірацыяналізме, але настолькі, наколькі ірацыянальным бывае часта само праяўленне дабра і зла.

А «сіметрыя» ёсць. Сіметрыя не ў сюжэце, а ў расстаноўцы персанажаў, кожны з якіх перш за ўсё носьбіт сваёй, жыццёва і па-філасофску важнай думкі. Філасофскае асэнсаванне жыцця — вось дзе нерв, вось дзе пафас аўтарскай канцэпцыі. Сацыяльна-псіхалагічная драма? Не, хутчэй сацыяльна-філасофская. Менавіта так. І так, мусіць, яе і іграць, і ставіць трэба.

Трэба аддаць належнае зноў жа Р. Шкрабу. Ён справядліва паставіў гэтую драму ў сувязь з паэтычнымі пошукамі Купалы, што выявіліся хоць бы ў драматычных паэмах «Адвечная песня», «Сон на кургане», у шматлікіх вершах, якія папярэднічалі з'яўленню п'есы.

Нашы даследчыкі яшчэ да гэтага часу да крыўднага страхавіта ставяцца да праблематыкі купалаўскай творчасці, бачачы ў ёй, бадай, адзін толькі сацыяльны аспект, не жадаючы заўважаць і яе агульнаславянскага і агульначалавечага разам з тым пафасу. Не чуюць гамлетаўскага «быць або не быць?», што заўжды гучыць у Купалы, бо гаворка ідзе пра лёс нацыі і права беларусаў «людзьмі звацца». Купала дапытвае саму гісторыю і дапытвае чалавека, у дадзеным выпадку беларуса: а які ж ты сам, якая твая гісторыя, якое тваё духоўнае здароўе, ці здолееш ты супрацьстаяць тым, што «к новым цемрам кладкі мосцяць»? Гэта трагічнае пытанне, бо трагічнай была і тагачасная рачаіснасць, бо Купала думаў ад імя народа, але разам з тым не стоячы над ім, а сам разам з ім духоўна і сацыяльна пакутуючы, разам з народам «выціскаючы з сябе раба».

Зло, як бы прадвырашанасць, пануюць над сям'ёй Зяблікаў. Як бы ўся Беларусь з яе лёсам сышлася ў гэтай хаце, у гэтым «гняздзе», якое злавесная, дэманічная рука хоча раскідаць. Як жыць, куды ісці, дзе шукаць праўды, якімі шляхамі шукаць яе, скарыцца або пратэставаць, адвечнае зло ці часовае яно, усемагутны чалавек ці чарвяк паўзучы? Вось як ставіць пытанне Купала. Вось як хацелася б бачыць прачытаным яго на сцэне.

«Сіметрыя». Старое і новае. Старац — стары Зяблік — ягоная жонка. Сымон — Зоська — Данілка. Свет пэўна падзелены нават у хаце. Сымон і Зоська — равеснікі Якіма Сарокі і Паўлінкі. Новае, што кранулася душы Паўлінкі і Сарокі, лунае і над імі. Але розныя абставіны, розныя аўтарскія задачы. Ісціна Старца і ісціна Невядомага. Прывідны свет Зоські і тэмпераментны, наскрозь жыццёвы свет Сымона. Думка пра «карыснасць» прыгожага, мастацтва, закладзеная ў вобразе Данілкі. А ці трэба яно, мастацтва, ці ўратуе яно? Збавенне ў чарах, у каханні, у «прыгожым»? Гэта — Зоська.

Як іграць такое? Як псіхалагічную драму? Наўрад. Мне здаецца, тэатр (рэжысёр Б. Луцэнка) зрабіў правільна, паставіўшы п'есу як сацыяльна-філасофскі роздум, як своеасаблівы дыялог на тэму: дзе праўда, дзе шчасце, як за іх змагацца? І роднасць драмы з купалаўскімі паэмамі і вершамі таксама адчута: нездарма ж іх, вершаў, у спектаклі так багата.

Увядзенне паэтычнага слова ў тканіну п'есы (рэжысёрскае, вядома) нам не здаецца спрэчным. Супраць такога прынцыпу пярэчыць цяжка. Вершы часта заваструюць, праясняюць Купалаву думку, акрамя хіба тых выпадкаў, дзе проста ілюструюць ці нават расслабляюць яе. Здараецца і такое, і тут пастаноўшчыкам трэба, як кажуць, трохі супыніць сябе.

Зразумела, што верш у вуснах Невядомага можа і павінен гучаць натуральна з выпадку той асаблівай, ідэйнай нагрузкі,

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

З АДЧУВАННЕМ НАРОДНАСЦІ

«ПРЫМАКІ» ЯНКІ КУПАЛЫ НА СЦЭНЕ ГРОДЗЕНСКАГА АБЛАСНОГА ТЭАТРА

КАМЕДЫЙНЫ жанр на гродзенскай абласной сцэне — не навіна. Можна нават сказаць, што камедыі ставяцца тут дужа часта. Але на гэты раз адбылася сустрэча не проста з чарговай камедыйнай п'есай, а з творам вялікага песняра Беларусі Янкі Купалы. І гэта — падзея ў тэатральным жыцці горада.

Паставіў «Прымакоў» рэжысёр В. Скарабагатаў, спектакль прысвечаны слаўнай юбілейнай даце — 90-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы.

Не будзем дакараць гродзенцаў за тое, што пайшлі па лёгкім, здавалася б, шляху — узяліся за аднаактовую, прытым «лёгкую» п'есу, не самую значную з п'ес Янкі Купалы. Спектакль на беларускай мове рыхтаваўся вельмі старанна, як своеасаблівы эксперымент, спроба (ранейшыя аналагічныя спробы практычных вынікаў не далі), задуманы быў як форма творчай вучобы моладзі і не ўключаўся першапачаткова ў рэпертуарны план. І вось асноўная праца закончана, спектакль выйшаў да гледача.

Прэм'ера прайшла з вялікім поспехам. Даўно ў сценах Гродзенскага тэатра артысты не адчувалі такой удзячнасці гледача, такой бурнай і шчырай яго рэакцыі. Дзеянне, асабліва недзе з другой паловы спектакля, амаль няспынна суправаджалася апладысментамі. А ў канцы, на развітальны выхад акцёраў, зала наладзіла ім і пастаноўшчыку такую працяглую авацыю, ад якой яны, здаецца, крышку разгубіліся. Прыемна было бачыць, як прывычна дзяжурныя ў такім выпадку ўсмешкі на тварах выканаўцаў змяняліся збянтэжана шчаслівымі: надта ж не хацелі гледачы расставацца з героямі, што палюбіліся ім за гэты кароткі час. Поспеху «Прымакоў», вядома, вельмі паспрыяла і роднае слова, і камедыйна яркі літаратурны матэрыял, шчодры на народную дасціпнасць, этнаграфічную маляўнічасць.

«Лёгкая» бытавая камедыя Янкі Купалы не такая ўжо і лёгкая для пастаноўкі, асабліва (як гэта ні дзіўна на першы погляд) у прафесійным тэатры. Аўтар назваў сваю п'есу «сцэнічным жартам», падкрэсліўшы, такім чынам, вадэвільную «несур'ёзнасць» самога жыццёвага здарэння, паказанага ў творы. Разам з тым мы разумеем, што гэта «несур'ёзнасць» — арганічная рыса народна-бытавога жыцця, уласцівасць народна-гумарыстычнага светаадчування. Таму пэўная наіўнасць сітуацый і характараў у п'есе апраўданая, але не можа ўспрымацца літаральна, ацэньвацца строга рацыянальнымі крытэрыямі. Вось гэтая народная непасрэднасць, сузіральнасць, нават пацешнасць аўтарскага адчування жыцця, што павінна ў многім дыктаваць танальнасць, стыль спектакля, з цяжкасцю ўлічваецца прафесіяналамі ці, дакладней, выканаўцамі, якія, так сказаць, запрафесіяналізаваліся, на якіх цісне інерцыя

Максім Кутас — арт. У. Мішчанчук.

Паланея — арт. Л. Юзафовіч.

Трахім Сініца — арт. М. Малахаў.

аналітычнай распрацоўкі матэрыялу.

У Гродне іграюць «Прымакоў» маладыя акцёры. І іх душэўная энергія, тэмперамент, павышаная эстэтычная чуйнасць удала скарыстоўваюцца і накіроўваюцца пастаноўшчыкам. В. Скарабагатаву, рэжысёру дастаткова вопытнаму, удалося ў цэлым перадаць і змест і дух купалавага вадэвіля.

Глядач добра адчувае на сцэне маральна-бытавую атмасферу жыцця старой вёскі, таго, у прыватнасці, моманту, калі празмерная даніна святкаванню сёмухі давяла герояў да вельмі кур'ёзных непрыемнасцей. Адзнака гэтай кур'ёзнасці, анекдатычнасці становішча праглядваецца і ў мастацкім афармленні спектакля. Гродзенцы тут пазбеглі, па-мойму, дзвюх магчымых крайнасцей. Яны адмовіліся ў афармленні і ад паэтычнай умоўнасці, падкрэсленай этнаграфічнай стылізацыі і ад строгай рэалістычнай праўдападобнасці. Ва ўсім — дэкарацыях, касцюмах, грыме — адчуваецца больш ці менш прадметная дакладнасць і разам з тым пэўная вадэвільная прыблізнасць гэтага сямейна-хатняга побыту. Калі, напрыклад, Кацярынка па загадзе маці бярэцца падмятаць хату, то яна карыстаецца вельмі рэальным венікам, але выконвае работу неяк аперэтачна-ўмоўна, прыпяваючы пры гэтым, укладваючы энергію ў прыпеўкі, а не ў работу. Калі паяўляюцца ў хаце Трахім Сініца з Паланеяй, то Трахім па вопратцы — самы звычайны селянін, але валачэ ў адной руцэ нешта бліскуча-меднае (ні то патэльню, ні то таз), прывязанае на дроце, у другой — абрыўкі тоўстай ільняной вяроўкі, што выдае адразу разгубленую мітуслівасць душэўнага стану героя. Такія дэталі па-свойму арганізуюць стыль спектакля.

Музычнае афармленне В. Бурскага, які выкарыстаў гумарыстычна-лёгкія народныя мелодыі, добра «ўпісваецца» ў ход дзеянняў. Трэба толькі прызнаць, што выбар інструмента, на якім іграюць за сцэнай, не зусім удалы. Гучанне баяна па сваіх ладавых, народна-каларыстычных якасцях не вельмі арганічнае ў спектаклі. Сюды б скрыпку ды бубен (асабліва падчас скокаў), тым больш, што і ў аўтарскім тэксце Мацейка іграе на скрыпцы, а не на гармоніку, як у спектаклі.

Жанравая спецыфіка купалавага народнага вадэвіля ўвогуле вытрымліваецца акцёрамі. Іграюць лёгка, жвава, заўзята, з нейкім вясёлым артыстычным смакам, у добрым дынамічным рытме. Праўда, усе гэтыя якасці выяўляюцца, на жаль, не адразу, а дзесьці з сярэдзіны спектакля, можа нават пазней, калі паяўляюцца на сцэне артысты М. Малахаў і Л. Юзафовіч (Трахім і Паланея). Яны стварылі натуральны камедыйны дуэт, які адразу становіцца ядром акцёрскага ансамбля. М. Малахаў і Л. Юзафовіч вельмі добра адчулі эмацыянальную лінію дзеяння, яго народна-бытавы вадэвільны тон. Кранае народная непасрэднасць, сакавітая каларытнасць іх герояў. Глядач нідзе не адчувае ў паводзінах акцёраў тэатральнасці, найгрышу, хоць яны смела карыстаюцца і гратэскам. Выканаўцы скрозь натуральныя — і калі Трахім і Паланея пакрыкваюць на дзяцей, і калі частуюцца за сталом, і калі зацягваюць тут жа народную песню (між іншым, уведзеную пастаноўшчыкам, і, думаецца, дарэчы, тым больш, што М. Малахаў і Л. Юзафовіч няблага спяваюць), і калі скачуць «Лявоніху». Менавіта ў гэтай сваёй натуральнасці яны па-сапраўднаму смешныя. Далейшае дзеянне на сцэне, у якое ўключаюцца ўжо ўсе іншыя персанажы, ідзе з гарачым камедыйным азартам, у зладжаным ансамблі.

Менш задавальняе першая палова спектакля. У. Мішчанчук і Л. Кучарэнка (Максім Кутас і Даміцэля) іграюць прафесійна, цікава. Аднак у пачатку ім не вельмі ўдаюцца вадэвільныя героі. Больш гэта датычыць У. Мішчанчука. Дарэчы сказаць, гродзенцы высока цэняць гэтага сапраўды здольнага рознапланавага маладога артыста. У. Мішчанчук і ў ролі Кутаса вынаходлівы і арыгінальны, ён вышуквае яркія выяўленчыя дэталі, ствараючы багаты псіхалагічна-бытавы малюнак свайго героя. І ўсё ж яго Максім Кутас выглядае досыць драматычна сур'ёзным.

Герой перш за ўсё (асабліва ў пачатковым маналогу) здзіўлены і нават аглушаны адкрыццём свайго недарэчнага становішча, яму страшна. А яму ж павінна быць і смешна. Кутасу У. Мішчанчука тут, відавочна, нестае нейкай долі блазенства, пазіравання перад самім сабой. Улічым, што герой Купалы да таго ж не вельмі ачомаўся ад учарашняга святочнага частавання. Драматычна «сур'ёзная» лінія

лі яго самога, высока цанілі творчасць, робячы яе здабыткам і сваёй нацыянальнай культуры. Гэта ж і нам стала лягчэй «выходзіць у людзі» дзякуючы яму.

Пісаў Купала, як кажуць, проста. Першы гэта Горкі засведчыў. Толькі прастата гэтага ўяўная, зманлівая — гэта прастата генія. Вялікі паэт больш за ўсё клапаціўся, каб яго разумелі, каб кожнае слова даходзіла да сэрцаў людскіх. Як запавет гучаць яго радкі, звернутыя ў свой час да Уладзіміра Хадыкі, калі давалася такая ацэнка вершам маладога таленавітага паэта: «Мой мілы, мой добры Валодзя, во гэтак во мне здаецца: задумністых «мо» ужо годзе, а болей ад сэрца, ад сэрца».

Сёняшнюю беларускую паэзію ў лепшых яе ўзорах і здабытках смела можна назваць купалаўскай. Даюць на гэта права яе праметэеўская грамадзянскасць, філасафічнасць, тонкі лірызм і глыбокая народнасць. Вучыцца ў Купалы, значыць, быць сейбітам і салдатам, жыць думамі і лёсам свайго народа, яго болем і радасцю, умець захапляцца мовай, працай, песняй, душэўнай прыгажосцю; адчуваць сябе ў вечным неаплатным даўгу нават за тое, што табе дадзена гэтага захаплення крышку болей, чым іншым.

Так думалася мне на адным з купалаўскіх мерыдыянаў, на мерыдыяне, які пазначан — «Ляўкі, Аршаншчына».

Браніслаў КЕЖУН:

У ЛЮТЫМ 1936 года ў Мінску адбыўся III Усесаюзны пленум праўлення Саюза пісьменнікаў, у ім удзельнічала і прадстаўнічая група літаратараў Ленінграда. З нашай дэлегацыі на пленуме выступілі М. Ціханаў, А. Пракоф'еў, Ус. Раждзественскі і С. Спаскі.

Добра памятаю, як вечарам з Беларускага вакзала Масквы адправіўся ў сталіцу Беларусі спецыяльны пісьменніцкі поезд, поўнасцю заняты ўдзельнікамі пленума, як сардэчна сустракалі нас беларускія сябры.

Паездка гэтая пакінула ў маёй памяці незабыўнае ўражанне. Мы пабывалі ў гістарычным доміку, у якім адбываўся I з'езд РСДРП. Помню, што гаворка на пленуме ішла, галоўным чынам, аб далейшых шляхах развіцця шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Асабліва шмат гаварылі аб паэзіі: рускай, украінскай, беларускай, казахскай, башкірскай, узбекскай, грузінскай, каракалпакскай... Гэта быў пленум дружбы брацкіх літаратур Савецкага Саюза.

Многія з выступаўшых, у тым ліку П. Бахмецьеў, Я. Колас, М. Клімковіч, А. Александровіч і іншыя, з вялікай павагай называлі імя Янкі Купалы, адзначалі яго велізарныя заслугі ў развіцці беларускай літаратуры, высока ацэньвалі яго творчасць.

Я ўспамінаю аб усім гэтым яшчэ і таму, што ў дні пленума мне давялося не толькі пачуць вялікую колькасць прамоўцаў, але і ўбачыць самога Янку Купалу. І нават не мог думаць, што буду перакладаць вершы вялікага сына і вялікага паэта беларускага народа.

Творчасць Купалы захапіла мяне ў першую чаргу тым, што яна надзвычай разнастайная, шматгранная: ён і лірык, які пісаў аб каханні, і аўтар вершаў, у якіх ярка паказана ўся глыбіня чалавечага гора і пакут народа да рэвалюцыі, вершаў, якія клікалі людзей на барацьбу за светлую будучыню, ён і пясняр новага жыцця, якое надышло пасля Кастрычніка. Купала — стваральнік многіх моцных эпічных твораў — паэм, ён і сатырык, і драматург. І я палюбіў народнасць маляўнічай купалаўскай мовы, сардэчнасць інтанацый яго вершаў, песеннасць яго рытмікі.

Перакладаў я і лірычныя вершы Купалы, тыя, што падобна набату будзілі народ, заклікалі да барацьбы. Ва ўсіх сваіх лепшых творах, да якога б жанру яны ні адносіліся, вялікі паэт заставаўся самім сабой — паэтам-барацьбітом, паэтам-рэвалюцыянерам. Напрыклад, у вершы «На жалейцы», які з'яўляецца адной з самых выдатных жамчужын яго лірыкі. Напісаны ён даўно — шэсцьдзесят год таму назад, але ніколі не страціў сваёй незвычайнай сілы. Я шмат разоў чытаў свой пераклад гэтага верша на літаратурных вечарах і сустрэчах — у ленінградскім Доме пісьменніка імя Маякоўскага, у Доме настаўніка, у цэхах ленінградскіх прадпрыемстваў, і ўсюды слова паэта сустракала нязменна гарачы прыём аўдыторыі.

Вершы Купалы выдаваліся ў Ленінградзе неаднаразова. Выданні гэтыя не залежваліся на кніжных прылаўках, што з'яўляецца яшчэ адным прыкладам любві народа да Купалавай паэзіі. І не дзіўна, што паэты многіх пакаленняў засведчылі сваю любоў да Янкі. Я маю на ўвазе паэтаў не толькі Беларусі, але і Расіі, і Украіны...

...Гэтыя вершы я ўспрымаю не як простую даніну павагі, а як выказванне любві да вялікага паэта, як удзячнасць за яго творчы подзвіг, за ўсё, што ён зрабіў не толькі для беларускай літаратуры, але і для літаратуры нашай краіны ў цэлым. Асабліва для паэзіі.

У творах многіх паэтаў Беларусі моцна адчуваецца дабратворны ўплыў лірычнай асновы Купалавай паэзіі, яны паспяхова працягваюць і развіваюць яго традыцыі. Менавіта па гэтай прычыне я перакладаў на рускую мову вершы многіх беларускіх паэтаў. Вершы, прысвечаныя роднай беларускай зямлі, яе гісторыі, яе прыродзе і яе цудоўным людзям...

З кожным годам усё ярчэй, усё пышней квітнее бессмяротны сад яго паэзіі.

г. Ленінград.

ДЗВЕ ВЁСКІ НА ВІЦЕБШЧЫНЕ

ЁСЦЬ НА КАРЦЕ Віцебшчыны дзве светлыя кропкі — дзве вёскі, звязаныя з імем Купалы: вядомыя Ляўкі пад Оршай, дзе напісаны многія творы народнага песняра, і маленькая вёска Беліца на Сенненшчыне, з якой ён парадніўся на самым пачатку жыцця.

Лёс закінуў у гэтыя бедныя глухія мясціны маладога Івана Луцэвіча.

Пазней у сваёй аўтабіяграфіі ён успамінаў:

«Да дваццаці аднаго года гаспадарыў дома... Гаспадарка на чужой зямлі апрыкла. Кінуў усё і пайшоў шукаць «далёкага хлеба». Гэтак праслужыў тры гады... Зазнаў такога пекла, якога яшчэ дагэтуль не меў...» А было ўсё так. У 1903 годзе малады Купала прыехаў у Талачын. Але абяцанага месца ў лясніцтве не атрымаў. Ужо ўзімку быў прыняты на работу ў маёнтак Беліца Сенненскага павета. Прыкладна на той жа час прыпадае і пачатак яго паэтычнай творчасці. На жаль, захаваўся толькі адзін верш, які датуецца гэтым часам:

Мая доля. дык вось доля,
Каб ты лопнула была!
Каб у чыстае дзе поле
Ад мяне ты уцякла.
Не даеш ты мне спакою
А ні ўночы, а ні ўдзень —
Усё ходзіш ты за мною
Як нябожчыка той цень.
Куды толькі ні парвуся,
Каб хоць троха лепей жыць,
Дык калі не агляпуся,
Мая доля тут бяжыць.
І усё мне скруціць, змуціць,
Як то дзе колам ваду.
І душу маю засмуціць
І пашле злую бяду.
Дык вось, доля мая, доля,
Каб ты лопнула была!
Каб у чыстае дзе поле
Ад мяне ты уцякла!

Думаецца, гэты верш быў напісаны менавіта ў Беліцы...

«На працы ў полі, або ў дарозе, або на начлезе прыйдзе думка,—і я пішу, — расказваў Купала. — Часам уначы, у пацёмку запісваю, а днём перапісваю».

Паэтычнымі штуршкамі для паэта было ўсё навакольнае. Сацыяльная і нацыянальная крыўда. І беларуская прырода. І народныя песні. Яшчэ не былі надрукаваны першыя радкі. І ніхто не бачыў у юнаку будучага вялікага паэта. Але ўражанні, пачэрпнутыя на Сенненшчыне, сярод гушчыні

Дача ў Ляўках.

жыцця, напэўна, нагадалі яму не адну тэму.

Тады, як і цяпер, шумелі дрэвы старога Беліцкага парку. Толькі быў ён гадоў на 70 маладзейшы за сёняшні. Ціха, бестурботна плёскалася пад вербамі безыменная рачулка... І ўсяго 20 гадоў было ў той час аднагодку Купалы, панскаму парабку Карпу Абушкевічу. Яму на ўсё жыццё запомніліся сустрэчы з юнаком, які вылучаўся сярод іншых, чытаў людзям кнігі, вершы. Але толькі праз многа-многа год Карп дачуўся, што гэта быў Янка Купала...

І вось цяпер, калі да старога наведваюцца школьнікі, ён журботна расказвае пра мінуўшчыну, пра тыя даўнія гады і як бы малюе перад нашчадкамі партрэт маладога Купалы.

Даўно змянілася аблічча Беліцы. Змянілася само жыццё. Выраслі новыя дамы ў цэнтры саўгаса. У цудоўных двухпавярховых будынках жывуць рабочыя. Ліпеньскімі надвячоркамі поўніцца песнямі клуб, пакупнікамі — кніжны магазін, у якім заўсёды знойдзеш навінкі беларускай літаратуры, неўміручыя творы песняра. Дарэчы, у Беліцкай сярэдняй школе кожны вучань можа з гонарам расказаць пра паэта, паказаць, дзе ён жыў, правесці па ягоных сцяжынках...

Беліца — невялікая вёска на Віцебшчыне. Як у люстэрку, адбіліся ў ёй і старонка жыцця паэта, і вялікая народная любоў да яго творчасці.

□

Там, дзе Дняпро заліўныя лугі
Поіць сваёю жывою вадою,
Ёсць на Аршаншчыне вёска Ляўкі,
Вёска сярод цішыні і спакою.
Вёска як вёска — у пошуме ніў,
Шэпце калоссяў і песнях дзявочых...
Тут па сцяжынках Купала хадзіў,
Слухаў світанак і шолахі ночы.

Ён прыехаў сюды ўпершыню ў чэрвені 1935 года. І потым кожнае лета жыў на Аршаншчыне. І ўжо самы першы прыезд стаў для яго сапраўднай «Болдзінскай восенню».

У будынку мясцовага лясніцтва — філіял музея Янкі Купалы. Любоўна сабраны тут кнігі, фотаздымкі, дакументы. Многа наведвальнікаў. Да бібліятэкара Віктара Андрэевіча Рабкова кожны дзень прыходзяць экскурсанты.

Усё больш становіцца экспанатаў у музеі. Нядаўна пенсіянер, былы ляснічы Ісак Іванавіч Іваноў перадаў у дар музею сваю карціну «Дом Купалы». Аўтар неаднойчы бачыў паэта, цікава расказвае пра тыя дні.

Адсюль, з Ляўкоў, Купала ездзіў у Копысь, сустракаўся з калгаснікамі, рабочымі, школьнікамі. Копыская сярэдняя школа носіць імя паэта. І ў школьным музеі творчасці паэта ляўкоўскаму перыяду яго жыцця прысвечаны многія экспанаты. Яны расказваюць, у прыватнасці, аб тым, што сюды, у Ляўкі, да Купалы прыязджалі часта калгаснікі і пісьменнікі.

Ка мне ў госці з прывітаннем шчырым
І з песнямі калгаснікі прыйшлі.

І, вядома, успамінаюцца юным арлянятам «Алеся», «Хлопчык і лётчык» — вершы, якія Купала напісаў у Ляўках.

Мой мілы таварыш, мой лётчык,
Вазьмі ты з сабою мяне.

Кажуць, гэтыя вершы ведаў і вельмі любіў першы касманаўт Юрый Гагарын.

Давід СІМАНОВІЧ.

СЦЕЖКАМІ, ШТО ПОМНЯЦЬ ЯГО КРОКІ

слоўная годнасць і ветлівасць, якая пакарыла нашы сэрцы. Прыгадваецца, што Янка вельмі радаваўся кніжцы, якая выйшла ў нашым перакладзе (яна і афармлена была прыстойна), і дзякаваў нам за нашу працу.

...Як ні дзіўна, а другая сустрэча адбылася нечакана хутка, усяго праз некалькі месяцаў. І таксама была звязана з Каўказам, Грузіяй, святкаваннем 750-годдзя «Віцязя ў тыгравай шкуры» Шата Руставелі. Гэта было грандыёзнае свята братніх культур! Дэлегаты былі вялікія і прадстаўнічыя. Пашчасціла і мне. З беларускай дэлегацыяй прыехаў Янка Купала. У шуме і мітусні свят можна было і размінуцца, але Янка неяк умеў прыкмячаць і адзначаць сваіх сяброў, хаця і была паміж намі «дистанция огромного размера» не толькі ў літаратуры, але нават ва ўзросце. Найчасцей я бачыў у Тбілісі Янку ў кампаніі з Максімам Рыльскім: іх нябачна звязвалі нейкія агульныя рысы натуры і паходжання.

Спаткаўшы мяне дзесьці ў разгар свята, Янка паведаміў, што адшукаліся тыя дзве страфы з верша «Памяці Шаўчэнкі», пра лёс якіх я пытаў у яго ў Харкаве. Так, знайшліся... і зноў загубіліся ў ліхалецці крывавай вайны і ўсіх яе перыпетый. Не ведаю, ці не назаўсёды...

А трэцяя сустрэча адбылася ў маі 1939 года ў святочным Кіеве, куды пісьменнікі ўсёй савецкай зямлі з'ехаліся на вялікае свята — 125-годдзе з дня нараджэння Тараса Шаўчэнкі. Гэта сапраўды было ўсенароднае святкаванне, на якое Янка Купала разам з сябрамі прывёз поўны пераклад «Кабзара» — ён быў адным з найактыўнейшых перакладчыкаў і рэдактарам.

Чацвёртая сустрэча, на жаль, не адбылася. Перад вайною адзначаўся юбілей Янкі Купалы: ён са сваёй пастаяннай уважлівасцю да ўкраінскіх сяброў прыслаў тэлеграму з запрашэннем на свята. Тэрэнь Масэнка паехаў, а я не змог — ляжаў хворы — і толькі адказаў на запрашэнне прывітальнай тэлеграмай.

На той час я ўжо добра ведаў творчасць Янкі Купалы і ў арыгінале, і ва ўкраінскіх і рускіх перакладах. Вершы Янкі Купалы часта друкаваліся ў «Правде». Іх любілі мае сябры, украінскія паэты; з асаблівай любоўю перакладаў іх мой друг Мікола Шпак, які загінуў у час Айчыннай вайны ў акупіраваным Кіеве.

...Як мне цяпер, праз трэць стагоддзя ўяўляецца знешні выгляд Янкі Купалы? Ён не нагадваў чалавека старэйшага ўзросту, бо і не такі ўжо гэта «пажылы ўзрост» у пяцьдзесят гадоў. Апрануты заўсёды чыста і акуратна, без якіх-небудзь слядоў «паэтычнага бязладдзя», ён і ў паводзінах быў чалавекам, які не цярпеў якога-небудзь выключнага акцэнтавання на сваёй асобе ці навокал сваёй асобы. Найгалоўнейшай рысай яго паводзін я назваў бы сціпласць.

Цяжкая вестка пра смерць Янкі Купалы дагнала нас на фронце, недзе ў Данбасе ці на Кубані. Мы і так былі прыглушаны нашымі ваеннымі няўдачамі, бо зноў пачалося цяжкае адступленне летам 1942 года, а тут яшчэ і гэтая жалобная вестка пра чалавека, якога мы, украінскія паэты, лічылі родным, настаўнікам і пабрацімам.

Я нямала перакладаў твораў Янкі Купалы і дакастрычніцкага, і савецкага перыяду (у тым ліку «Беларускім партызанам») і лічу найістотнейшай рысай яго творчасці шчырую народнасць, якая ў яго творах савецкага часу можа быць названа сацыялістычнай народнасцю. Гэта ўменне выказаць тое, што думае і адчувае народ, не губляючы ўласцівага паэту стылю, манеры выказвання. Мне здаецца, што лепш за ўсё нераздзельнасць лёсу паэта і народа ён выказаў у вершы «За ўсё», які я неаднаразова браўся перакладаць, але і дасюль не дамогся прастасці і выразнасці арыгінала, хоць якраз у гэтым вершы найбольш дакладна і сцісла выяўлена крэда паэта:

За всё, що нині маю,
Що дав мені народ,
За щастя в ріднім краю,
За хліб-сіль без турбот,
Я відплатив народу
Усим, що тільки мав,
Звав битись за свабоду,
З пітьми до світла звав...

Для нас, украінскіх паэтаў, Янка Купала, уся яго спадчына, яго лірыка, эпас, драматургія здаюцца не чымсьці іншаземным, а гэткімі ж роднымі і блізкімі, як для самога Янкі Купалы была творчасць Тараса Шаўчэнкі.

І вобраз Янкі Купалы неаддзельны ад вобразу адноўленай беларускай зямлі — цяпер багатай і культурнай, прыгожай і паэтычнай з яе гаямі і барамі, рэкамі і азёрамі, гарадамі і сёламі, заводамі і электрастанцыямі, са сваімі душэўна багатымі людзьмі. І таму 90-годдзе Янкі Купалы — гэта свята Беларусі, свята Расіі і Украіны, свята народаў-братоў!

г. Кіеў.

АД СЭРЦА

Джуманіяз ДЖАБАРАЎ:

У 1952 годзе я, малады паэт, супрацоўнічаў у часопісе «Саодат». Краіна рыхтавалася адзначыць 70-годдзе з дня нараджэння беларускага песняра. Мне даручылі перакласці некалькі вершаў Янкі Купалы, каб змясціць іх у часопісе. З вялікім хваляваннем узяўся я за справу: такое гучнае імя, такая магутная паэзія!

Перакладаючы, я яшчэ больш зразумеў і палюбіў паэзію Янкі Купалы, сапраўднага народнага паэта.

Пазней ужо я пераклаў на ўзбекскую мову вершы Петруся Броўкі, Максіма Танка, Максіма Лужаніна і іншых таленавітых паэтаў братняй Беларусі. Творчасць гэтых майстроў слова працягвае светлыя традыцыі Янкі Купалы, якога ва Узбекістане вельмі любяць.

Зараз працую над новымі перакладамі — хачу, каб узбекскі чытач яшчэ лепш ведаў творчасць народнага паэта Беларусі.

г. Ташкент.

Эдзі АГНЯЦВЕТ:

Я не помню свету без Купалы,
Без трывожна-юных
«Арлянят».
Мне б, напэўна, сонца
не хапала,
Каб не сеяў ён сваіх зярнят.
Вязынкай зялёнай ганаруся,
Белы снег Беларучаў люблю.
Песня, родам з роднай
Беларусі,
Абляцела ўсю як ёсць зямлю.
У жыцці не знаў ён сцежкі
вузкай,
Знаў ён словы «гора»
і «навал»,
І таму на мове беларускай
Загучаў «Інтэрнацыянал».
Слухайце Купалу над Арэсай,
Ён да сэрцаў пракладае мост.
Слухайце!
З Купалаваю песняй
Жыта ўстала ў чалавечы рост.
Пэўна, лёс мне падарыў
замнога:
Помню поціск бацькаўскай
рукі...
Блізкі і далёкі ад зямнога,
Зноў ідзе, жывы, негаваркі.
У вясновым, светлым гарнітуры
Ён ідзе да новых Арлянят.
Крочыць ён праз святы і праз
буры,
Ясны, як Радзімы далягляд.

Алесь БАРШЧЭЎСКІ:

ПРЫГАДВАЮЧЫ дзяцінства Купалы, мы знаходзім факты, якія надзвычай спрыялі знаёмству будучага паэта з польскай культурай і літаратурай.

Асаблівае значэнне тут мелі яго кантакты з удзельнікам студзеньскага паўстання, сібірскім выгнаннікам Зыгмунтам Чаховічам. Малады Купала быў удзячным слухачом: Чаховіч расказваў пра студзеньскае паўстанне, пра ідэалы свабоды і сібірскую ссылку. Усё гэта, несумненна, кранала ўражлівага хлопчыка.

Была яшчэ бібліятэка ў пакоі Чаховіча. Кнігі з гэтай бібліятэкі хлопчык мог браць без забароны. У Чаховіча былі кніжкі аб ранніх перыядах гісторыі Польшчы, багаты быў аддзел белетрыстыкі. Купала чытаў усё — і празаікаў, і паэтаў, і мемуары, а таксама нелегальныя лонданскія і парыжскія выданні. Такім чынам, ён даволі грунтоўна пазнаёміўся з польскай літаратурай XIX стагоддзя.

Сацыяльную праблематыку ён знаходзіў у творчасці такіх пісьменнікаў, як Ленартовіч, Сыракомля і Канапніцкая. Ён сам пазней сцвярджаў, што гэтыя паэты нароўні з Някрасавым і Кальцовым зрабілі на яго вялікі ўплыў.

...У Акадэміі навук БССР захоўваюцца 22 вершы паэта, напісаныя на польскай мове. І форма, і змест іх — сведчанне невялікага яшчэ ўмельства маладога паэта. Большасць гэтых твораў дарэвалюцыйнага перыяду прысвечана рэаліям жыцця людзей, лёсу, падзеям. Купала малюе выключна змрочны вобраз грамадскай рэчаіснасці і жыцця асобы.

З цягам часу Купала вызваліўся ад літаратурных уплываў юнацтва. Ён звярнуўся да рэчаіснасці, да штодзённага жыцця і пачаў тварыць на мове свайго народа. Але Купала і надалей захаваў цікавасць да польскай культуры і літаратуры. Ён перакладаў на беларускую мову творы Міцкевіча, Сыракомлі, Ленартовіча, Канапніцкай, Уейскага, Бранеўскага.

І сёння нам асабліва радасна гаварыць пра гэта, пра тыя цесныя культурныя сувязі, якія існуюць паміж палякамі і беларусамі, пра тую непарушную дружбу двух народаў, да якой заклікаў у сваіх творах вялікі беларускі пясняр.

г. Беласток.

Найдан ВЫЛЧАЎ:

У СТАРЫМ блакноце я знайшоў запіс адной размовы, якая адбылася ў маі 1961 года ў Мінску.

— Янка Купала? О, Янка Купала з намі ад самых малых год. З калыскі. Ён з усімі: і з сялянскімі дзецьмі, з рабочымі і з інтэлігенцыяй.

— І што, цяпер гэта адчуваецца больш, як раней?

— Я не сказала б. Думаецца, што цяпер, як і раней,—што так будзе заўсёды. Ён з тых, што не адыходзяць з модай.

— Хіба няма новых паэтаў? Няма каму, так сказаць, прыняць эстафету?

— Новыя паэты былі і ёсць, ёсць яркія, цікавыя таленты. Яны з гонарам нясуць сцяг Купалы, непазбежна ўзбагачаючы нашу літаратуру. Але нішто новае не заменіць і не зацьміць такога паэта, як Янка Купала. Яму можна наследаваць, яго можна «развіваць» і «даразвіваць». Вядома, цяпер паэтычныя сродкі могуць быць у многіх адносінах іншыя, больш вытанчаныя — але кожны талент адчувае сябе перад яго творчасцю, як перад вытокам усіх крыніц, ставіцца, як да кораня ўсіх каранёў, адкуль расце дрэва нашай паэзіі. Вы самі былі ўчора ў тэатры. Яго «Паўлінку» мы глядзім колькі дзесяцігоддзяў —і недакучае гэта. Нам любы духоўны свет нашых дзядоў і прадзедаў. Мы жываты падрываем ад смеху над панком з галёшамі. У нашым уяўленні ён такі: адзіны сярод сялян, хто выдзяляецца «адукаванасцю», больш сучаснай вопраткай, манерамі, — і ўсё ж яму далёка да мужыка з яго натуральнасцю ў паводзінах, кемлівасцю, адкрытай нянавісцю, чыстым каханнем і сумленнем —мужыка, якім ён пагарджае. «Паўлінка» ў рэпертуары кожны сезон, ужо забыліся, калі яна не ішла на сцэне. Мяняюцца акцёры, пакаленні гледачоў, а за рампай па-ранейшаму чубяцца сваты, пастукваюць драўляныя лыж-

ПЕРШАЯ НАСТАЎНІЦА

Роданачальнік сучаснай беларускай савецкай літаратуры, адзін са стваральнікаў беларускай літаратурнай мовы, Янка Купала перш чым стаць паэтам, прайшоў суровую і цяжкую школу дарэвалюцыйнага жыцця. Аб сваіх дзіцячых і юнацкіх гадах Янка Купала так успамінаў у аўтабіяграфіі: «Бацька мой некаторы час насіўся з думкай падрыхтаваць мяне ў якую-небудзь сярэднюю школу, але гэта так і засталося нязбыўнай марай. Беднасць прымусіла мяне ўзяцца за другую навуку, а іменна — чытаць журботную кнігу панскіх палеткаў і пісаць сумную аповесць свайго гора сахой ды касой!».

Ішоў 1889 год. Сямігадовы Янка страсна марыў вучыцца. У Сенніцы да гэтага часу ўжо амаль 20 гадоў працавала народнае двухкласнае вучылішча, адкрытае ў 1870 годзе. Вось у яго і быў уладкаваны на вучобу маленькі Янка. Першай настаўніцай будучага паэта стала Алімпіяда Васільеўна Сонцава, якая каля паўстагоддзя працавала ў Сенніцкай школе. У Сонцавай Янка Купала вучыўся ўсяго адну зіму, але на ўсё жыццё захаваў самыя добрыя ўспаміны аб гэтай цудоўнай настаўніцы.

На жаль, акрамя ўспамінаў імені ў біяграфіі Купалы, аб настаўніцы А. В. Сонцавай да гэтага часу нічога не было вядома. Ні ў архівах, ні ў музеях аб ёй не захавалася ніякіх дакументальных матэрыялаў. Натуральна, узнікалі пытанні: чаму менавіта Сонцава, якая вучыла Я. Купалу вельмі кароткі час, так запомнілася паэту? Чым здолела яна пакарыць уяўленне сялянскага хлопчыка? Як склаўся далейшы лёс першай настаўніцы Янкі Купалы? Зацікавілі гэтыя пытанні следапытаў Сенніцкай сярэдняй школы Мінскага раёна. Так узнікла задума пошуку, цікавага і карыснага. За дапамогай у распрацоўцы плана пошуку мы звярнуліся ў Мінск, у Літаратурны музей Янкі Купалы. І трэба адзначыць, супрацоўнікі музея неадкладна адгукнуліся на нашу просьбу, прыняўшы самы актыўны ўдзел у нашай рабоце.

У пошуках купалаўскіх матэрыялаў ахвотна прынялі ўдзел настаўнікі і вучні ўсёй школы.

У першую чаргу былі ўзяты на ўлік старыя, якія вучыліся ў Сонцавай. Іх аказалася ў бліжэйшых вёсках зусім няшмат. Нічога істотна дакументальнага знайсці не ўдавалася. Але следапыты не трацілі надзеі. Мы ўжо вырашылі змірыцца з тым, што пошук наш завершыцца запісанымі ўспамінамі, як нечакана прыйшло абнадзейваючае паведамленне. Дзеці даведаліся, што ў вёсцы Канюцічы (3 км ад в. Сенніца) пражывае Волкава Алімпіяда Рыгораўна, у якой Сонцава жыла нібыта апошнія гады свайго жыцця.

Сустрэлі нас ветліва, запрасілі ў дом, пасадзілі за вялікі круглы стол у гасцінай.

Першае пытанне напрошвалася само сабой. «Ці выпадковае супадзенне вашага імя з імем Сонцавай?»—пытаемся мы. «Не, невыпадковае,—адказвае яна, — Алімпіяда Васільеўна—мая хросная маці. У яе гонар бацька і даў мне імя Алімпіяда».

«Ці памятаю я Сонцаву? — працягвае Волкава.—Вядома, памятаю. І вельмі добра. Усё сваё жыццё яна была цесна звязана з нашай сям'ёй. Не маючы сваёй сям'і, яна звычайна

З МІНУЛАГА

1909 або 1907?

У СВОЙ ЧАС мне давялося займацца апрацоўкай фондавых матэрыялаў Літаратурнага музея Янкі Купалы. У рукі трапіла праграма двух спектакляў Драматычнага тэатра В. Ф. Камісаржэўскай: «Вечнай казкі» С. Пшыбышэўскага і «Балаганчыка» А. Блока; рэжысёрам і выканаўцам ролі П'еро ў «Балаганчыку» быў Усевалад Меерхольд. Але зацікавіла не старая праграма з цікавым рэпертуарам і славутымі выканаўцамі. На першай старонцы простым алоўкам напісана некалькі слоў... рукой Купалы!? Пры параўнанні з іншымі рукапісамі паэта сумненняў у аўтарстве не застаецца. Што ж можна сказаць аб гэтых выпадковых, безумоўна, напісаных на скорую руку радках:

«Волперовский абонемент
шеколад
вино
Хованщина»?

Амаль нічога, акрамя таго, што праз дзесяцігоддзі нават нязначны аўтограф вялікага Купалы мае каштоўнасць. Тройчы каштоўным бывае той аўтограф, калі дакладна вызначана дата і месца яго напісання. На першы погляд гэта зусім не складана. Занатоўку Янка Купала мог зрабіць толькі ў час спектакля або пасля яго. На праграме адзначана, што «Балаганчык» ставіцца ў 13-ты раз. Прэм'ера гэтага спектакля адбылася ў тэатры Камісаржэўскай 30 снежня 1906 года, «Балаганчык» ставіўся на сцэне на працягу 1907 года; у пачатку 1908 года адбыўся разрыў паміж В. Камісаржэўскай і У. Меерхольдам, і трупа распалася. Давялося адмовіцца ад пастаноўкі многіх спектакляў, у ліку якіх быў і «Балаганчык».

13-ты раз «Балаганчык» ставіўся ў верасні 1907 года ў Пецярбурзе пасля прыезду трупы з гастрольнай паездкі ў Маскву.

Значыць, Купала прыязджаў у 1907 годзе ў Пецярбург і, магчыма, паглядзеў самыя цікавыя спектаклі, якія ішлі на сталічных сцэнах? Праўда, ні сам паэт, ні яго сябры ніколі не ўспаміналі аб такой паездцы, і дзяжурнай стала думка, што Купала трапіў у Пецярбург на вучобу восенню 1909 года. Між тым ёсць сведчанне аб больш раннім прыездзе Янкі Купалы ў сталіцу. Гэта ліст прафесара Львоўскага універсітэта І. Свянціцкага ад 28.XI. 1949 года да Уладзіславы Францаўны Луцэвіч, у якім ён паведамляе аб сваіх сустрэчах з Янкам Купалам у 1907 і 1927 гг. І. Свянціцкі піша: **«...вершы Янкі Купалы «Там» і «Што ты спіш?» я атрымаў ад яго летам 1907 г., калі я жыў у Эпімах-Шыпілы...»** Свянціцкі памыліцца ў даце не мог. Вершы Янкі Купалы былі патрэбны яму для кнігі «Відроджене білоруського письменства», якая ўбачыла свет у пачатку 1908 года. Верагодна, што для збору матэрыялаў для сваёй кнігі Свянціцкі прыязджаў у 1907 годзе з Аўстра-Венгрыі ў Расію. Тут ён імкнуўся пазнаёміцца з самымі яркімі прадстаўнікамі беларускай культуры. Абмінуць Б. І. Эпімах-Шыпілу, які многа зрабіў для развіцця беларускай літаратуры і культуры, Свянціцкі не мог. Няма нічога дзіўнага, што па гораду суправаджаў вядомага прафесара новы знаёмы, малады беларускі паэт, якому цікава было пабываць у сталічных тэатрах. Магчыма, іменна тады, ранняй восенню 1907 года, у Янкі Купалы ўзнікла жаданне прыехаць у Пецярбург на больш працяглы тэрмін, якое паэт змог ажыццявіць толькі праз два гады.

В. ДЭКОНСКАЯ.

летнія канікулы праводзіла ў нас, а апошнія 12 гадоў пражыла ў нашым доме, у нас і памёрла ў сакавіку 1930 года.

Расказвае Алімпіяда Рыгораўна дзелавіта, падрабязна, стараючыся не ўпускаць дэталі. Мы ўважліва слухаем, запісваем на магнітафонную стужку яе расказ, але ва ўсіх нас круціцца на вуснах хвалюючае пытанне, ці захаваліся якія-небудзь дакументы, а магчыма, нават фатаграфія Сонцавай? З далікатнасці чакаем некаторы час і, нарэшце, не вытрымаўшы, пытаемся. Алімпіяда Рыгораўна падымаецца з месца, накіроўваецца да этажэркі і тым жа спакойным, ласкавым голасам гаворыць: «Як жа, ёсць фатаграфіі і нават такая, дзе Алімпіяда Васільеўна ў маладосці». Алімпіяда Рыгораўна адзявае акуляры, доўга шукае, перагортваючы старыя альбомы і, нарэшце, дастае дзве старадаўнія фатаграфіі, якія выдатна захаваліся, наклееныя на шчыльны кардон.

Адна фатаграфія ранняя, прыблізна 1885—1890 гадоў. Менавіта так выглядала Сонцава, калі ў яе вучыўся Янка Купала. Другое фота датавана дакладна —1908 год. Алімпіядзе Васільеўне ў гэты час было крыху болей за 50.

З пажоўклых здымкаў на нас глядзела прыгожая, відаць, энергічная і валявая жанчына. Разумны і інтэлігентны твар, скромная сукенка.

Дык вось яна якая, Алімпіяда Васільеўна Сонцава!

«Алімпіяда Васільеўна была жанчынай адзінокай, — расказвае Волкава,—у яе не было сям'і. Усё сваё свядомае і працоўнае жыццё (больш як 50 гадоў) яна аддала высакароднай справе навучання і выхавання дзяцей, працуючы бязвыезна ў маленькай Сенніцкай школе, якая гучна называлася вучылішчам.

Сонцава была настаўніцай высокаадукаванай, з шырокімі і разнастайнымі інтарэсамі. Яна дасканала валодала французскай і нямецкай мовамі (летам яна давала ўрокі замежнай мовы дзецям графа Чапскага і памешчыка Турчынскага), свабодна іграла на фартэпіяна (у яе быў свой інструмент). Паводле слоў Алімпіяды Рыгораўны, Сонцава ніколі не гаварыла ў іх доме пра бога і царкву, у пакоі яе не было абразоў.

Усе, хто калі-небудзь сустракаўся з Сонцавай, адзначалі яе здзіўляючую працавітасць. Яна не магла мінуты сядзець без справы. Нават у летні канікулярны час да яе пастаянна прыходзілі вучні, яе заўсёды можна было бачыць з кнігай у руках, альбо за працай у сваім маленькім гародзіку пры школе.

У Алімпіяды Васільеўны, відаць, быў рэдкі дар сапраўднага педагога. Яна ўмела так уводзіць вучняў у цудоўны свет ведаў, што ўрокі для тых, хто вучыўся ў Сонцавай 50 і 60 год назад, належаць да ўстойлівых і дарагіх успамінаў. Не дзіўна, што і ў Янкі Купалы яна пакінула добрую і ўдзячную памяць.

І як прыемна ўсведамляць, што праца сціплай сельскай настаўніцы, якая вучыла будучага вялікага беларускага паэта, не прапала дарэмна, што добрае, харошае, высакароднае ўвасобілася ў справах, учынках, ва ўсім жыцці яе вучняў.

Э. ФРЫДМАН.

ЗАЎСЁДЫ Ў ПАМЯЦІ

Сустрэчы з Янкам Купалам запалі ў маю памяць на ўсё жыццё. З яго творамі я пазнаёміўся ўпершыню ў 1919 годзе. З той пары я і лічу сваё першае знаёмства з Янкам Купалам.

Калісьці яшчэ ў час вучобы ў Мінску ў Белпедтэхнікуме я пазнаёміўся з дзейнасцю «Маладняка». Хадзілі мы на сходкі гэтай пісьменніцкай арганізацыі. Там я пабачыў Янку Купалу. Аднойчы П. Глебка сказаў, што Я. Купала жыве якраз у тым доме на Правіянцкай, які знаходзіцца насупраць нашага інтэрната.

Не памятаю, па чыёй ініцыятыве, але мы надумаліся наведаць паэта ў яго доме. Жыць па суседству і не пазнаёміцца? Пайшлі мы ўпяцёх. Пастукаліся ў дзверы. Адчыніла цёця Уладзя.

— Заходзьце, заходзьце, хлопчыкі! — запрашала яна, не пытаючыся нават, чаго мы завіталі.

— Хто там? — пачуўся крыху хрыплаваты голас.

— Ды тут хлопцы, відаць, студэнты і, мяркую, да цябе!..

— А, можа, да цябе?— смеючыся, запытаў Янка Купала, які выйшаў нам насустрач.

Цёця Уладзя нешта хацела адказаць, але Іван Дамінікавіч ужо запрашаў нас праходзіць далей. Ён прапанаваў садзіцца на канапку, якая стаяла недалёка ад стала, а сам сеў насупраць.

— Суседзі, значыць? — запытаў ён.

— Суседзі! — адказаў за ўсіх я.

— Як жа вас завуць?

— Мяне—Янка!

— Цёзка, значыць?

— А гэта—Валодзя, Макар, Пятро, Міхась...

— Ну, дык што вы?

— Ды прыйшлі пазнаёміцца! Вы паэт, а не ўсялякаму даводзіцца пабачыць жывога паэта...

— Дык «я ж не паэта, о, крый мяне, божа!»—засмяяўся Купала.

— Гэта мы чыталі. Але няпраўда, што вы не паэта!—запярэчыў, асмялеўшы, Макар.

— Ну што ж, тады глядзіце! — засмяяўся Купала. Ён абапёрся падбародкам на далонь і знерухомеў.

Што нам было рабіць? Я ўзяўся за шапку.

— Дык куды вы?—занепакоіўся, смеючыся, Янка Купала.

— Пойдзем ужо. І так у вас час адарвалі... Вы, магчыма, напісалі б што...

— Не, не!.. Пасядзіце! Уладзя, пачастуй нас хоць чаем!— паклікаў ён жонку.

— Не трэба турбавацца наконт чаю!—запярэчыў Макар. — Лепш, калі можаце, пачытайце нам свой твор!

— Пачытаю, пачытаю! А чай усё роўна піць будзем! — Ён перакінуў некалькі кніжак на этажэрцы, а тады ўзяў сшытак і прачытаў нам два вершы: «Улетку» і «За ўсё».

Калі мы выходзілі, Купала правёў нас аж на двор і на развітанне запрасіў:

— Заходзьце, хлопцы!

Іван БУДЗЬКО,
настаўнік.

г. п. Хойнікі.

Гэты здымак зроблены пасля гераічнай чалюскінскай эпапеі, калі адзін з яе ўдзельнікаў Аляксандр Міронаў спаткаўся з народнымі песнярамі Беларусі Якубам Коласам і Янкам Купалам. Тады яшчэ ніхто не ўгадваў у маладым мараку будучага вядомага празаіка...

«ЗВОНІЦЬ ТАБЕ ЯНКА...»

Янка Купала быў добрым сябрам і настаўнікам маладых літаратараў. Бадай, усе з першага пакалення беларускіх савецкіх пісьменнікаў зведалі, адчулі яго ласку, сагаду і падтрымку. Сведчаннем гэтаму — жыццёвы і творчы лёс Платона Галавача. З вялікай любоўю адносіўся да яго народны паэт. Не адзін год звязвала іх шчырая дружба.

Вось маленькі штрышок- успамін С. Шушкевіча:

«— Кватэра Галавача? Платон Раманавіч? Звоніць табе Янка... Ты збіраешся ў дарогу. А да мяне?.. Забяжыш? Ёсць неадкладная размова...

Не больш як праз паўгадзіны Платон Раманавіч быў ужо ў Янкі Купалы. Уладзіслава Францаўна, жонка паэта, запрасіла Платона Галавача і мужа весці размову за шклянкаю чаю...

— Куды ж цябе панясуць ногі? — спытаў Купала ў Галавача.

— Зноў службовая камандзіроўка. Пасылае мяне Цэнтральны Камітэт партыі на тыдзень у вёску.

— А ведаеш, Платонка, што і я хачу тое-сёе ўзваліць табе на плечы. І ты ад мяне не адкруцішся...».

Колькі ў іх было такіх сустрэч і шчырых сяброўскіх размоў! Яны сустракаліся ў хатніх абставінах, у Саюзе пісьменнікаў, у рэдакцыях, у выдавецтве, падарожнічалі разам па рэспубліцы і па краіне. У складзе брыгады беларускіх пісьменнікаў Я. Купала і П. Галавач прысутнічалі на ўрачыстым адкрыцці Днепрагэса, наведалі Краматорскі машынабудаўнічы і Харкаўскі трактарны заводы, на параходзе «Анохін» аглядалі толькі што збудаваны Беламорска-Балтыйскі канал, разам ездзілі на Асінбуд і Мар'інскія балоты. Былі яны побач і тады, калі ў госці да беларусаў прыязджалі пісьменнікі братніх рэспублік.

З глыбокай павагай ставіўся Платон Галавач да дзядзькі Янкі. Ён называў Купалу вялікім мастаком, творчасць якога пераконвае і вучыць. На ўрачыстым вечары, прысвечаным пяцідзесяцігоддзю народнага паэта, П. Галавач гаварыў: «Вялікай любові да працоўных мас і вялікай нянавісці да ворагаў наша творчая моладзь будзе вучыцца ў Купалы, аднаго з выдатнейшых паэтаў савецкай эпохі».

Ёсць меркаванне, што П. Галавач падказаў Купалу тэму шырока вядомай паэмы «Над ракой Арэсай» — буйнейшага паэтычнага твора песняра савецкага часу. Ён жа адным з першых адгукнуўся на паэму вялікім артыкулам «Паміж учора і заўтра», дзе падкрэсліваў, што яе роля, акрамя мастацкіх і ідэйных вартасцей, яшчэ і ў тым, што яна ставіць пытанне, якое «вялікае значэнне для творчай працы пісьменніка мае непасрэдны ўдзел у гаспадарчым і палітычным жыцці нашай краіны». Грунтоўна аналізуючы паэму, П. Галавач вітаў гэты твор пра гераізм новых людзей, якія вызваліліся ад сацыяльнага рабства і вядуць мужнае змаганне з прыродай.

Абагульняючы свае разважанні аб паэме, П. Галавач прыходзіць да думкі, якая і сёння гучыць вельмі актуальна: «Каб стварыць вялікае і выдатнае, трэба ўмець адчуваць пульс сваёй краіны, трэба глыбока ведаць новае жыццё і людзей, якія яго ствараюць, ведаць так, каб за малым, на першы погляд нязначным, будзённым, бачыць сапраўдны твар Краіны Саветаў і яе людзей».

У артыкуле «Змагацца і будаваць разам» П. Галавач гаварыў, што творчасць Купалы — гэта не толькі сведчанне яго ўласнай сілы, але і сацыяльнай сілы грамадства, прадстаўніком якой з'яўляецца паэт. Задоўга да рэвалюцыі клікаў ён народ «з цемры да святла». «І калі сялянства, кіруемае партыяй рабочага класа, пачало свой шлях у сацыялістычную будучыню — сацыялістычную перабудову вёскі, — паэт здолеў узняцца да вышынь эпохі, каб, сцвярджаючы сацыялістычную рэчаіснасць, будзіць у масах сялянства жаданне ствараць яе». Правільнае разуменне паэзіі Купалы, якая гучала магутным сцвярджэннем бальшавіцкай праўды на зямлі, дапамагала маладому пісьменніку жыццёва і творча сталець, шукаць сваіх сцяжынак да людскіх сэрцаў. Шчаслівы лёс звёў П. Галавача з найвыдатнейшым паэтам, і яны крочылі адным шляхам.

Э. КАРНІЛОВІЧ,
кандыдат гістарычных навук.

кі, і публіка заходзіцца ад смеху.

— Каго ўсё ж паказвае аўтар?

— Каго паказвае? Паказвае нас, нас усіх. Выказвае самога сябе, сваю думку пра народ, пра ягоную будучыню. І ва ўсім — душа беларускага селяніна, які можа быць і з Полацкага, і з Гомельскага краю, і з Брэстчыны — з любога кутка нашай зямлі. Гэта асяроддзе, з якога выйшаў паэт. Гэта вы ведаеце.

□

Так, я ведаю гэта. Як і тое, што кожны, хто хоць што-небудзь чуў пра Беларусь, ведае, што такое Янка Купала. Ён так звязаны з гісторыяй краіны, так непахісна стаіць у цэнтры яе культуры, так зліты з яе пакутамі і надзеямі, з барацьбой і імкненнямі свайго народа, што яго імя на Беларусі ўспамінаецца ў пачатку кожнай размовы. Моладзь асабліва любіць вершы Купалы, іх вывучаюць напамяць з маленства. Іх лёгка вучыць, яны добра запамінаюцца. Таму іх ведае кожны. Янка Купала з самага пачатку быў з народам, жыў яго спадзяваннямі, бядой і пісаў пра тое, што бачыў і перажыў. І як жа прыйшло да яго, беднага хлопца, калі браўся за пяро, што сваімі песнямі ён западзе ў сэрца і розум народа, і хто такі — мужык, у каго школа і навука былі адно саха і пясчанае поле?!

□

Не магу забыць тое, што некалі прачытаў у біёграфаў Янкі Купалы.

...Бацькі і дзеці, уся сям'я дробнага арандатара павінна была цяжка і нястомна працаваць, каб разлічыцца з земляўласнікам і зарабіць сабе кавалак хлеба. Тут, пад пагардлівым поглядам пана, спалохана зірнуў першы раз на свет будучы паэт. Вучыцца не было як. Хадзіў у школу з перапынкамі тры зімы. Пакідаў, зноў пачынаў, а пасля давучваўся самастойна. Шмат чытаў. Чытаў, што трапляла пад руку. Пры святле лучыны, «каб не паліць марна газы», а то і пры святле месяца...

Я пытаў сам сябе: калі гэта было? У дваццатым стагоддзі. Дзе? У Еўропе, у цэнтры цывілізаванага свету.

□

Для рэвалюцыйнага паэта такі пачатак—бліскучы: крытыка не заўважае яго першай кнігі. А паліцыя — наадварот. Нават канфіскуе яе.

□

І псеўданімам сваім, і назвамі кніг — «Жалейка», «Гусляр» — Янка Купала вызначыў характар сваёй творчасці і акрэсліў кола сваіх чытачоў. У гэтым коле ён і сцвердзіў сябе як паэт. Ён пісаў проста, але не прымітыўна, дэкларатыўна, але натхнёна. Першы надрукаваны твор ён назваў проста і з выклікам — «Мужык». Той першай, на дзіва непасрэднай і шчырай споведзі ён застаўся верны да канца. Ён не мог інакш, бо быў звязаны з народам, як жытняе зерне— з маці-зямлёй. У паэзіі Янкі Купалы няма мудрагелістых параўнанняў, няма дзівацкіх метафар і асацыяцый. Яго літаратура нявыдуманая. Сродкі пушкінску простыя, думка выразная, як плакат:

Я не для вас, паны, о не...

□

Гусляр у «Кургане» — асоба асуджаная. Чаму? Таму што ён мусіць сказаць праўду. І ён выказвае яе—безаглядна, гатовы на ўсё. І ён за гэта плоціцца.

Зарабляе смерць.
Ці бяссмерце?
Гусляр? Ці аўтар?

□

Купала прыйшоў у Балгарыю позна. З трыма вершамі, якія ў 1945 годзе пераклаў Людміл Стаянаў, і з адным томікам, які выйшаў у 1962 годзе.

Але бывае, што познія госці робяцца самымі дарагімі, ты адчуваеш сябе з імі такім багатым, што хочацца, каб яны засталіся ў цябе назаўсёды.

г. Сафія.

АД СЭРЦА

Вясёлая трасянка

жарты, гумарэскі, пароды, эпіграмы, шаржы

ТАКІЯ ДЗІЎНЫЯ ЎЧЫНКІ

Ах, гэтае неразумнае звяр'ё, гэтая хатняя бяскрыўдная жывёліна! Заўсёды ў яе што-небудзь ды не так, як... у людзей... Аматары яны на розныя, самыя дзіўныя ўчынкі.

Прыклады? Калі ласка...

Што б зрабіў, скажам, чалавек,

убачыўшы свой цень у вадзе? Абышоў бы тую гаманлівую крынічку, ды і ўсё! Але не такі асёл:

Асёл, убачыўшы ў вадзе
У крынічнай свой асліны цень,
Здзівіўся, стаў, далей не йдзе,
Глядзіць ды думае, як пень.
«Які тут чорт намаляваў
Мяне інакшым, як я ёсць?
Такія вушы падаваў,
Так пакрывіў на спіне косць!»
І, каб сябе не агледаць
Ды разагнаць сваю нуду,
Ён капытом давай мяшаць
З гразёю чыстую ваду.

Вось які дапытлівы асёл! Не прайшоў міма крынічкі, задумаўся, стаў разважаць. Другі б на яго месцы свае глыбакадумныя назіранні ў навуковую працу пераклаў, нават дысертацыю напісаў бы, можа, а ён... бухнуў капытом, змяшаў «з гразёю чыстую ваду» і — канцы ў тую ж ваду!

Што ж, даруем яму: мусіць, небарака з тых аслоў, што не асабліва шануюць навуку.. Бо былі ж такі прыкры выпадак:

Асла ў навуку аддалі
І сталі ўчыць яго чытаць, —
Вучылі нават і пісаць.
Асёл так шчыра ўчыцца ўмеў,
Што кніжкі ўсе, як сена, з'еў
І столькі ў гэтым скарыстаў,
Што горш убоістым ён стаў!..

Ну, хіба не пазнаяце? Гэта ўсё той жа дапытлівы асёл, што з гразёю змяшаў чыстую ваду... Ён і тут праявіў сваю здольнасць на рашучыя, хоць і дзіўныя ўчынкі.

Не тое — у птушак... Яны хоць і драбнейшыя за асла, але... тоесёе могуць «змікіціць». Іх, як таго стрэленага вераб'я, не правядзеш на мякіне.

Як ужо ні рассыпаліся аднойчы перад пеўнем ястраб і лісіца, як ні хвалілі яго голас, ды пеўнік-жартаўнік так і не клюнуў на салодкія словы-абяцанкі. Вунь як усё цікава адбылося:

Неяк стрэўшыся няўмысне
Ястраб і лісіца з пеўнем,
Пачалі яго прасіці,
Каб быў ласкаў, ды што спеў ім.
— Ты,—так кажуць, — як мы чулі,
Маеш голас, бы жалейку;
Дык запей нам—мы заплацім,
Не паскупімся капейкай!
Певень выслухаў дый кажа,
Як прыстала ў яго стане:
— Усё гатоў вам спець, паночкі,
Нават... «вечна спачыванне!»

Так і не ўдалося «аб'ягорыць» пеўніка...

Пралічыўся неяк і груган наконт салаўя. Як ён ужо ні лез са сваім сваяцтвам да яго, як ні пеў:

Ты родны мне, як бачу я, —
Хадзі ж, як брата, абдыму!
У нас з табой адзін фасон —
Як глюгі, крыллі і насы,
Птушынна ў нас быццё і сон,
Птушынны маем галасы.
Дык што ж нам жыць так па сабе?

Але і маленькага салоўку не абдурыць, адбрыў討 гругана, што трэба:

«О, вельмі дзякую за чэсць! —
Адпеў салоўка з-пад палян, —
Мо ў нас і аднолькава шэрсць,
А ўсё ж такі ты, брат,—груган!».

...Усе гэтыя дасціпныя байкі і іншыя гумарыстычныя і сатырычныя вершы Янкі Купалы, якія ён напісаў на працягу сваёй творчай дзейнасці — у 1905—1935 гадах, сабраны бібліятэчкай «Вожыка» ў кніжцы «Вечарынка» і выпушчаны да юбілею паэта з прадмовай Кандрата Крапівы... Аддзелу «Вясёлай «трасянкі» застаецца з вялікім задавальненнем далучыцца

да слушных слоў аўтара прадмовы: «Сабраныя ў адно месца і выданыя да 90-годдзя з дня нараджэння паэта сатырычныя і гумарыстычныя вершы, бясспрэчна, будуць сустрэты чытачом з вялікай цікавасцю і дадуць больш поўнае ўяўленне аб шматграннасці таленту слаўнага песняра».

СЮРПРЫЗ

Быў летні надвячорак. Мікалай Іванавіч Бобрык, вядомы ў сталіцы хірург, і яго жонка Кацярына Іванаўна нетаропка крочылі шумлівай вуліцай... Загаварыліся і не адразу заўважылі, як наперадзе спынілася легкавая машына і з яе выйшаў... Янка Купала.

— Добры вечар, мой шаноўны доктар!

— Добры вечар, мой дарагі пацыент Іван Дамінікавіч, — у тон яму, жартаўліва адказаў Мікалай Іванавіч. — Як ваша цяперашняе самаадчуванне, лепш? Ну то і добра. Я ўжо якраз збіраўся да вас наведацца. А мы — з працы шпацыруем... Пазнаёмцеся, мая жонка...

— Вельмі прыемна: даўні пацыент вашага мужа... І рады, што мы сустрэліся, Кацярына Іванаўна... Ёсць у мяне адна важная справа, — мякка гаварыў Янка Купала ўсё з той жа цёплай, сонечнай усмешкай.— Хацеў бы набыць прыемную рэч хатняга ўжытку. Нешта з посуду. Ды вось бяда — не ведаю што. Можа зробіце ласку, паможаце мне выбраць?

Магазін быў якраз побач з гасцініцай «Еўропа». Зайшлі. Збянтэжаная і абрадаваная просьбай паэта, узрушаная Кацярына Іванаўна старалася, як магла: скрупулёзна распытвала Івана Дамінікавіча, якія сервізы, якога колеру ўжо ёсць у іх доме, што менавіта падабаецца Уладзіславе Францаўне, доўга перабірала розны посуд, круціла ў руках, бясконца раілася з прадаўцом... Мужчыны толькі пасмейваліся, назіраючы збоку за рухавай Кацярынай Іванаўнай, за яе надзвычайнай актыўнасцю. Што ж, ёй так хацелася дагадзіць! Нарэшце, яна спынілася ля вітрыны. Па задаволеным,ззяючым твары жанчыны нецяжка было здагадацца: нешта выбрала канчаткова... І сапраўды, прадавец дастаў з вітрыны высокі гранёны графін і чаркі. Яны былі незвычайнага светла-зялёнага колеру.

— Ну, як, падабаецца, Іван Дамінікавіч? — ціхім, нерашучым голасам прамовіла Кацярына Іванаўна.

— А вам? — весела бліскаючы вачыма, спытаў Янка Купала.

— Мне — вельмі...

— Ну, тады і гаворка кароткая: загарніце, калі ласка!

Ужо ля выхаду Кацярына Іванаўна спахапілася і параіла Янку Купалу купіць яшчэ невялікія піўныя бакальчыкі з таго ж зялёнага шкла — будуць стасавацца да набору...

І гэтая прапанова была прынята.

З магазіна Бобрыкі выйшлі надзвычай задаволеныя: аказалі ж паслугу такому чалавеку... Паклалі пакункі ў машыну, хацелі развітацца, ды Янка Купала прапанаваў:

— Давайце адвязу вас дахаты...

І — давёз. Вылезлі з машыны Бобрыкі, зноў пачалі развітвацца.

— Э-э, не, а рэчы, рэчы свае — каму пакінулі? Забірайце...

Нічога не разумеючы, здзіўленыя Бобрыкі ўзялі з рук Янкі Купалы пакункі.

— Гэта ж вам, ад удзячнага пацыента...

Хітравата прыжмурыўшы свае добрыя вочы. Янка Купала ціхенька смяяўся.

М. М.

Антон БЯЛЕВІЧ

ОЙ, ОЙ...

У суровую зіму 1942 года Янка Купала зайшоў у нашу паходную рэдакцыю «Савецкая Беларусь». Я сядзеў і перапісваў тэкст сваёй песні аб партызанах:

Ой, лясы мае, паляны...

І праз некалькі строф зноў:

Ой, не ўздыме крылляў сокал...

Янка Купала, зірнуўшы на маю пісаніну, усміхнуўся:

— Чаго гэта ты так развойкаўся?

— Хачу, каб па-народнаму было,— адказваю.

Купала нахмурыўся.

— Ойкаць — не народнасць, — заўважыў ён мне. — Не ўсялякай народнасці трэба трымацца, як п'яны плоту. Трэба пісаць праўду. Шчыра і проста. Народныя думкі выказваць...

Дык гэта пра што я пачынаў гаварыць?..

Голас з залы:

— Пра Янку Купалу...

— Ага, пра Янку Купалу... Прынёс я яму свае вершы... Меў я іх тады ўжо даволі шмат. Але толькі хлопцам, сваім сябрам па інтэрнаце, час ад часу чытаў. Слухалі, хвалілі. Вельмі яны ім падабаліся. А адзін мой сябрук Гаўрусь нават так сказаў: «Далібог, Змітрок, калі б не ведаў, што гэта ты напісаў, то падумаў бы, што сам Купала або Колас».

Цяпер я бачу, што мае вершы сапраўды цудоўныя. Тады, аднак, я запярэчыў:

— Кінь ты, — кажу я Гаўрусю. — Якое тут можа быць параўнанне! Янку Купалу ведае ўвесь свет, а я толькі пачынаю...

Прызнацца, мне было прыемна гэта чуць, але я не верыў нават сябрам. Я не верыў тады ў свае сілы. І няма тут нічога дзіўнага. Рос я ў глухой вёсачцы. У школу бегаў за пяць вёрст. Хоць якраз там я і пачаў пісаць першыя вершы. Яны былі яшчэ вельмі наіўныя. Але настаўнік Андрэй Мікітавіч мяне падбадзёрваў. Нават чытаць усяму класу загадаў. Я чытаў свае вершы на школьных вечарах. Іх змяшчалі ў насценнай газеце, а потым у раённай...

— Будзе з цябе паэт,— сказаў настаўнік,— толькі вучыся...

Паступіў я ва універсітэт. Неўзабаве і тут мяне заўважылі. Пачалі запрашаць на выступленні. На адзін такі вечар паэзіі прыйшоў да нас Янка Купала. Набраўся я тады страху. А ён слухаў нас уважліва, а потым кажа: «Шчаслівыя вы, у вас ёсць магчымасць вучыцца. Я такіх магчымасцей не меў». І вершы пахваліў, мае асабліва: «У гэтага хлопца ёсць талент і не абы які», — сказаў.

Пасля гэтага мне было ўжо не страшна і прынесці свае вершы Янку Купалу. Прачытаў ён і кажа: «Зборнік трэба выдаваць».

Але выдаць зборнік не ўдалося. Вайна пачалася. Вершы мае згарэлі. Давялося пачынаць з самага пачатку. А пасля вайны цяжка жылося. Жыў я ў бараку. Зімой чарніла замярзала ў бутэльцы. Дык я, разумееце, алоўкам пісаў... Пішу сабе і пішу!

Голас з залы:

— Больш пра Купалу...

— Ага, пра Купалу. Калі я ўспамінаю Янку Купалу, мне ўспамінаецца маё юнацтва. Мне тады было ўжо дваццаць гадоў, а Купалу пад шэсцьдзесят. Я яшчэ быў малавядомым. Мае вершы толькі пачалі з'яўляцца ў друку...

Голас з залы:

— Больш пра Купалу!

— Ага, пра Купалу. Што я магу яшчэ сказаць? Вельмі сціплы ён быў чалавек...

По тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 03233

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.